

СУЧАСНА КНИГА
ПОЕЗІЯ, ПРОЗА, ПУБЛІЦИСТИКА

БІЗНЕС-
ПОЛІГРАФ

Ангеліна ЯР

**СВЯЩЕННИЙ САД
БАБУСИ АНАСТАСІЇ**

Збірка
прози та поезії

Київ
«БІЗНЕСПОЛІГРАФ»
2013

УДК 821.161.14(477)
ББК 84(4Укр=Рос)6
Я 71

Кошти з продажу книги будуть спрямовані на підтримку природоохоронних ініціатив та захисту прав тварин. Книгу можна замовити на сайті Спільки вільних журналістів «Природа над усе» <http://www.nature-first.info>

Яр А.

Я 71 Священний сад бабусі Анастасії — Київ: Бізнесполіграф, 2013. 151 с.

ISBN 978-966-139-014-9

В нову книгу Ангеліни Яр «Священний сад бабусі Анастасії» увійшли оповідання та вірші, пов'язані між собою любов'ю до живого світу природи. У деяких прозових творах письменниці позначилися і автобіографічні сторінки: її дід, художник Мартин Ярмолук, став жертвою сталінських репресій, а батько, Євген Ярмолук, був одним із видатних постатей національно-визвольного руху проти більшовицької та фашистської окупації часів Другої світової війни на Житомирщині. Тож не дивно, що у прозі Ангеліни Яр звучать і протестні настрої. Чи не в перше в українській літературі письменниця декларує, що нищення природи, знущання над тваринами є злочином проти людяності. Книга написана у властивій автору щирій манері висловлення, однак не позбавленій м'якої іронії та тонкого ліризму.

УДК 821.161.14(477)
ББК 84(4Укр=Рос)6

© А. Яр, 2013
© Видавництво «Бізнесполіграф» (Київ), 2013

СВЯЩЕННИЙ САД ЯК МІСЦЕ СИЛИ

Мабуть, у кожного з нас є таке місце на землі, де ми почуваємося як удома, місце, куди повертаємося після довгих поневірянь світами і знову набираємося снаги. Часто буває, що місцини тієї вже нема у її первісному вигляді, бо її вже давно переорали, залляли асфальтом чи затопили водами штучного моря і живе вона тільки в наших спогадах — та це не має значення: для нас вона існує реально, часом навіть реальніше, ніж теперішність. Причина, мабуть, у тому, що місцина та — містична і становить вона для нас «місце сили», про яке писав колись Кастанеда.

Отакі порівняння спадають на думку, коли читаєш книгу Ангеліни Яр «Священний сад бабусі Анастасії». На сторінках цієї книжки представлено дуже різні й неоднозначні за спрямуванням твори, та передовсім привертає увагу повість, яка й дала назву цій збірці. «...На небі так рясно висипали зорі, що їм було тісно, й вони сипалися долі й падали прямісінько в гірське озеро. У прозорому зеленавому світлі небесних світил — ми: мої тато й мама, такі молоді й вродливі, і я, ще маля. Ми ловили у воді зірочки, а нам до рук потрапляли велетенські риби. І було їх так багато, що вони перемішувалися з зорями. Ми брали їх руками, бавилися з ними й відпускали у темно-зелену глибіню...» Попри всю — цілком виправдану — елегійність цей твір відкриває нам таїну того явища, що зветься ініціацією: пізнання людиною навколишнього світу, прилучення її до історії свого народу і усвідомлення того, що ти відповідаєш за все, що діється на цій землі. Сюжет цієї повісті ще раз підтверджує ту просту істину, що все починається з малої батьківщини, і навіть націоналізм — як ідеологія — бере початок із землі, з пшеничних ланів і незабутніх тіней тих людей, що назавжди відійшли у засвіти. Зрештою, з цього ж таки місця сили народжується і почуття любові до всього живого.

У творчому доробку Ангеліни Яр є повість «Територія духу», де змальовується боротьба київських природоохоронців за збереження зеленої зони Жукова острова. Трохи наївна і, відверто скажемо, досить-таки нещадна за своїм войовничим пафосом, ця річ (написана у співавторстві з Олегом Андросом) захоплює щирістю і намаганням змінити світ. Звісно, світ міняється,

проте зазвичай перемагає в ньому меркантильність і голий розрахунок, а справедливість... що ж, справедливість якщо й перемагає, то хіба що на сторінках цієї повісті. Але звідки ж тоді береться той дух спротиву і бунтарства, що запалює наступні покоління захисників природи?

Наймогутнішим акордом того гімну всьому живому, яким є книжка Ангеліни Яр, мабуть, слід вважати повість «Мій білий невіленьник». Так уже сталося, що в українській літературі майже відсутні твори про братів наших менших, може, тому що наше суспільство розвивалося здебільшого в жорстких тоталітарних рамках і навіть думки не припускало про наявність Іншого. Писати про звірів? На це немає часу! — мабуть, скаже більшість наших письменників. На тлі цього літературного антропоцентризму повість Ангеліни Яр можна вважати цілком новим і, наважуся стверджувати, сміливим жанром нашої літератури. Герой цієї повісті — кіт на ймення Ельф, що живе з людьми. Вражає те, з якою любов'ю змальовує авторка це звіря, що несе в собі частку того безсмертного духу, яким усіх нас наділив Бог. «Його погляд з роками ставав дедалі більш осмисленим. Інколи, намагаючись збагнути сенс людських слів, він навіть морщив лоба, а в його очах можна було спостерігати якусь дивну пульсацію. Він так силкувався зрозуміти нас, що йому наче ставало трохи боляче від напруження. Потім раптом його очі світлішали — це означало, що інформація була сприйнята. Жартома, а то й серйозно, ми називали його поетом, філософом... "Це ж треба уміти бути таким котом!", — з дитячою безпосередністю сказав про Ельфа мій син». Цей невеликий за обсягом твір спростовує поширену і вкрай хибну думку про те, що людина — цар природи, що лише вона може мислити, лише вона здатна любити, а всі інші істоти, мовляв, керуються лише інстинктом... Ми ж бо знаємо: у тому саду, що посадив Господь, рівні всі створіння.

І наостанку хочеться сказати ще одне: місце сили, що є джерелом творчості Ангеліни Яр, — це те, що не може відняти у нас ніяка політична система чи ідеологія. Його містичний образ, що закладений у найпотаємніших глибинах нашої особистості, дає змогу опиратися будь-якому нав'язуванню чужих стереотипів та ідеологічних штампів. І, сподіваємося, цю потугу, цю незбагненну енергію зуміє відчутти кожен вдумливий читач, що розгорне цю незвичайну книгу.

Леонід Кононович

СВЯЩЕННИЙ САД БАБУСІ АНАСТАСІЇ

Іноді мені здається, що це було так давно, коли на Землі існував лише Рай, а Пекла ще не придумали.

...На небі так рясно висипали зорі, що їм було тісно, й вони сипалися долі й падали прямисінько в гірське озеро. У прозорому зеленому світлі небесних світил — ми: мої тато й мама, такі молоді й вродливі, і я, ще маля. Ми ловили у воді зірочки, а нам до рук потрапляли велетенські риби. І було їх так багато, що вони перемішувалися з зорями. Ми брали їх руками, бавилися з ними й відпускали у темно-зелену глибіню. Оксамитові води пестили наші тіла, однак ми не були тілами.

І це було задовго до мого народження...

Коли я пізніше довідалась, як приходять у цей світ діти, мені це видалось якимось штучним і несправжнім. І ще багато років я вважала, що ловитва риб у місячному сяйві й була процесом мого зачаття. Зізнатися, я й зараз певна, що саме так і було. Адже перш ніж замовляють місце для того чи іншого тіла на Землі — його душу проєктують на небесах. Дивом мені вдалося запам'ятати це — небесне прекрасне дійство вочевидь забули стерти з моєї пам'яті.

Я переповіла моїм батькам своє видіння — вони були не проти дитячих фантазій, тож люб'язно вислухали мій дитячий щебет.

Пам'ятаю також, як мене привезли з цілком реального пологового будинку. Лютий місяць того року цілком відповідав своїй назві, і коли мене винесли з таксі (пам'ятаю, це була «Волга» сірого кольору), я зіщулилася від незвично холодного колючого повітря.

Далі пам'ять вихопила ще один цікавий випадок, який переконує у тому, що діти можуть пам'ятати більше, ніж думають дорослі. Коли я була ще немовлям, мій батько носив мене досить дивним способом: моя голова лежала у нього на долоні, а ніжки він притискав ліктем до себе — для надійності транспортування дорогоцінної ноші. Тож таким чином мені відкривалася картина небесної блакиті, по якій скачуть верховіття дерев у такт кожному кроку мого татуса. Те, що я пам'ятаю той ранній відтинок мого існування, ніхто з моїх батьків не сприймав усерйоз, приписуючи такі вигадки чудовій дитячій уяві. Але це був не просто спогад про моє перше знайомство з небом.

Пам'ятаю, що йшли ми до бабусі Анастасії. Верховіття, що коливалися в ритмі з ходою мого батька, було верховіттям старезних верб, що росли понад дорогою.

Садиба моєї бабусі була оточена живоплотом із різноманітних кущів і дерев, тут не було навіть хвртки, а до її будинку вела вузька стежинка в тунелі темно-зеленої порослі, що весною квітла білими кетягами, а потім перетворювалася на білі соковиті кульки-плоди. Ті кущі ніхто не підстригав, і вони схилили свої тонкі ламкі віти до землі, наче в шанобливому поклоні.

На Старому Шляху (така історична назва нашої вулиці, по якому в давнину котилися чумацькі вози в Крим по сіль та на ярмарки з далеких сіл до нашого містечка, що спокон віків славилася торговельними справами), — ...тож на Старому Шляху всі будинки стояли так близько до дороги, що приватне життя їхніх мешканців лише умовно можна було б називати приватним. Лише стара й міцна хата моєї бабусі була схована в райських кущах її старезного саду, залишаючись таємницею навіть для мене.

Такого розкішного запусту, таких хащ, як у садку моєї бабусі, не було ні в кого більше. Й плодоносив він мов той уславлений у віках Едем. Ніде в світі (я це добре знаю!) не родило стільки солодких плодів, як у бабусиному саду.

Повсюдно росли тут крислаті, розлогі яблуні, й так низенько розгалужувалися їхні віти, що не можна було встояти, щоб не залізти на дерево. Але зривати яблука не було потреби — на траві щоранку вже лежали щедрі гостинці, вистиглі на сонці, вкриті краплями прозорої роси, — плоди білого наливу. Щедрі дерева скидали свої дари у високі духмяні трави, й бабуся збирала їх у пелену й неквапливо чвалала стежиною, несучи до господи живі скарби свого старезного як світ саду. Трава під яблунями була також стара-престара, й росла вона такими охайними кущиками, наче їх садили-мережили чиїсь дбайливі руки за чітко викресленою геометричною схемою, а між ними мостилися темно-зелені купини моху.

Лише тут, у цій частині саду, водилися великі довгасті равлики — таких мені більше ніколи й не доводилося бачити у нашій місцині та й деінде. Ці мармурові конуси, розписані брунатним візерунком, лежали на оксамитовому килимі моху наче чудернацькі прикраси зеленокосих мавок.

Водилися тут і звичайні, круглі равлики. А був у бабусі льох, що зберігав посеред розкошів літньої спеки глибинну свіжість землі — у такий спосіб наші предки споконвіку зберігали свої харчі. Зовні ця споруда мала вигляд пагорба, густо порослого кропивою й чарівним цілющим зіллям — чистотілом. І в гущавині цих гарячих, розпечених полуденним сонцем трав ці круглопанцерні білі як кістка равлики й заснували своє маленьке царство.

Я могла довго споглядати їхнє неквапливе пересування листям пекучої кропиви, яка слугувала їм і домівною, і їжею водночас. Ці чудернацькі малі істоти з точечками-очицями на довгих антенах були чи не першими моїми іграшками. Я набирала їх повні жмені й приносила на подвір'я й там влаштовувала їм перегони. Коли мені набридало чекати, доки вони досягали зеленого споришу, що кучерявився навколо вичовганого дворика, я відно-

сила їх назад до їхньої маленької Країни Равликів. Я пам'ятала, що бабуся саме так веліла мені робити — адже на них, казала вона, чекали їхні дітки. Й справді, дрібнопанцерна малеча там снувала посеред темно-зеленої гущавини. Їх я не чіпала — боялася пошкодити їхні прозорі тендітні «хатинки».

Але льох слугував бабусі не для розваг. У його темну глибочінь вели стрімкі східці, й бабуся Анастасія спускалася туди, підсвічуючи собі запаленою свічкою. Я з жахом дивилася, як її постать, поволі втрачаючи обриси, розчиняється в густій п'їтмі цього підземелля, так що мерехтів лише маленький полохливий вогник свічі. Коли і його поглинав суцільний чорний морок — усе моє єство проймав жах. Я чекала, чекала, й по моїх щоках вже котилися сльози, аж бабуся виринала з цього склепу, живісінька й усміхнена, й мені знову світило сонце, і весь світ здавався світлим і теплим, як її усмішка.

Неподалік від цього дивовижного льоху в zenіті літа визрівали червонясті яблука, яким ніхто не знав справжньої назви. Відкусиш його — й усередині воно також рожеве, а що вже солодке, що той мед! То ж і називали їх не інакше, як Солодкими яблуками. Але найбільшим дивом були Райські яблучка. Росли вони на велетенському дереві, яке впиралося верхівкою у саму глибочінь неба. Плоди його були крихітні, наче вишні, й зовсім не смачні, хоча від того нічого не втрачали — ніхто, крім мене, малої, їх не куштував, — вони ж бо райські!

І росли в тому саду чудові сливи: довгасті, чорні, наче маслини, а інші — прозорі й жовті мов бурштин, а що вже духмяні та солодкі — то просто диво. Ні в кого таких слив не було. Навіть сік деревець, що стікав та загусав по стовбурах, перетворюючись на дерев'яний клей, був також напрочуд солодким.

Бабуся казала, що їх прищепив на дикій аличі мій дід Мартин, а ще він жартома прищепив на вербах, що слугу-

вали зеленим живоплотом, груші, й їхній терпкий смак тішив хіба злодійкуватих вуличних хлопчаків. А ще дідусь Мартин насіяв у траві лісових дзвоників, незабудок і ромашок, тож сад був трохи схожий на ліс. І медунок, і зірочок, і пролісків та інших диких первоцвітів також розвів мій дідусь, — мабуть передчував, що скоро винищать старовинний панський садок, де вони росли поміж старезних ялин та заростей червонястого верболозу. І справді, з часом на моїх очах усе меншало й меншало того саду — порізали його на ділянки та пороздавали за хабарі напівдиким приїжджим селянам, які чомусь так ненавиділи усе природне та гарне. А в нашому Святому саду усе жило, цвіло й радувало.

Добрядчий шмат саду займали зарості малини й звідти долинали найчарівніші звуки, які може подарувати людям святеє літечко у всій своїй величній щедрості: там зелені трав'яні коники сперечалися з крихітними зеленими жабками, й у це розмаїте тло подекуди влітали свої високі флейтові трелі віртуози-вивільги. Гаряче пристрасне звучання літа творило суцільний килим, на якому ткало свою лінію таке чарівне жабчине «кра-кра-кра-кра-кра». Я боялася заходити в зелене море малинових заростей, які навіть бабуся поглинали майже з головою, й вона плавала там сама, як та каравела, і виносила для мене з привітним усміхом старої феї літні скарби: слоїк солодкої малини й інколи — малесеньке жабенятко такого чудового переливчасто-смарагдового кольору... І таке вже воно було тендітне, таке зворушливо беззахисне, що одразу хотілося його випустити знову у рідну стихію малинових листочків, з якими воно одразу зливалося — і як це бабуся може їх там розгледіти та ще й піймати?!

А на картопляних грядках кублилися кури, інколи полишаючи у своїх земляних гніздах золоті яєчка та пір'їнки. Я збирала їх, білі, чорні та руді, й тими різноперими

букетами, вмочуючи їх у жовто-гарячу яечну масу, змащувала пироги, які бабуся ставила у високу мазану блакитним піч.

Я боялася ступати за межі бабусиною саду. Парканів не прийнято було будувати в ті часи, й сусідські садиби були відгороджені вузькою смужкою трави, по якій дозволялося ходити, аби не затупати сусідської городини. А там, де встає сонце, підсвічуючи темно-зелене мереживо старезних ялин, колись був панський садок. Інколи я чула, як звідти долинав чийсь глузливий регіт — там паслася сусідська коза — ця невеличка рогата істота здавалася мені казковим чудовиськом, такою собі Козою-Дерезою, за пів-копи купленою, на пів-бока лупленою, тупутупу ногами, ріжками заколю, ніжками затопчу — тут тобі й смерть. Але бували й страшніші казки: якщо була дітлаха переступала межу в пошуках грушок, черешень чи яблук у чужих садибах, то могли потрапити до довжелезних рук Баби Лоскотухи, що могла залоскотати до смерті. Інколи ця хижа потвора підстерігала малечу в житі чи пшениці — аби не толочили хліб.

Мені ж не бажалося чужих фруктів чи ягід — бо все зростало в бабусиному саду. І особливо бабуся пишалася своїми полуничними грядками, на яких доводилося добряче попрацювати її великим вузлуватим селянським рукам. Вона вибирала полуниці босоніж — аби не зламати ніжного вусика, не розчавити жодного листочка чи червонястого плоду своїми натомленими важкими ступнями. А мені, нетерплячому дівчиську, бабуся Анастасія відвела окрему полуничну грядку, де я могла хазяйнувати сама. Тут ягоди були напрочуд солодкими, та ще й такої незвичайної видовженої форми, що вони скидалися на морквинки. Посеред полуничного поля проростали кампанули, і їхні товсті соковиті стебла були щедро прикрашені велетенськими фіолетовими дзвонами. Бабуся Анастасія любила, щоб не лише корисно та смачно, а й щоб очам була радість.

А втім, квіти росли тут скрізь, куди засягне око. Оточуючи хатину з усіх боків, височіли бузкові дерева, і їхній аромат бентежив і зворохоблював у моїй дитячій душі дивні почуття. Щось незвідане манило мене угору, у незнані небесні далі, і я заздрала джмелям та бджолам, що могли пірнати в цю густу квітнучу піну кольору киплячого пінного полуничного варення. Після цвітіння бабуся старанно обламувала їхні вже засохлі коричневі суцвіття — щоб краще цвіло наступного літа. А жасмин — це ще одне свято, якому здається, не буде кінця... І здавалося, ніхто не зрівняється, окрім бузку, з його духмяним дивоцвітом. А тим часом чорний, политий весняними дощами ґрунт проколювали рожеві, мов дощові червяки, стріли тюльпанів. А трохи згодом розпускали свої розкішні пелюстки червоні півонії, і їхній пристрасний п'янкий аромат кликав бджіл і зелених блискучих бронзовок, що наче дорогоцінні броші, прикрашали оксамитові шати цих розкішних квітів. А ніжні водозбори усіх мислимих пастельних відтінків чекали на поважних джмелів, що коливали їхні дзвони, й їхнє баритональне гудіння застигало як мед у густому м'якому надвечір'ї розпалу літа. Й навіть біля нужника, що стовбичив у затіненому височенними горіховими деревами містечку, ранньої весни з вогкого родючого чорнозему прорізувалися зелені голочки гусячої цибульки, що розсипалися лимонно-жовтими зірочками й губилися в оксамитовому листі медунок, а ті розписували рожево-синіми акварелями свого цвітіння увесь садок, і поступово тьмяніли, поступаючи ніжним крихіткам-фіалкам, що вистеляли килимами трав'янисті, ще не заселені грядками простори саду.

І все, що насадив у своєму саду мій дідусь, усі його скарби, видимі й невидимі, берегла його схилена віком дружина, моя бабуся Анастасія. Лише діда Мартина давно не було з нами, як не було й інших дідусів на нашому Старому Шляху. Але про це я довідалася пізніше.

* * *

...Бабуся Анастасія час від часу виринала з хащ своєї садиби й застигала, неначе виглядаючи когось, на умовних воротах, яких у неї не було. Вона стояла — висока, ставна, огрядна, сиві коси зчеплені гребенем на потилиці, бляклі очі видивлялися, чи не пошле Бог людину перехожу. І якщо нарешті хтось простував Старим шляхом повз її садибу, вона поважно кланялася й серйозно промовляла: «Дзінь добрий, пані!», «Дзінь добрий, пане!»

Вона була польського роду, хоча окрім кількох фраз ввічливості, якими вона перекидалася з деякими сусідами, теж поляками, ніхто з нас більше не чув тієї дивної дзвінко-шиплячої мови. Тож говорили українською. Та й якою ж іще? На стіні висіла стара бандура, яку виготовив і грав на ній її чоловік, дід Мартин. А поряд його портрет — кароокий красень з чорними бровами й густими вусами. Дід Мартин змалював себе сам, мабуть вивчаючи своє обличчя у дзеркалі. Він був художник. Майстер. І про нього говорили шанобливо, і не лише в його родині. Вже добрих три десятка років як хазяїна дому не було на білому світі, але бабуся не забувала його, і весь дім, і кожна гілочка саду берегла пам'ять про нього. І кожен, хто заходив до садиби провідати мою бабуся, розповідав їй щось про мого дідуся.

Старим Шляхом від дому до дому час від часу снували жебраки — у старих воєнних шинелях, з торбами за спинами, одноногі та однорукі, забуті усіма орденоносці, яких війна та недоля позбавила житла й людського тепла. Вони ходили від дому до дому й тихенько під ніс гугнявлячи свою жебрацьку пісню: «Подайте убогому калічі на шматок хліба!..»

Люди давали їм п'ятаки та скибки хліба, а бабуся Анастасія запрошувала їх до господи. Там вона пригощала їх як дорогих гостей, і подавала їм не мідяки, а паперо-

ві гроші. Вона терпляче очікувала, поки вони тамували спрагу й голод, і вже тоді розпитувала їх про свого Мартина. Їхні скупі оповідки були для неї дорогими вісточками від її коханого чоловіка. Вони, його односільчани, пам'ятали його: ось ішов він Старим шляхом — у шляхетному вбранні, з неодмінною сорочкою вишиванкою, і бриніла бандура, що витесав дід своїми всевміючими руками, і рипіли вози, якими дід, молодий і дужий, вирушав на далекі села — розписувати церкви та тішити добрих людей своїм співом у бандурному супроводі.

Дід Мартин сам збудував свій дім — великий, дубовий, під солом'яною стріхою, яку час прикрасив ізмарagdовозеленим мохом. Бабуся щовесни під Великдень білила його глиняні стіни, а на зиму закладала загатою. В тій загаті шаруділи миші та ласки — усім було затишно в цій хатині. У вітальні на стіні висіли картини господаря дому, й найбільше була до душі мені одна — левада, на якій пасуться коні.

А найбільше вражав автопортрет діда Мартина. Прямо у вічі, немов живий, дивився на мене кароокий чоловік, який от-от промовить щось. І я знала: усе що я роблю доброго — усе те тішить діда Мартина, і про кожен мій непослух, про кожную мою шкоду він також знає.

Поряд із великою, світлою і завжди прибраною вітальнею була ще одна кімната з улаштованою грубкою — тепла однієї печі не вистачало, щоб зігріти усю хату. Проте бабуся Анастасія не запалювала її — там, у ніжній сухій прохолоді добре зберігалися яблука, і щоразу, коли вона заходила до того яблуневого сховища, ніжний аромат вривався до господи й бентежив мене, і я дихала на повні груди, щоб увібрати в себе побільше цієї вишуканої насолоди. Навіть смак самих яблук не був мені таким добрим, як сам лише їхній дух.

І була у моєї бабусі справжня піч. Узимку вона стугоніла, сперечаючись із вітрами. Бабуся Анастасія легко

справлялася з нею, розпалюючи рятівний вогонь, і дихання печі швидко наповнювало господу — добру піч змурував колись дід Мартин.

На печі сохли горіхи, гарбузове насіння та сушина. Хата була не по-сільському велика: кімнат було доволі, — й затишні спальні, і просторі світлиці, й примурований хлівець, де квотали та сокоріли кури та подавав голос півень. Велика драбина зі зручними широкими щаблями вела на горище — там зберігалось духмяне сіно. Влітку звідти лунав тоненький пронизливий писк — то подавали голос кошенята, яких щоліта виводила смугаста зеленоока киця Мар'яна. Торкатися кошенят дозволялося тоді, коли вони розплющували свої блакитні як у всіх малюків очиці.

Коли бабуся залишала мене саму у хаті, я зовсім не боялася й завжди знаходила собі роботу. Найцікавіше було відкривати численні шухляди великого буфету, в якому бабуся зберігала всяку-всячину. Звідти пахкотіло змішаним запахом кориці, кардамону та чорного перцю. Але мені були найцікавішими гудзики, які зберігалися у великій дерев'яній шкатулці. Мабуть вони були ще з молодості моєї бабусі, десь із такої далекої минульщини, бо таких гудзиків я ніколи не бачила в крамницях, особливо цікавими були оздоблені камінчиками або виготовлені з перламутрових мушель, такі нетутешні, вишукані. Мої очі вбирали ті скарби, але до приходу бабусі я складала усе на місце, так що вона й не здогадувалася про мою дівчачу шкодливу цікавість.

А ще стояла у вітальні велика скриня, вкрита картим сіро-коричневим пледом. У скрині зберігалися пузаті сулії з домашнім червоним вином, яке бабуся цідила через тоненьку гумову трубочку. Тим трунком бабуся пригощала добрих людей, що сходилися до неї на толоку — нарубати дров чи скопати город під картоплю. Раз у рік, на бабусин день народження, привітати її сходилися рідні. Бабуся ва-

рила холодець, що подавала обов'язково з хрінном, готувала домашні ковбаси та інші страви, які зазвичай прикрашають і досі святкові українські столи. А мені до вподоби були лише вистиглі в печі пироги з яблуками та третій пиріг зі сливовим повидлом, і я тихенько, щоб ніхто не бачив, кидала під стіл м'ясну їжу киці Мар'яні, яка вдячно зизила на мене своїми зеленими, мов ізмаргади очиськами. А найлюбіше мені було у тих застільних утіхах, коли хтось із гостей затулював пісню і усі підхоплювали, а з усіх пісень найбільше подобалась та, що наче про нашого діда Мартина:

Запрягайте, хлопці, коні,
та лягайте спочивать...

І дивилися на нас з картини, писаної дідом Мартином, коні, що ніжно тулилися одне до одного посеред зеленої левади, й спалахували веселі лелітки в карих очах діда Мартина з його автопортрета, наче ось-ось і він затулює разом із нами:

...а я піду в сад зелений та й криниченьку копать...

І так радісно було мені, малій, у тому колі своїх рідних, і дід Мартин наче посміхався зі стіни, й бабуся Анастасія тішилася, що розвіялася її самотність. І здавалося, так буде завжди, й свято дитинства не скінчиться ніколи.

* * *

Уже майже півстоліття минуло, а я й досі пам'ятаю той день, коли я стала нудити світом.

...Моя бабуся була така мовчазна, що за цілий день і кількох слів бува не вронить, лише іноді тяжкий стогін проривався з її грудей і озивався в моїй душі ледь чутним зітханням. А до сліз не доходило ніколи. Очі в неї були такі прозоро-сірі — чи не сльози розмили їхню молоду синяву? Про таких кажуть, вона виплакала усі очі.

У той день вона схлипувала, немов маленька ображена дівчинка. Мій тато не втішав її, а сам стояв, як той стовп, і кудись дивився у далечінь незворушно, так що його очі стали такі сиво-блакитні, наче злилися з небесною безоднею. Я й раніше бачила такий погляд, від якого мені ставало незатишно й тривожно. Що він там бачив, у тій даліні — батько не казав, бо також був неговіркий. Дивно, але я, крихітна дівчинка, усе зрозуміла: моя бабуся ходила щось просити до сільради і їй відмовили та ще й принизили. З того напівнімого діалогу матері й сина вихопилися й залишилися у моїй пам'яті такі нові й абсолютно чужі реалії: «сільрада», «ворог народу», «вдова». І ті слова, немов закляття, раптом різко окреслили краї мого жасминово-ягідного зеленого раю, й він захитався під ногами й я збагнула раптом, що той Чорній, котрий образив мою бабуся, — може прийти й сюди, й брудними чобітьми розтоптати дикі квіти, що насадив у саду дід Мартин. І таких чорніїв багато у цьому світі, й від них вже не сховатися в заростях мого Священного Саду. Відтоді у мої сни прийшло щось чорне, що стало тлом для ще чорнішого.

Досі у моїх снах були присутні образи казкових істот, що оберігали мене, малу, від якоїсь небезпеки, але це скидалося на гру у піжмурки, й мій страх був лише часткою веселої гри. І навіть цей несправжній страх проганяли мої охоронці — золотаво-прозорі ведмедики, блакитні вовки, рожеві лисиці й зелені зайці — мої ласкаві й розумні звірята, яких я кликала, коли мені було лячно. Вони рятували мене, бо я захищала їх від мисливців. Вони поставали переді мною, брали мене у захисне кільце, і страх відступав. А вранці я крізь сльози радості розповідала батькам, як мої звірята вкотре порятували мене. Батьки поблажливо всміхалися, кивали на знак згоди, переглядалися стиха між собою й у краєчках їхніх вуст чайлися глумливі цяточки. Я ображалася, що мені не вірять, і сльози бризкали з моїх очей.

Тепер мої звірята не могли порятувати мене, навпаки, це я мусила рятувати їх від усіляких чорніїв, рятувати свій Священий Сад і робити це протягом усього життя. Чорнієві прислужники були злими потворами, як і він сам, і варто було лише поринути у світ сновидінь, як вони ставали над моїм ліжечком, плавали у пітьмі, наче надувні кульки, кривлялися, мінилися, жахали...

Я кричала уві сні й мій татусь схоплювався з ліжка, обіймав мене, гладив моє волосся, цілував мене в чоло, й я засинала, міцно тримаючи його велику руку.

Інколи фантоми набирали й більш реальних форм. Ранній зелений ранок, і я, крихітка, іду стежинкою, що веде до бабусиної хати, гублячись у росяних вітах дерев. Дерев'яні нефарбовані двері веранди замкнені. Я торсаю їх, стукаю кісточкою вказівного пальця, потім грюкаю у двері ногою — тиша. Мені стає тривожно. Позаду себе відчуваю якесь шелестіння — мабуть бабуся вертає з базару. Оглядаюся і мало не втрачаю свідомості: мені назустріч рухається червоний стяг. Мара крокує немов на параді — безголова, але ноги й руки синхронізують свій рух, неначе шарніри якогось механізму, і він невпинно наближується до мене і ось зараз станеться щось жахітливе, й несила кричати, бо в роті гаряче й сухо, і язик присох до піднебіння.

Татусь довго торсав мене за плече, а я, наче в гарячці, усе повторювала здушеним голосом: «Червоний стяг! Червоний стяг!», доки дійшла до тям.

Батьки казали, що я занадто рано почала читати, ото й лізуть у мої сни усілякі нісенітниці. Але мої персонажі були не з дитячих книжечок.

* * *

Коли зима огортала білим саваном сад, загату й укритий соломою дах бабусиної хати, час біг повільно,

мов густе молоко. До бабусі приходили, спираючись на костури, її старенькі сусідки, баба Матрона й баба Хведора. Вони сідали біля груби, вигріваючи свої стомлені спина і пригадували, пригадували свою молодість, де було більше горя, ніж радості.

На мене вони не зважали, бо я була занадто мала, та ще й постійно зайнята малюванням. Батько приносив старі афіші з театру, де він працював, і я мала роботу розфарбовувати ті афіші зі зворотної чистої сторони своїми дитячими фантазіями. Але мої вуха були відкриті, й туди залітало відлуння їхніх старечих зітхань і страшних оповідок. «Ото сказали через хату усіх чоловіків взяти, та й приїхали за ними, та й тільки їх і бачили». Бабусі витирали кутиками своїх хусточок сльози та продовжували: «А як прийшли до Чернишевича, а в нього комин димить. А де твої діти, питають. Той мовчить. А в казані знаходять руки дитячі. Ото пив він той відвар та їв... Розстріляли його у той же день», — за звичкою пошепки згадують моторошну правду бабусі. «А в мене ноги розпухли так, що ходити я не могла, а він прийшов із нагайкою, й кричить, щоб до колгоспу йшла».

Очі в бабусь безбарвні, водянисті, і я тепер знаю, хто висав із них життя. Вони сумно кивають, згадуючи те, про що розповідали вже не раз, але знову й знову чомусь воно спадає їм на думку, чомусь знову приходить те, чого не можна нікому прощати, та й прощення ніхто не просив.

А одного разу вони зняли зі стіни старі світлини, одну випускну з тої школи, де дід Мартин учителював, а іншу заводську (і де тільки він не працював!). «Ось ця не пережила голодовки, і ця, і цей... а цього взяли в 37-му, а цього — в 38-му... а цей у 41-му, а цей у 43-му, а цього у 48-му, і цього...». Я зачудовано дивилася на ці світлини — усі ті обличчя, куди тицяли бабусі, були такими прекрасними й натхненними. І вже пізніше я збагнула: нищили

найкращих, найсумлінніших, найчистіших, найхоробріших. А кого не встигли — тих скошили кулі, вони ж бо, наші безіменні герої, не звикли пригинатися.

Я знала, що дідуся забрали наприкінці 38-го, у переддень новорічного свята, а вирок винесли напередодні Різдва. За що? Бабусі знали: бо був красивий дуже, бо голову ніс високо, бо вишиванка з-під піджака виднілася, бо капелюх на селі — то вже кримінал. А те, що художник, то ще один злочин.

Як жити п'ятилітній з таким? Куди діти таку страшну правду? Забути й мовчати. Мовчати до часу. Кров волає, пильно стежить дідусь із портрета, як расту я, як навчаюсь. На леваді пасуться вільні коні — косують на мене дикуватим оком, наче запитують: а подбаєш про нас? а захистиш нас? Бандура з обірваними струнами мовчить вже півстоліття в кутку, біля ікон. А якщо заговорити? Що сказати? Якими словами описати? Не хочеться бути голосом у хорі, а поодинокі голоси тануть у тиші — усі вдають, що не розчули їх. Ех, кому це треба... Це й так усі знають. Й кому ці оповідки полікують серце, кому зцілять душу? Така убога, небажана, гнана, як та чума чи проказа — правда. Невесело людям із нею.

* * *

До бабусі Анастасії інколи приходила стара Ейсмонтка. Вона шила килимки з кольорових клаптиків і ходила від двору до двору у пошуках підробітку. Безумство кольорів на тих килимках мене, малу, тишило надзвичайно: кожен шматочок був неповторним і такий килимок можна було розглядати безкінечно. Бабуся купувала їх аби дати заробити копійчину цій бідолашній — Ейсмонтка втратила розум, коли розстріляли її чоловіка, старого Ейсмонта, чи то єврея чи то німця по крові — і ті й інші були не в форматі епохи. На їхніх смертях якийсь чорній виконував

та перевиконував свій план зі знищення ворогів народу. Жінка була періодичною пацієнткою «Гуйви» — так в народі називали лікарню для психічно хворих, що знаходилася на мальовничому березі ріки з такою назвою. Ейсмонтка колись була стрункою красунею, та недуга спотворила її жіночність, і стала вона надзвичайно товстою, і я не могла відірвати очей від її неохопних стегон, що ледве вміщалися на ослоні, від величезних, неначе гарбузи, грудей, від налятих незграбних рук, які попри все майстрували на свій кшталт те безумне рукоділля.

Одного разу вона наснилася мені здоровенною, височенною, неначе водонапірна вежа. Важко ступаючи товстеними ногами, вона переступала через верхівки дерев, а в її руках була сітка-авоська з хлібиною і пляшкою кефіру. Задихаючись, я бігла стрімголов, щоб потвора не наступила на мене, як на комаху. Вона рухалась до бабусиної хатинки — як же вона увійде туди, якщо дах ледве сягав їй до пояса? Я так і не дізналась, чим це скінчилось, бо вчасно знайшла шпаринку в стіні, що поєднує світ сновидінь з реальністю, і стрімголов, неначе мишка, проскочила туди й прокинулася в своїй кімнаті. Я зіскочила з ліжка й відкрила фіранку на вікнах — бо мама казала, якщо подивитися у вікно, то сон швидко забудеться. Нестерпне сонце свінуло мені в очі, я зраділа, що то був лише сон, але забути його мені так і не вдалося. Мені було шкода її, тої стражденної Ейсмонтки, яка мимохіть налякала мене, і хтозна, може так вона змогла закарбувати у моїй дитячій пам'яті свою історію, яку я тепер намагаюсь передати ще комусь, хто хоче почути.

Кров волає і вимагає як не помсти, то хоча б поваги. Їх так багато там, на Лисій горі, у моєму рідному Бердичеві. В одній із тих ям, напевне, і досі лежить і прах мого діда Мартина. Ті братські могили, приховуючи від людей страшні таїни, заливали бетоном, а вже потім засипали, тому там довго не проростала жодна деревинка. Проте

час минув, а люди не забули, і дерева таки пустили коріння, пробиваючись крізь понищений часом бетон — Бог усім простив, бо він великий і неосяжний. Як простити нам усе те — на це я й досі не маю відповіді. Але ж досі ніхто й не попросив у нас усіх вибачення...

...Я й досі подумки лину до свого Священного саду, де я зростала. Ніхто не відбере його в мене, бо він завжди зі мною. Сюди я приходжу вдихнути його терпкого дикого різнотрав'я, скуштувати малих райських яблук, поглянути в очі діда Мартина. З мого Священного Саду я буду свій світ, у якому не нудно, не страшно, вільно... Дякую тобі, бабусю Анастасіє, берегинє мого Едему. Дякую тобі, діду Мартине, за те, що пильно стежив з портрета за мною. Низький вам уклін!

СИРО-ЗЕЛЕНИЙ МЕТЕЛИК НА ТЛІ ПОХМУРОЇ СТІНИ

Розділ 1. Кортасар і контролери

«...ти шукав, шукав її малюнки поруч із твоїми, однак вулиці були безлюдними, і ще безлюднішими робили їх твої пошуки».

Хуліо Кортасар, «Графіті»

В маленькому містечку, де вона мешкала, були свої правила, які ніхто не наважувався порушувати. І не те, щоб комусь кортіло щось таке втнути — ні, просто на думку не спадало, скажімо, читати у громадському транспорті, або задрімати під його заколисуєче дзижчання, як то можна було бачити в київському метрополітені. Отже, дивак з книжкою ризикував не те, щоб по пиці отримати — просто міг нарватися на глум, що ранить глибше... Тож і диваків у цьому містечку не водилося — «природний відбір». Вони мігрували, мов перелітні птахи, до великих міст, де шукали подібних собі, й здебільшого зливалися з кольором хоч і столичного, але натовпу.

Свій тихенький протест вона розпочала з того, що крадькома читала дорогою на роботу — це був такий ключик, повертаючи який, одразу перемикаєшся в інший часовий простір й іншу систему знаків. Втім, вона читала завжди, скільки пам'ятала себе, ще задовго до школи, самотужки осягнувши нехитру комбінацію літер, що стали вхідним паролем до іншого, цікавішого світу, ніж той, що перепав їй від народження. Отже, протест полягав лише в тому, щоб залишатися вірним собі й не потурати смакам

загалу. Подертий жовтий клапоть «Літературки» стирчав з її полотняної торбини, яку вона прикрасила вишитими хрестиком макама — знайшла в купі мотлоху на горищі зітлілу бабусину сорочку, тільки вишивка й уціліла. І в цьому таївся ще один її маленький протест. Вона гордо носила ту «писану тайстру», неначе очікувала, що одного разу до неї підійде таваріщ із чесним поглядом металевих очей і вимовить: «Ах ти ж бандерівка растакая, мати твою!..» «Бандера» — це гірша нецензурщина, ніж російська ідіома «...твою мати», але і те, й те від такого таваріща мало б розцінюватися як комплімент.

Газетка наче прикривала бутерброди з чорного хліба з маслом, прісне печиво та кілька червоних яблук — аби так-сяк заморити черв'ячка на роботі. І ще одна деталь притягувала увагу до неї: блакитні латані-перелатані джинсові штани. На випадок чого можна було з невинним поглядом сказати: це я на роботу, не нові ж до праці носити.

Вона завжди почувалася у своєму рідному місті чужинкою, і, відчуваючи свою самотність як слабкість, як своєрідну хворобу, як рідкісний різновид потворності, вона намагалася зіллятися з кольором оточуючих. І дарма — все одно її розпізнавали. То ж нещодавно їй так обридла ця принизлива мімікрія, що вона наважилася бути самою собою. Вона скинула з себе ніяковість, як тісний одяг, а те чтиво, яким вона потай (поки що потай!) жила в тісній бляшанці автобуса, додавало перцю ситуації.

«...ти розпочав свою гру з нудьги, у цьому не було справжнього протесту проти порядку в місті, проти комендантської години і недвозначної заборони клеїти плакати й писати на стінах. Просто ти розважався, малюючи кольоровою крейдою...».

Круглі, як у Ленона, ще й блакитні скельця окулярів (трапляються інколи щасливі знахідки і в світі ширвжитку!) приховували вираз очей цієї незвичайної пасажирки.

Довге русяве волосся вільно спадало на її трохи вилицювате бліде обличчя, і їй було любо й затишно в їхніх шовковистих заростях, лише куточки її тонких вуст залишалися неприхованими й інколи посіпувалися в посмішці таємного задоволення.

Вона читала, мріяла і знову читала, й незчулася, як забула про усе чуже й вороже, що недоброзичливо стежило за нею з усіх боків.

«Кожзавод. Следуюча остановка м'ясокомбінат», — оперіщив реаліями буття голос водія в гучномовці. Вона глянула у вікно, наче відчула на собі чийсь погляд. З борту вантажівки на неї дивилися невимовно сумні очі корів. І з цих великих, як на образах, очей ручаями текли сльози. Це були смертники, яких везли на бійню. Дівчина затужила й стала кусати вуста, гамуючи сльози — це також не було узгоджено з правилами громадського транспорту. Затиснутий в її пальцях талончик на проїзд так і лишився забутим та неушкодженим.

«Што тут у нас?!» — рывкнуло раптом щось над вухом. Дівчина стрепенулася. Те «щось» було майже карликового зросту жіночкою з квадратним тільцем на коротеньких ніжках, металевим блиском у зіницях і маленьким хижим ротиком. На її передпліччі була червона пов'язка з надписом: контроль.

Рука дівчини автоматично протягла свій так і не позбавлений цноти талончик. Обличчя контролерки засяяло торжеством комунізму в атдельно взятій страні.

«Ага-а-а!» — радісно заволила вона і натомість просто виписати квитанцію на штраф, взялася руки в боки і, апелюючи до пасажирів, розпочала свій відпрацьований спектакль. Чесні «прокомпостовані» пасажири живо долучилися до ролі понятих, суддів та ексекторів водночас.

«Ви тільки пасматріте на нейо! — аж підстрибувала від зловтіхи контролерка. — Распустіла коси, панімаеш...»

«Ай-ай-ай, така молода, як не стидно!» — підхопив хор пасажирів.

«Пять капеек пажалела! Штраф платі давай!» — щоконтролерки пашіли, наче красное знамя труда. «Як не стидно?» — рефреном репетували пасажири, киваючи головами, раптом поріднившись одне з одним. «П'ять копійок пожаліла!» «Пожаліла п'ять копійок!» — підхоплював хор «на задах». Автобус поволі їхав повз перекошені халупи єврейського кварталу, вже промайнуло за вікном поросле непрохідними хащами «жидівське кладовисько» (як його незлобливо називали в цьому містечку), а знуцання, що називалось «абщественним паріцанієм», продовжувалося. Тілісті жіночки, що їхали з базару, витріщалися на дівчину з відвертою ненавистю, на ранішньому сонці, що пронизувало наскрізь автобус, блищали їхні сталеві, а в декого (знай наших!) і золоті зуби. І, здавалося, тими зубами вони (тільки дай команду «фас!»), ось-ось вчепляться в її молоде прозоре тіло, що, жертовно склавши тонкі руки, чекало на вигоду.

«Так ми платім ілі нет?! Ко-ля!! Виход через передніє двері!» — фальцетом скомандувала контролерка водію автобуса. Безбілетніца, яка досі мовчки дивилася в одну точку, перевела очі на контролерку. Тієї миті перед нею постало видіння: колючий дріт, надсадний гавкіт вівчарок, гаряча пара з їхніх зубастих пащек стигне на морозному повітрі, стрій жінок у смугастому одязі зі скрученими за спиною руками і маленька квадратна потвора у формі тюремної наглядки. А на великому полотнищі мудро посміхається вусате обличчя, й під ним гасло: «Незамених людей нет!».

— Грошей нема й не буде, — раптом спокійно промовила вона.

— Ти пасматрі!.. — задихнулася контролерка від безсилої люті. — Денег у нейо нет! — вона чомусь весь час

займалася перекладом. — А на джінси у неїо деньгі єсть! — змірявши свою жертву з ніг до голови, процідила вона.

— А протерті які, гляньте, до дір... Ой, не можу! Ха-ха-ха!!! — втішався натовп.

— Не заплатіш — на праїзводство напішем! Где работаєм?

— У радгоспі «Шлях Ілліча», — байдужим голосом відповіла дівчина.

— Ха-ха-ха! Как научілась врать: в радгоспе... Прідумать такое, та ти на себя пасматрі!..

— Що ви на дівчину напали? — обурено втрутився у розмову якийсь чолов'яга.

— Ой-ой-ой! Испужаіссі! — від надлишку почуттів контролерка раптом перейшла на якийсь чудернацький кацапський діалект. — Зацітнічек нашолся!

— Послухайте, якщо вона порушила правила проїзду — то будь-ласка, я заплачу за неї. — І чоловік вийняв з гаманця червонець.

У цей час автобус підїжджав до кінцевої зупинки. Побачивши гроші, контролерка замовкла, хижо схопила папірець, тицьнула решту й ще якусь сумнівну бумаженцію — квитанцію наче б. Але чоловік вже йшов за дівчиною, яка подякувала своєму рятівникові й стрімко подалася до виходу.

— Зачекайте, дівчино! Як вас звати? — наздогнав він її на вулиці.

— Ярина моє ім'я.

— А де ви працюєте?

— Ви ж чули: у радгоспі.

Чоловік розгубився: дівчина не була схожою на сільських. Та й взагалі, у їхньому містечку таких він іще не бачив. Шалений гуркіт зненацька потіснив його розгубленість. Прямо перед ним загальмував трактор, що дихав,

мов дракон, гарячим смородом спаленої соляри. Дівчина заскочила в його черево, помахала рукою на прощання. Завіса. Гучні оглески. Чоловік подивився услід монстрові, що викрав красуню, почухав потилицю й пішов собі у своїх справах.

Розділ 2. Спогади й діагнози

«Віднині все стало іншим, більш таємничим, більш прекрасним і загрозливим водночас».

Хуліо Кортасар, «Графіті»

Щоранку дядько Гришко підбирав її в обумовленому місці й вони їхали в поле. А там до трактора чіпляли якесь залізне одоробло з граблями, в яке кидали мішки з суперфосфатом. Одоробло тяглося за трактором, і на чорний оксамит вогкого ґрунту сипалася снігова крупа хімічного добрива. Готувалися до весняної сівби. Ярина чекала, лежачи на мішках із хімікатами, доки трактор догуркотить до краю поля. Тоді вона схоплювалася, хутко хапала мішок і наповнювала спорожнілий бак добривом. Її умите зранку личко швидко припорошувалося хімічним пилом, але вона на це не зважала. Зрештою, тут, на самоті, їй краще мріялося. Інколи хвиля спогадів виводила її з рівноваги й вона боляче прикушувала нижню губу — а то вогкий туман в очах застив їй картинку. Тож voilà: в полі зору трактор з дядьком Гришком, мішки з отрутою, відчайдушні жайворонки в безодні неба, незнаний і такий звабний обрій удалині...

А в голові крутилося інше кіно: літній полудень, левада, що поросла височенною м'ятою, блакитна сукня падає долі, на прим'яту траву, його руки міцно тримають її стегна, синя безодня над головою... А далі — вже не блакитна — біла сукня і його чепурний дім, і дивні тіні, що

відбиваються на склі книжкової шафи: він, вона і між ними ще третя маленька тінь. Вони спантеличені, споглядаючи ту мару, що не є грою світла і тіні. Значить, так має бути? Значить, та маленька постать проситься сюди, до нас? Благас: не вбивайте!

...Його усміхнене обличчя крізь шибку пологового будинку: таке закохане, ніжне, з оберемком квітів. Записка, яку пишуть не дружинам — коханкам...

...В очікуваний час він не приїхав. Потрапив під машину? зарізаний вуличними хуліганями? мобілізований на фронт? захворів на лихоманку, тиф, холеру, малярію, амнезію, сказ? «Чи коня не мав, чи стежки не знав, чи мати не пускала?» Як стало відомо пізніше, не пускала мати. І нічого йому тепер не любе — ні левада з м'ятою, ні дитячий сміх. Мати, мати, мати...

...Дитятко лежало в колиці мовчки й лукаво всміхалося в місячному сяйві — його усмішкою, і була вона зла й глузлива. І вернуло воно свого міцно зціпленого ротика геть від її розкішних грудей. А молоко переповнювало їх і цівочкою било урізнобіч — просто молочний гейзер — солодке, поживне... Ні: нікому не потрібне, гидотне, бридке! Її нудило від цього тваринного нутряного запаху й поступово вона почала ненавидіти своє тіло, в якому була закладена програма обертання любощів на дитячий плач та молочні ріки. А тим часом молоко в грудях, непотрібне, недоречне, недопите, керуючись своїми законами, густіло і починало поколювати й пекти, доводячи до божевілля. Така вже хімія з біологією...

Швидка забрала її на світанку — майже непритомну від болю. З нею до лікарні (а куди ж тепер без нього!) — поїхало її дитятко з лукавою усмішкою свого непутячого татуса.

...В лікарняному туалеті висіло старезне сіре дзеркало, і вона не одразу пізнала в його потертій запітнілій амальгамі своє змарніле обличчя. Думки про смерть переслідували її, ласкаві, мов зголоднілі коти.

Стіни, вкриті пліснявою, лушилися. Їхній колір було важко визначити: бруд і слиз, земля обітована для усілякої зарази. «Де я є? Що це в біса за місце? Склеп, де заживо ховають молодих панянок, які не слухалися маму...» Вона відкрутила кран, бридливо хлюпнула в обличчя теплуватою водою, що тхнула іржею і хлоркою, довго вдивлялася у свої згаслі безрадінні очі, як раптом там спалахнули життєрадісні лелітки. Вона помітила: на стіні, на цій бридкій слизькій поверхні, причаїлося якесь крихітне життя. Маленький нічний метелик вдало імітував колір мертвої площини, але, на відміну від неї, був живим і прекрасним. Його щільно притиснуті до стіни довгасті крильця були сіро-зеленими й оксамитово переливалися в напівтемному приміщенні. Цей колір було непросто відтворити фарбами, це вона знала і не могла відірвати очей від цього фантастично гарного створіння.

Тепер вона, тільки-но набиралася трохи сил, брела до туалету й подовгу стояла там, вдивляючись у цей вишуканий колір на тлі понурої бездарної казенщини. Сіро-зелені метелики (а їх тут поселилася ціла колонія) живилися вологою лікарняних стін і не віддали, що поруч молода жінка, схожа на зламану квітку, черпає свою наснагу в кольорі їх неясних крилець. Раптом вона збагнула, що споглядання цих сіро-зелених плям на стіні важило для неї більше, ніж вир людських нетривких і зрадливих відносин. І говорила вона з тими метеликами однією мовою...

Ласкаві й підступні думки про смерть розвіялись. Її груди зцілялися з кожним днем, і лікар дивувався тому й дуже пишався собою. І навіть студентам демонстрував її оголений бюст і нахвалявся результатами свого лікування. Вона отупіло й відсторонено сприймала чоловічі погляди, які вивчали її, немов експонат, і відчувала відчуженість щодо свого тіла. Як наче це не її обмацують чоловічі погляди, а який целулоїдний макет, заяложений лікарями-початківцями.

З тої пори вона почала жити наче відокремлено від своєї біологічної сутності. Від того часу вона ніде не бачила крилатих мешканців лікарняної стіни, неначе вони були ендеміками, що водяться тільки тут, у глухому провінційному містечку, у богом забутій лікарні, на тлі брудного облущеного муру.

Розділ 3. Казки для Світлозара

«Якось уночі вона зробила свій перший малюнок; вона окреслила його червоним і синім графіті, використавши фактуру вищерблених дощок і головок цвяхів. Малюнок, без сумніву, належав їй, про що свідчили кожна його лінія, весь його колорит, але окрім цього, щемів у ньому своєрідний поклик до тебе з сумішшю цікавості чи навіть благання...»

Хуліо Кортасар, «Графіті»

Ярина піднялася на світанку, її дитя міцно спало, обійнявши соску зі штучною їжею. Похапцем закинула речі до наплічника, на ходу кусаючи яблуко — сніданок. Автобус на Київ о шостій ранку — вона не може запізнитись. Підготовчі курси Київського університету відчиняли двері таким невдашкам, як вона, але тим із них, хто не цурається виснажливої чорної праці. Мати навіть розчулилася, що дочка взялася за розум, тож малий хлопчисько буде доглянутий як слід.

...Вона знала, куди попрямує після лекцій. Адреса лежала в потаємній кишені наплічника, в ксивнику, пошитому нею власноруч зі шматка старої мішкловини. Це вони, її київські знайомі, навчили її нехитрому ремеслу перетворювати старі банальні речі на маленькі шедеври. І це було більш ніж доречно у країні, де тотальним дехвіцітом та несмаком була принижена жіночність. І це рукоділля було її, їхнім протестом проти рабства речей. Дірку на холші джінсів можна затулити латкою, а поверх поцяць-

кувати бісером чи розшити різнокольоровими нитками, — позначити свої маячки, на котрі зреагує хтось зі своїх. Підійде запросто на вулиці, вихопивши тебе з натовпу, заговорить, і не буде натуги у спілкуванні. Так можна розжитися невеличкими грішми або їжею, попроситися переночувати. І там буде безпечно: ніхто не дозволить собі нічого зайвого, не переступить межі, не набридатиме хтивими поглядами, — де ще б таке зустріти? Просто інша країна, інша планета, яку вони створювали спільно. Тут можна було просто мовчати — ніхто від тебе не вимагав фраз ввічливості заради підтримання розмови. Тож вона любила перебувати в їхньому колі й мовчки слухати їхню розмову, й навіть паузи там були приємними. Пили чай — ні горілки, ні цигарок. Джим Морісон та Роберт Планта були добрими заміниками тим сурогатам.

За чаєм жваво обговорювали недавню подію: антивоєнну демонстрацію. Купка довговолосих молодих людей у дивному одязі («одетих в какое-то неопісуюме джинсове рваньйо»), — як пізніше написав у своєму звіті слідчий) ризикнула вийти на вулицю, гордо несучи плакати «Ні — війні», «Кохайтеся, а не стріляйте!», і навіть один суто радянський, вочевидь десь поцуплений (такі вони вже штукарі!), із тої серії, що мусив малювати її татусь червоним по білому: «Миру — мир!». Щоправда на ньому, як і на решті, у куточку тулився пацифік, — такий кружечок, що символізує щит, а на ньому символічне зображення «першинга» (не плутати його з мерседесівським логотипом, якого він дуже нагадує!). Демонстранти готувалися до найгіршого, дехто попрощався з коханою (назавжди!), дехто просив знайомих повідомити батькам — якщо не повернеться додому. Проте, дивна річ, відчайдухи зміряли кроками Хрещатик — і хоч би що! Далі йти не було сенсу, ходити туди-сюди — безглуздо. Так, спантеличені, й розійшлися врзніобіч, хоча цим вони таки добре потішили декого з киян та гостей столиці, які ви-

словлювали їм, хто як умів, знаки солідарності. Навіть дивно, що все їм так минулося. А справа була в тім, що якраз у цей день мала відбутися офіційна антивоєнна демонстрація «Ми за мир во всьом міре!», однак автобус з комсюками (теж молодь, але «правильна») десь забарився, і спантеличені правоохоронці витріщалися на цілком відповідні до запланованої акції «мирні» гасла, доповідали начальству, що написано, чухали потилицю і зрештою проґавили справжніх «бунтівників», (ворогів держави), сконцентрованих одразу в одному місці: неозброєних, мирних — бери голими руками, бий по лівій — підставлять праву. Мабуть, влетіло потім тим вайлуватим ментам!

Ярина слухала про подію, як про друге пришествіє Христове. Вона собі уявляла, якби таке зборище вийшло на вулицю в її містечку... Там і ментів не тре́було — самі мірніє гражданє забили б це неподобство авоськами. А запитати їх потім — «за что?» — так вони й пояснити не могли б, — не положено, й баста. Така вже сформувалася «асобая общность, саветській народ».

...Багато чого можна наслухатися тут у цих київських знайомих — потім на півроку вистачає згадувати. А ще в них можна було роздобути таких книжечок, котрі так зворохоблять мозок — куди там твоє зілля! Щоправда за зберігання такого чтива багато хто вже поплатився найдорожчим: свободою... У цьому плані напіврозвалений будинок, де знайшли собі прихисток кільканадцять молодих людей, був «стерильним» — а то раптом прийдуть: «Здрасьте таварісчі! Пред'явіте документікі!» Таке явище природи траплялося тут не раз, тож коли пролунали кроки десь там, унизу, в цілковитій темряві, наповнюючи гуркотом напіврозібрані дощаті сходинки, то всі трохи наїжачилися, принишкли... Полегшено зітхнули, коли на порозі постав худорлявий хлопчина, обличчя якого в ореолі волосся кольору сонця просто випромінювало радість. Ім'я

його, дивне таке, яким можна було б назвати котрогось із слов'янських язичницьких богів, личило йому якнайліпше: Світлозар.

— Ярина.

— Це наша людина, — відрекомендував її Алекс, хазяїн притулку, що не переставав перебирати струни гітари.

Вона не пам'ятала, як між ними зав'язалася розмова. Хтось пішов готувати вечерю, хтось лагодив одяг, хтось слухав музику в навушниках, а вони все говорили й говорили. Усі були втомлені й полягали покотом на підлозі, не спалося лише Світлозару й Ярині.

...Усе, що вона плела йому тої ночі — були страшними казками її життя, які вона обертала на свій маленький театр. В театрі ж не буває справжніх жахів, справжнього болю і крові. Вона розповідала про коней, яким вона чесала гриви й пригощала хлібом, а за це вони катали її на своїх гладеньких спинах — без сідла й вуздечок. Про чисті блакитні озера, де живуть косяки вільних риб, що припливають на її клич і пестять-лоскочуть її шкіру своїми легенькими дотиками. Про вітер, який жартував із нею, коли вона збирала суніцю на лісовій поляні. Дивний такий, куйовдив їй волосся, а навколо жодна билінка анішешерх! Від таких пестошів (вона переконана!) їй інколи сняться пророчі сни. Але найбільше вразила його оповідка про незвичайного кольору метеликів, які оселилися в одному похмурому домі. Сіро-зелені, непримітні, але їх сила така, що можуть вони допомагати, зцілювати і повідомляти дещо тим, хто помічає їх, замаскованих на тому непривітному мурі, за яким тримають неслухняних.

...Було темно, але він відчував, що дівчина дивилася не йому у вічі, вона наче перебувала зараз десь далеко, і перекладала на слова ці дивні-дивні картини, які могла побачити лише вона одна. І йому не спадало на думку запитувати уточнень, що за дім такий, і що за мур... Його

це не займало, він просто пустився в мандри разом із цією дівчиною, і вже бачив картини її очима, відчував її серцем, її руками...

...Але що міг знати цей хлопчик насправді про вільних коней, про ручних риб і спілкування з вітром, і нарешті, про її метеликів? Якби стала вона розказувати усе як є, мабуть не слова — кров ринула б горлом, — про те, як жорстокосерді селяни нещадно б'ють своїх коней, про риб, що хапають повітря розірваним ротом, про зраду, про страшний біль у грудях, про лікарняні мури, про пута, якими було скуте її таке коротке, але надламане життя...

Вона дістала свою найяскравішу палітру, й малювала свій маленький світ — не для нього, для себе. І радість, безмежна радість, все прибувала й прибувала звідусюди, й він відчував це й слухав, затамувавши подих.

Розповідаючи, вона раптом відчула, що її надірвана душа вже давно зцілена, а допомогли у цьому не люди, а самітні прогулянки лісом та полем, серед диких квітів та сунічних полян, — а там трава, названа Богородичиними Слізками, бринить і перемовляється з синіми Дзвониками. Там здорові, наче ведмеді, Джмелі гудуть товстим басом у конюшиновому полі. Й Баба Лоскотуха підстерігає дітей, щоб не толочили жито-пшеницю і всяку пашницю...

А є ще й ризикові дикі витівки, якими розважалася вона на самоті. Хіба розповіси кому, як, бродячи плавнями на світанку, вона псувала рибацькі неводи й ламала вудочки? Так радісно було їй тоді, що несла було стримати сміху, від якого ставало моторошно рибалкам, що куняли у своїх наметах. І той сміх навівав їм страшні сни, наче до їхніх неводів потрапили русалки, і піднялася їм на виручку різна нечисть річкова. З усіх щілин лізли раки, вони рвали своїми безжальними клешнями рибальську плоть — мстилися за своїх варених заживо побратимів, сичали гадюки, кивали золотавими головами вужі, виносячи свій вирок тим, хто забивав до смерті їхніх повзучих

родичів. Водяники з диким реготом розривали неводи, звільняли річкових дів, а злі чайки клювали очі рибалкам. І от уже їхні тіла насажені на гак, немов черв'ячки, і тягнуть, тягнуть їх у водяну глибину велетенські риби, і регочуть над їхньою ницістю, над жалюгідним еством «царків природи».

Ех, хіба розкажеш такому лагідному білявому хлопчикові про діда Буряка, який бив батогом конячину, котрій несла було витягти воза з болотистого узбіччя... Тяжко поплатився злий дідуган, коли перед ним виросла постать Ярини: зміцнілими від фізичної праці руками схопила вона того дідка за груди — так і повис бідолаха у повітрі, під регіт бабів, що поверталися з поля. «Не смій, чортисько, бити скотину!!! Обіцяй, що більше не будеш!» — хрипіла страшним шепотом Ярина. І Буряк обіцяв. Як це в неї так вийшло, вона сама того не знала. Пам'ятає лише рожевий, мов ранкова зоря, спалах у голові, і чиясь широка, атлетична спина у пурпурній тозі. Величний поворот голови, жест могутньою рукою — і нелюдська сила входить у неї, й вона, як простий солдат, виконує наказ. І от вже конячий кат безпомічно сукає ніжками в повітрі, слабенький, нажаханий — він не буде більше, тепер точно не буде! Глибокий подих — і знову все на місцях: гурт спантеличених бабів, багнука під ногами... Ні, тепер все не так, як раніше. Вона ніколи не забуде погляду виразних, людських, повних вдячності конячих очей.

...Навколо чулося тихеньке сопіння їхніх друзів, і вони не помітили, як їхня розмова, що скидалася на казку, на сон, і сама стала сновидінням.

Вранці вона прокинулась раніше за всіх — їй пора було вертати додому, й вона й не думала нікого будити, а прощатися — це так гірко, бо щоразу назавжди. Тож крадькома схопила свій наплічник і спустилася навшпиньки хисткими дощатими східцями. Про свого русявого нічного співбесідника вона забула, вірніше — обмін телефонами-

адресами вважала зайвим. Адже так вона звикла жити: самотньо, дотримуючись свого кодексу неприв'язаності, розірвавши усі пута, що поєднують людей надіями і розчаруваннями, радощами і болями. Над усе вона воліла залишатися сторонньою.

Розділ 4. Дотики до паперу або Роман у фарбах

«Усе так часто починається й закінчується, наче гра, — уявляю, як приємно тобі було побачити поряд з твоїм малюнком інший: ти думав, що це випадковість або чийсь жарт і лише наступного разу зрозумів, що це неспроста, і вже тоді роздивився новий малюнок як слід і навіть повернувся трохи пізніше, щоб подивитися знову, вихопивши зі звичайною обережністю момент, коли на вулиці ні душі, а на розі жодної патрульної машини...»

Хуліо Кортасар, «Графіті»

Поштова скринька таїла якийсь великий непізнаний об'єкт. Як у дитинстві: що там їй приготував Дід Мороз під ялинкою? Спершу вона витягла портрет, писаний пастеллю й впізнала в ньому себе. А далі, далі!.. Старезний порепаний дім з класичним підворіттям, а в ній класичний худючий чорний кіт. А на стіні цього будинку, такий великий, ошатний, сидів метелик. Він вгадав його колір!.. Адресу роздобув зрозуміло де.

З тих пір поштова скринька набула для неї сакрального сенсу. Тепер Ярина щодня щодуху спішила додому, стискаючи в руці крихітного ключика. І навіть коли там було порожньо, все одно його листи, вже написані, точніше, намальовані, були з нею.

Ще кризь сон на світанні починало щось тьохкати у серці, якась дивна мелодія зароджувалася десь там, усередині грудей, і кров лоскотно оббігала свої шляхопроводи.

Прокидаючись, вона знала: буде лист! У конвертах, великих, обклеєних барвистими марками (і де тільки він роздобував їх?) таїлися не листи — малюнки. Інколи там були й літери, що склалися в слова, порушуючи навмисне закони правопису, однак і вони були додатками до канви цієї дивної мови символів та колорів. Вона швидко навчилася розгадувати їх, і поволі стала відповідати, креслячи свою лінію життя, свої думки й враження не літерами, а фарбами. Іноді він обирав пастель, і ці кольорові аркуші обсипалися, мов пилок з крилець метелика. Вона зберігала їх, мов скарб, на дні старої валізи й лише ночами (не дай боже побачив би хто з близьких!) влаштовувала собі маленьке свято, розкладаючи їх строкатим килимом на підлозі.

Ці рідкісні легкокрилки прилітали з далекого південного краю, а вона проживала на протилежному боці географії. Жодному з них було не під силу подолати цю відстань. А занадто вона не бачила сенсу відкривати йому реалії свого буття. Адже одразу зруйнувалася б чарівна магічна гра фарб та ліній. Було б ніяково, навіть дико запросити його до свого містечка — щоб він робив тут, не тутешній птах? І власне, куди реальнішим був той світ колорів і ліній, який вони творили разом. Отже, вони обмежувалися лише дотиками до паперу.

...Вона обирала гуаш, а інколи бралася і за кольорові олівці. Малювала вночі — страхаючись бути застуканою за таким «дитячим» заняттям. Інколи тихенько викрадала собі трохи фарб у батька, що заробляв на хліб, малюючи плакати: білим по червоному, і завжди з закличним знаком на кінці: «Да здравствует великий Октябрь!» «Слава КПСС!» «Даёшь пятилетку за три года!»

І не лише кіновар та білила водилися в їхньому домі — батько колись бавився красним малярством. Смарагдову зелень вона розводила білилами, й на цьому молочно-зеленому полі виникали фігурки, окреслені кіновар'ю. Таке поєднання зеленого з червоним вона бачила

навколо: пурпурові маки в молодому житі, стиглі райські яблучка в кучерявому лоні материнського дерева... А іноді вона набирала сажі газової, і на це похмуре тло вживлювала золотаві промінчики — наче сонячні зайчики заскочили до камери самотнього ув'язнення. Такі аркуші промовляли про її тугу й відчай, і тоді він захопився веселити її, креслячи смішні фігурки, що жили своїм мультяшним бешкетним життям на папері, й не було там початку й кінця, як на готичних гравюрах Ешера. Ця анімація веселила її. Вона тихо сміялася, втішена, й пишалася ним, загадковим автором, своїм таємним співрозмовником, про якого не знала нічого, окрім імені, та й воно здавалося несправжнім, неіснуючим, якого не носять реальні люди, так можна було б назвати хіба що стародавнього слов'янського бога: Світлозар.

Розділ 5. Сни та інші реалії буття

«Тепер у тебе було доволі часу, щоб уявити собі в деталях усе, що могло відбутися в центральному поліцейському відділку: правда потроху просочувалася в місто, люди були начувані про долю в'язнів, і якщо один із них знову зустрічався на вулиці — від нього шарахались — краще б йому залишатися в забутті, котрого ніхто не наважувався порушити».

Хуліо Кортасар, «Графіті»

Насилу благословлялося на світ. Жодної душі, не рахуючи двірників, що знавісніло змітали розкішний падолист, бездумно й безжально оголюючи тіло Землі. Ярина брела, увібравши голову в плечі й тремтячи усім тілом від ранкового холоду. Дивний сон бачила вона цієї короткої ночі. Наче має вона звістку, якої ще не чули люди. І її просто розриває від бажання розповісти цю новину першому зустрічному, й щоби просто репають від стримуваного сміху. Виходить Ярина на головний майдан міста, а

там готуються до параду — тримають величезні червонобілі транспаранти (наче забракло інших фарб у цій державі), портрет генсека, обліплений орденами, немов новорічна ялинка. Ото б цікаво було глянути, які у них будуть лиця, якщо сказати їм, що... що його вже... нема!

Дивний такий сон. З яких це пір у її нічний світ лізе отака погань? — подумалося Ярині. Раптом пригадалось, що радіо запусало сьогодні зранку не бадьорі марші, а хорали Іогана Себастьяна Баха. Про щось гомоніли люди, які потихеньку виповзали зі своїх барліг. Слово «помер» було вже на вустах у натовпу.

А трохи згодом довелось Ярині бути свідком історичної сцени: величезний плакат у центрі міста, де красувався генсек, заклеювали черговим обличчям. Життя тривало. залізною рукою продовжували заганяти трудящих до цілковитого щастя, здоров'я, а особливо успіхів у праці.

Коли вона спромоглася знову вирватися до столиці, — напіврозваленого будинку, де жили її добрі знайомі, вже не було, на його місці височів підйомний кран. І ні в кого було спитати, що сталося з його мешканцями. Ярина подалася до університету, де навчався один із них. Вона шукала очима когось, хто мав би хоч якісь прикметимаячки, умовні сигнали — дарма. В усіх студентів були якісь на диво відполіровані обличчя, холодні очі, крутий прикид. Ярина й тут була чужачкою. Щоправда, дехто з представників протилежної статі хтиво стежив за лініями її тіла, і вона, користаючись своїми жіночими чарами, запитально назвала ім'я-пароль. «Був тут такий один, — скривився студент. — Тепер він далеко, кажуть до Литви подався з якоюсь дівчиною». І він повідав історію про те, як Алекс відважився під час вечора художньої самодіяльності заспівати щось із Бітлів на гітарі. Оповідач також був не на боці гітариста, однак він жадібним поглядом нишпорив по її в'язаному власноруч светрі з грубих ниток, що не приховував її високих грудей. Вона пішла собі

далі — неподалік була кав'ярня, де часто він пив свою каву, он у тому кутку він сидів і щось писав, сутулячи плечі — мабуть нові слова до нових пісень. Вона довго чекала, коли звільниться те місце, потім сіла й... ось він, сигнал: «Make love not to study». Це був його почерк. Це була фраза, яку любив повторювати Алекс. Видряпати таке непомітно в людному місці на лавиці! Минулого разу надпису не було, можливо, у такий спосіб він прощався з тими, хто шукатиме його, їх... Вона замовила собі кави з коньяком. Подвійну дозу — ніхто не заперечував, не питав паспорта. Мабуть, вона стала старшою, — усе, що могло прийти в спорожнілу голову. Настрій не покращився.

Вона довго ще бродила містом, поки не зустріла врешті якесь наче знайоме обличчя. Озираючись, хлопець кудись потягнув її за рукав — подалі від цікавих вух, які були усюди, й розповів, що пішли лови на «хіпі-пацифістів». Прочісують квартали, хапають на вулиці, стрижуть і бриють, декого зачинили, дехто потрапив у найстрашніше місце — де їх «заліковують» до одуріння, до ідіотизму. «Я тут про всяк випадок замаскувався», — провів рукою по оголеному черепу юнак, криво посміхаючись.

Спустошена, їхала вона додому в переповненій людьми електричці. Люди везли зі столиці масло, сир, ковбасу, борошно, олію, згущене молоко, навіть хліб — усе те, що вирощувалося-вироблялося в провінції, однак чомусь не потрапляло до хлібороба й виробника. Вона також накупила набір провіанту, і тепер важка сумка відтягувала їй плече. Але то було пусте. Вона думала про своїх друзів, про час, що стирає щось дуже важливе, неповторне, про свою неспорідненість із пасажирями і про листи Світлозара, яких вона давно вже не отримувала.

Тієї ночі їй наснився конверт, а в ньому малюнок: окреслене розмитою червоною фарбою сердечко, а всередині — пацифік. Аркуш паперу був зім'ятий, потім вирівняний (видно було, як він вагався) і все таки посланий, разом із тим ваганням, і це додавало йому ще більшої сили.

Схвильована, збігла вона вниз, до поштової скриньки. Так, конверт лежав там. Червоне серце, як щит, відбиток не стріли амура — ракети типу першінг. Аркуш був зім'ятий, вирівняний, може знову зім'ятий — він страшенно хвилювався, схоже, це було з ним уперше. Власне, усе щоразу відбувається вперше. І вона ще ніколи не отримувала подібних освідчень в коханні. Та мабуть, ніхто й не здогадувався у такий спосіб передати звістку про своє почуття.

Трохи отямившись, Ярина задумалась: чи не багато пророчих снів як на короткий проміжок часу? Знали б лікарі — забрали б лікувати. «Це все той вітер, який жартував зі мною там, на сунічній поляні. Він залишив мені це як дарунок, а за дарунок треба дякувати. Шкода, що я злякалась його, може б він іще чогось мені передав би — і тоді не довелося б чекати листа по два тижні, а одразу відповідати і бути почутою», — бурмотіла вона сама до себе, як то роблять самітні люди.

А що вона могла відповісти йому? Вона просто не могла підібрати ні слів, ні фарб. «У такому випадку залишаються цілунки й обійми», — прозвучав в її голові незнайомий голос. «Здається, я повертаюсь! — подумала Ярина.

Розділ 6. Блакитна втеча. Звільнення риб

«Можливо, ти просто придумав собі її, позаяк був самотнім, придумав, щоб прикрасити свою самотність, — ти захоплювався нею, боявся за неї, сподівався, що її безумний вчинок не повториться. А коли знову побачив її малюнок поряд зі своїм, мало не видав себе бажанням розреготатися й залишитися біля нього. Наче поліцейські були сліпцями чи ідіотами».

Хуліо Кортасар, «Графіті»

Якось непомітно вони перейшли на слова — мабуть тому, що важко передати фарбами про необхідність заощаджувати кошти на квитки та дорожні видатки, а го-

ловне — обрати місто, яке стане місцем їхньої зустрічі. Відстань між ними була поділена навпіл, і це вдвічі полегшувало життя кожному з них. Пасажир А та пасажир Б зустрінуться в точці С. Вирішили дочекатися весни — тоді намет вирішить житлову проблему.

...Під час обідньої перерви, поки бригада куняла після обіду біля багаття, вона непомітно відлучалася й бродила лісом. Нова робота в лісництві давала можливість вивідати, де егері розставляють капкани на звірину. Роботи, як завжди, вистачало. Мох на північному боці дерев був сіро-зеленого кольору, що нагадувало їй маленьких мешканців лікарні, які колись допомогли їй зцілитися. А тим часом весна вже дихала в обличчя своїм гарячковим диханням.

...Одного разу на світанку Ярина прокинулася, наче від поштовху. Вона лежала з прикритими повіками й побачила раптом світло-русяве, як місячне сяйво, волосся Світлозара, але окремо від Світлозара. Безпомічне, воно лежало на холодній кам'яній підлозі. У дзеркалі відбивалося його сумне, розгублене обличчя — позбавлене сонячного ореолу.

Тиждень по тому прийшов його короткий лист, точніше записка. «Мене забрали в ПНД. Обов'язково побачимось! Ми ще запишемо новий альбом Алекса. Треба протриматись!»

ПНД розшифровувалось як психо-неврологічний диспансер. Там не лікували, туди запроторювали неслухняних дорослих дітей. Чи залітають за той мур сіро-зелені метелики?

...Вона креслила свій малюнок до світанку. Чомусь обрала олівці, якими малювала ще в дитинстві. Вірніше, вона взяла лише один з них, світло-блакитний. Лезом бритви наточила з нього блакитного порошку, розтерла по аркушику ватмана ватюю (точнісінько, як робила в дитинстві) — і тло вийшло водянисто-бездонним, як Тихий

океан, Pazifik, а далі вона окреслила контури якихось крилатих створінь, що вільно рухаються у цьому блакитному просторі посеред грайливих вітрів, сунічних полян, збирають блакитні суніці, спілкуються з вільними рибами...

Блакитний аркуш якимось дивом йому передали батьки, що дотримувалися шляхетних правил не відкривати чужих конвертів.

Мабуть той блакитний аркуш був братом сіро-зелених метеликів. Невдовзі лист від Світлозара був знову коротким і інформативним: «Як тільки отримав твого блакитного аркуша — утік з ПНД. Тепер гуляю у смугастому одязі Краснодарським краєм. На свободі. Дякую!!!»

...Це був останній лист від Світлозара. Усі слова були вичерпані. І куди писати втікачеві, яким вітрам довірити свої слова, малюнки, сподівання? Який поштовий голуб осмілиться передати йому звістку, ризикуючи опинитися в замкненому колі оптичного вистрілу... Чи послужить йому щитом паціфік, на якому розіпне крила сумирний поштовий птах?

В сліпій надії, що коли-небудь він таки повернеться додому, вона написала свій автопортрет — щоб нагадував йому обличчя тієї, що вміє чекати — адже час зтирає усі фарби й обриси — що розмитий дощем дитячий малюнок на піску... Поверх обличчя вона старанно вималювала кружево павутиння. Вдалося намалювати й руки — з тонкими, довгими, трепетними пальцями — підгледіла у Пабло Пікассо.

...Вони майже забули обличчя одне одного — так що мабуть розминулися б у натовпі. Власне, вони кохали одне одного наосліп, навмисне ігноруючи усілякі реалії. Це кохання було лише втіленою формою потреби когось кохати. Головне, ніхто не зробив нікому боляче. Хіба цього замало?

...Так міркувала Ярина, пливучи в місячному сяйві за течією ріки — (прийшло літо і прибуло багато роботи по

звільненню риб). Рибалки жахалися — дівчина нанесла шар люмінесцентної фарби на обличчя, й навіть на коси, й тепер її голова з води випромінювала зловісне зеленувате сяйво, — не інакше, як мара! Десь там поряд з нею плив той, з широкою атлетичною спиною, залишивши пурпурну тогу на березі — і їй не було страшно. Чутки про містичну потвору, що шкодить риболовлі, ширилися містом, вона й сама усюди плела ці страшні оповідки, і це та кож слугувало їй захистом...

Нікому не спадало на думку, що це може бути звичайна дівчина, яка просто звільнює риб. Адже дівчата понад усе на світі бояться ходити ночами і загалом нікому з них нема діла до життя чи смерті риб, корів, метеликів та інших малих істот...

Вона була спокійною, дуже спокійною — як течія цієї ріки, що тихо несла її вниз і вниз — до нових думок, надій, до нового кохання. Розпочиналася нова повість її життя, якій поки що не було знайдено назви.

ВОНИ ПРИЙШЛИ, КОЛИ ЇЙ СТАЛО ЗЛЕ

Присвячую Тигрині, Бджілці та Рудому Ваську

Вони мешкають поруч із нами, малі хвостаті істоти. Такими створив їх Господь: граційними й ласкавими, наче нам на втіху. І якщо у вашому багатоповерховому будинку роками живе котисько — будьте певні, вам пощастило з сусідами. Адже їхнє ставлення до беззахисної тварини Божої є мірилом їхньої людяності.

У моєму дев'ятиповерховому будинку вже кілька років за своєю котячою пропискою проживає Рудий Васько. З почуттям гідності він чекає, коли натиснуть кнопку ліфта, щоб піднятися на потрібний йому поверх. Уся ліфтова комірчина наповнюється його «цвірінчанням», яке сягає найвищих регістрів. Вокал набуває крещендо, коли ми «десантуємось» на моєму п'ятому поверсі. Тут Васько чекає, що за хвилю я повернуся з поживними гостинцями.

І якою б втомленою я не була — спілкування з цим ласкавим розумним створінням повертає мені часточку втраченої енергії і дарує ще щось незбагненне, чого не передати словами.

Васько любить не лише мене — він великий філантроп, і це дає йому можливість виживати. Мої сусіди інколи вихваляються один перед одним, чим вони його сьогодні частували, і це дуже тішить моє серце. Адже бути самотнім у своїй доброті — це дуже сумно.

Такі розмови з сусідами пов'язують нас чарівною ниточкою, якої торкаються, мов срібної струни, ангели, ельфи чи феї... На моєму поверсі завжди стоять мисочки з водою та фірмовими котячими «сухариками», які наповнюють мої добрі сусіди.

Можливо, я змалювала занадто ідилічну картинку мого співіснування з сусідами. Авжеж, не всі вони такі добрі. Але цей світ тримається на острівцях любові посеред океану кривди й болю. І його, світу, різнобарвність робить нас заручниками страждань та шокроку спонукає до вибору.

* * *

Ще нещодавно у нашому будинку мешкала дівчина, яку не назвеш взірцем добропорядності. З її вікна часом віяло зіллям — ним ця нещасна бавилася на самоті.

Вона була сиротою. Її мати вкоротила собі віку, коли Оля була ще зовсім юною. Про таких кажуть: лиха доля. Однак поганою людиною її не назвав би ніхто. Вона чинила зле тільки собі, однак ніхто не хотів допомогти їй, хоча більшість моїх сусідів знали її з дитинства, як чуйну, добру й сміливу дівчину, яка завжди заступалася за слабших.

Я спілкувалася з нею усього лише кілька разів. По-знайомитись довелось, коли шукала свого улюбленого кота, який випадково потрапив на вулицю. Тоді Оля була єдиною, хто прийшов мені на допомогу. Вона розповіла мені, що вона опікується Рудим Васьком, а крім того, утримує ще двох кицьок, яких підібрала з вулиці.

Якось пізнього вечора я зустріла Олю у дворі. Завжди весела й розбитна, вона стояла, глибоко замислившись. Я привіталася, а вона раптом, прямо дивлячись мені у вічі, запитала: «Скажіть, коли мені буде дуже зле, можна я до Вас прийду?» «Звичайно!» — не вагаючись, відповіла я.

* * *

У нашому будинку проживає ще одна Оля, точніше, Ольга Іванівна. Це вже похилого віку жінка, яка справляє враження дуже правильної й порядної людини, якби не її скажена лютя до хвостатої малечі.

Не раз на моїх очах, з виглядом цілковитої правоти вона замахувалась ціпком на загального улюбленця Рудого Васька. «Бабусю, це ж гріх! Вам уже час про душу свою подбати!» — заступилася я за кота.

Однак стара має свої поняття про гріх. Наприклад, коли Рудий Васько зробить купку біля сміттєпроводу — оце гріх. Однак, «правильна» бабуся не махає ціпком на пияків та безхатченків, які нерідко кладуть купи прямо у під'їзді, або на так званих пристойних мешканців, що кидають недопалки просто на квітник, який нелегко було виплекати на вбогому ґрунті житлового масиву...

Для неї гріх і те, що її найближча сусідка Ганна Павлівна, шляхетна й сумирна жінка, тримає декілька собак, підібраних з вулиці. Ольга Іванівна кричить, що у власному помешканні чує запах тих собак. Однак, її тонкий нюх зраджує старій, коли в ліфтовій клітці надовго залишається шлейф від перегару та брудного духу давно не митого гомо сапієнса.

Така природа ненависті цієї жінки. І тому я вже зробила свій вибір: молода наркоманка з понівеченою долею викликає у мене більше симпатії, ніж стара гаргара, що примножує зло навколо себе. Щиро вірю, що й для Господа скалічена душа наркоманки буде прощена швидше, ніж та, що ненавидить та калічить беззахисних чотириногих.

* * *

«Чи можна до вас прийти, коли мені буде зле?» Минуло чимало часу, відколи я почула ті Оліні слова. Здається, відтоді ми й не бачились. В розквіті весни я помітила, що окрім Рудого Васька на моєму поверсі час від часу з'являються ще дві кицьки. Одного разу в сутінках одна з них, смугаста, як тигр, прошмигнула водночас зі мною до нашого спільного з сусідами коридору. Тоді були холодні ночі. «Чому б їй не погрітись тут?» — подумала я і залишила їй мисочку з їжею і коробку з піском.

Вранці я побачила, що миску наповнили вже мої найближчі сусіди. Я була щаслива такій солідарності. А наступного дня в нашому «тамбурі» оселилася ще одна кішка: коричнева з золотими «пір'їнами». Тигрина і Бджілка — назвала я наших підопічних.

Наступного дня я вигулювала своїх «позаштатних» кішок у дворі, оскільки мій тісний «тамбур» освітлюється лише тьмяним електричним освітленням. «Бідолашні киці, ніде тепер їм дітися!» — почула я голос однієї з сусідок, яка завжди щедро наділяла Рудого Васька. «Ви чули, яке нещастя сталося з нашою Олею? Он подивіться: вже й нові вікна поквапилися встановити в її квартирі, наче у своїй власній...»

Як з'ясувалося, Оля гірко поплатилася за свою пристрасть до зілля. Дехто цим скористався, та й увійшов у її довіру. Пошепки переповідають, що одна сусідка, яка взяла на себе роль Олиного опікуна, замість полікувати й духовно підтримати дівчину — постаралася здати її до тюряги. Ще й двох тижнів не минуло, ще й суд не відбувся, як Олину квартиру опікунка здала квартирантам, а двох Олиних котів без тіні сумління вигнала геть. Кілька днів вони тинялись біля своєї власного законного житла, а потім прийшли до моїх дверей.

«Можна я прийду до вас, коли мені буде зле?». Прийти дівчина не змогла, однак у мене знайшли притулок її підопічні.

ЗІПСОВАНА ПРОГУЛЯНКА

«Поелику лесники должность зело воровская, жалованья им можно не платить».

(Із наказів Петра Першого)

Я тут живу

Інколи мій вихідний випадає на будній день. І це тішить — можна поїхати до лісу й тішитися природою на самоті. Тут згадується вислів: «Жити б та жити, та люди не дають». Автомобілі, шашлики, п'яний регіт, гучна попса, а часом і злягання без особливих міркувань про мораль і сором — всі ці ознаки відпочинку обивателя на природі — це добряче відро дьогтю у діжці меду мого усамітнення з Лісом. Але усе це зникає у понеділок. Залишаються лише гори пляшок, пластику, непогашене багаття... Принаймні винуватців цієї наруги над природою вже не зустрінеш, і це тішить.

Так міркувала я, їдучи велосипедом у розпал полуденної спеки лісовою стежкою, раз по разу зупиняючись, щоб присипати землю тліюче з учорашнього дня багаття чи прибрати пластикове сміття. Поруч їхав мій добрий товариш, який мовчав про своє, підтримуючи ілюзію усамітнення й водночас безпеки.

Життя останнім часом диктує настільки жорсткий ритм, що така прогулянка для мене та й для мого друга — справжнє свято. Відусюди, попри економічну кризу, чуєш балачки знайомих про закордонний відпочинок, а телеканали подають прогноз погоди на найкращих курортах світу, наче для будь-якого українця закордонні мандри — така ж буденна річ, як копання картоплі.

Свого часу мені також пощастило трохи поїздити Європою. І тому я точно знаю: наші київські ліси, що темно-зеленим кільцем оточують місто, найкращі у світі. Можна сказати, що я патріот. Однак, це слово міцно застрягло в асоціативному ланцюгу з державними прапорами (спочатку червоним із серпом-молотком, потім жовто-блакитним, із тризубом), за якими тусуються ситі пики провладних дядьків та тіток. Вони так смішно хапаються при звуках державного гімну за те місце, де в нормальній людини серце, а потім підписують одне одному документи на володіння землею, яка належить усім. І стогне природа під натиском техніки, й на місцях, де був ліс, за високими парканами височіють хатини у три поверхи з безглуздими баштами. А в телевізорі вони говорять дуже правильні речі, ці гляансові «опозиціонери», ці відполіровані «обличчя правди», цей «цвіт нації», що величає себе «елітою».

Як каже мій друг, ми живемо в час, коли слова втратили свій первинний сенс. То як їх називати? А хто як: хто наволоччу, хто бандитами, хто паразитами, а хто просто спльовує та лається. Ці самовдоволені персонажі та їхні фальшиві теревені в телевізорі не мають анічогісінько спільного з вітром, у вільних потоках якого плаває крук, із ніжним оксамитом крилець метелика, якого я зараз знімаю на свого мобільника, з тією граційною ящіркою, яка вислизнула з кадру, зі смолянистим повітряним трупком вікових сосен, без яких і Київ не Київ (не каштаном єдиним!).

Вони, ці самозвані господарі життя, також люблять землю, і нарізають її шматками, немов «Київський» торт, і, мов ненаситна сарана, пожирають вже останні живі острови зелені, якими ще донедавна так славилося наше місто. Чуєш дзвін? Настав час цінувати кожне дерево й каятися. Хтось таки мусить просити прощення у природи, якщо ці пихаті потвори на це не здатні... А чи настане час їх покарання?

Такі вервечки думок збивалися у віхоть і ятрили душу, поки ми очищали нашу улюблену місцину біля води, збираючи целофанові пакети, пластикові та скляні пляшки з-під мінералки, пива та горілки — увесь той бруд, що полишили після себе користувачі лісу. Це той самий «електорат», який обирає владу, яку потім і ненавидить. Порочне коло. Безвихідь. Як хочеться спокою, хоча б забуття...

Я скинула одяг і з молитвою подяки поринула у глибочинь лісового озера, відчуваючи, як із земного лона струменять прохолодні джерела, в якому розчиняються мої метушливі думки. Ось і все. Тепер я очистилася від суєти і моя свідомість — як чисте озерне плесо.

Я вийшла на берег вже іншою. Такі дивні речі відбуваються у цьому лісовому озері щоразу, тому й молитва подяки складається тут легко й просто, й кожного разу вона інша.

«Лісе мій, Лісе! Мені нічого не треба від тебе: ні ягід твоїх, ні грибів, ні квітів. Дякую за те, що ти є. Я просто кохаю тебе, кохаю кожне дерево, кожну билинку, кожного птаха і звіра, що населяють тебе. І твоє Озеро Діамантове, і прохолодні джерела, що живлять його. Вклоняюся тобі, Лісе!»

Я лягла горілиць, споглядаючи бездонну небесну блакить. А там, між білими кучерявими хмарами та верхівками мосяжних сосен, плавав крук, і згори лунало його розважливе «кру-кру», «кру-кру»... Часу не стало. Залишилась вічність. Скільки це тривало — не знаю.

Скинулась риба. Тихо прошелестів травною вуж — він тут живе, на цьому бережку. Мабуть, йому незатишно, коли палять деревину, смажать м'ясо та кидають пластикове сміття на його території. «Ми все прибрали, любий! Ми тихенько полежимо тут у тебе в гостях...». Вуж проповз уздовж мого тіла і не злякався мене. Це означає, що я стала часткою Лісу.

Хто надиктовує мені цей текст?! Невже це жахіття малює моя розгнівана уява? Але ж я — квола жінка, яка ніколи в житті не здійняла руки на живу істоту. Я боюся таких потворних речей, ненавиджу сцени, де зводить судою ненависті обличчя й голоси здіймаються на регістр вище й рвуться струни нормальних людських стосунків. А мені хочеться лише тиші, лише краси.

«Ти — тінь метелика, що п'є нектар іван-чаю. Ти — лише присмак його нектару. Ти — сльоза, що стікає з понівеченої соснової гілки. Ти — біль Лісу й ти — його втілена помста», — хтось знову шепоче сумно й ледь чутно і навіть щока свербить — наче до неї хтось торкнувся м'якими крильцями.

А вершники мчать і мчать лісом. Бачу страшні очі схапуджених коней, чую важке дихання озброєних людей, які переслідують чи тікають і вже не помічають межі поміж життям і смертю. Я важко дихаю, дряпаюся піщаними кручами з велосипедом у руках. Відсапуюсь, вирівнюю дихання. Я маю бути спокійною. Мій товариш поруч зі мною, щось говорить про прокуратуру, про генплан і прес-реліз. Я киваю. Встигнемо... Потім...

Так ми наближаємось до місця, де трощать живий ліс. Я вітаюся, прошу покликати когось старшого, бригадира-прораба-начальника... На мене дивляться прозорі очі трактористів чи екскаваторників, біс їх знає, — не обтяжені мисленням, порожні очі, вільні від будь-яких докорів сумління. Мене не чують, вдають, ніби не помічають.

Тоді я стаю на шляху хижих гусеничних механізмів. Страшна машина для вбивства дерев зупиняється. Чоловік за кермом червоніє, його очі стають білими від люті, з його пащі виривається брудна лайка. Він глушить мотор і прямує до мене. У цю мить мені на душі стає чомусь так спокійно-спокійно.

«Добрий день! Хто у вас за старшого? Покажіть, будь ласка, дозвіл на вирубку!» — промовляю я тихо і чомусь посміхаюсь. Екскаваторник спантеличено замовкає з від-

критим ротом. Він роздивляється мене, наче якусь чудасію. Я не знаю, що в мені такого, але він дивиться на мене якось дивно. У цей час я слухаю, як десь далеко строчить кулемет і повітря здригається від іржання збуджених кривавою різаниною коней. А зовсім близько за моєю спиною лунає брутальна лайка. До мене широким нервовим кроком наближається чоловік з папірцем у руках, видно, це він і є їхній начальник. Замість «добридень» він згадує поганими словами усіх моїх предків по жіночій лінії зі мною включно. Я мовчки дивлюсь поверх його голови. Так стою з півхвилини, може менше, і чекаю, коли він виплесне з себе усе лайно. Нарешті він вичерпався і тицьнув мені якийсь папірець, а сам говорив, майже кричав про дозвіл, про санітарну чистку дерев...

Мені байдуже на той папірець, я підходжу до сплячих дерев, вони абсолютно здорові, а старих трухлявих, поневічених буреломом лісоруби й не зачепили.

«Це не санітарна вирубка», — кажу я. Бригадир знову псує повітря потоком брудної лайки. Мій друг весь час шляхетно тримає паузу й добре робить, бо на нього вже поглядає покидьок з іншого трактора, його жовна ходять ходуном, а руки стискають якусь залізяку. Я раджу бригадирові зупинити вирубку, бо буде гірше, і йду геть. За спиною чути регіт, що переходить у свинячий фальцет.

Відходимо. Але недалеко. Техніка продовжує роботу. Ми телефонуємо «02», сідаємо обабіч дороги на вказаному місці, сидимо годин зо дві. Мовчимо. Увесь цей час ревіння машин та тріск падаючих дерев розколюють навпіл духмяне повітря соснового лісу. Відпочили... Міліція так і не приїхала.

Помста Лісу

Наступного дня мене розбудив дзвінок мого друга. Він схвилюваний, каже, що у лісі сталося щось страшне. Про це вже пишуть газети. Я відкриваю електронну скриньку, там уже купа лінків, що зібрав мій друг. Заголовки кри-

чать: «Таємнича смерть на лісоповалі», «Містика чи теракт «зелених»?», «Ліс замовили — постраждали виконавці», «Чи вціліє ліс перед новою навалою жадібних прибульців до влади?».

«...Час події — понеділок, середина червня, розпал нечуваної спеки. Місце — узбережжя Діамантового озера, поросле сосновим лісом, що відділяє Лісовий масив столиці від найближчого населеного пункту на північно-східному кордоні — селища Биківня (сьогодні це вже частина столиці).

Під час вирубки ділянки лісу на Київщині загинула бригада лісорубів, їхні тіла знайшли розвішаними у верхів'яттях дерев. На обличчях застиг жах. Техніка понівечена. Слідів убивць не знайдено. На місці події та поблизу відбитки велосипедних шин. Ведеться слідство».

— Ти розумієш, чим це пахне? Ми там були, це сліди наших велосипедів! А раптом це підстава? — нервує мій друг.

— Ми ж викликали міліцію! То якщо ми злочинці, то чого б ми ото сиділи там при дорозі, як два бовдури? Де ж тут логіка? — намагаюся заспокоїти і себе, і його.

— Але навіщо їм таке писати? — не вгамовується мій друг. — Може, їм завдання дали. Ну хто ми такі для них — просто мурахи.

— Отож. Розтоптали й не помітили. Навіть до суду з прапорцями ніхто не вийде, не кричатимуть «свободу зеленим патрулям!».

— Я й кажу: сиділа б собі тихо в офісі, робила б запити й не лізла б на рожон.

— А я ніби шукала пригод! Ми ж просто на прогулянку виїхали... А взагалі, якщо мовчати, то ліс увесь винищать і вже більше нікуди буде поїхати, принаймні, таким, як ми...

— От викличуть нас на допит та навісять нам теракт — тоді й спочинку не захочеться.

— Цур тобі. Ми ж ні в чому не винні.
— А хіба наші суди карають лише винних?
Отак поговорили, мало не посварилися.

* * *

А тим часом слідчі сушили собі голову над загадковим убивством. Трупі лісорубів знімали на камеру. Потім трупи знімали з дерев. Навозилися до біса. Декого з новачків знудило. І що за нелюдська сила закинула їх на верхівки дерев? Обличчя у лісорубів були спотворені. Очі повилазили з орбіт, зуби вишкірені — вони й на людей не були схожі. Усі кістки поламані — наче від ударної хвилі, — а крові мало. Техніка була також уся понівечена, а слідів катма. Слідча бригада не могла нічого сказати — лише чортихалися собі під ніс. Пригадали, що дзвонила якась дівчина, скаржилася на незаконну вирубку. Сказала, що чекатиме з товаришем на роздоріжжі, що вони їх упізнають по велосипедах.

Наряд так і не виїхав, бо вирубка була замовною — на дачу депутату Київради пану Прогібаку треба було деревини. Не хотіли хлопці дарма бензин палити. «І що ти мені, Павловичу, торочиш про тих велосипедистів, — мовив один із слідчих. — Тоже мені терористів знайшов, таких щодня по лісу їздить до халери, усі дуже грамотні повчати лісорубів, а вони що — прості виконавці».

...Слідчий проглядав плівку, сидячи в кабінеті й потроху цмулив пиво. Комір його був розстебнутий, краватка безсило висіла на спинці стільця. Аж раптом його молоде рум'яне обличчя напружилось й піт проступив на чолі — але вже не від спеки. Він зупинив відео, ще раз прокрутив, зупинив, знервовано провів долонею по обличчю й почав набирати номер свого начальника.

Той не поспішав. «Слідчий іще молодий. Реагує на усілякі дрібниці. Пусте. Щось видалося хлопцю. Дурний, мовчав би вже, бо люди засміють. Привиди йому мерещаться на оперативній плівці... Надивився кіна!».

Пореготали. Подиміли. Аж той на поріг — рум'янець кудись дівся, блідий такий, спітнілий, зляканий.

— Ти шо, Толя, не опохмелився?

— Гляньте відео, кажу вам!

— Ну-ну, — трохи розгублено промовив майор. Давай уже...

Толя зняв відео з паузи. Трупі в неприродних позах, страшні, як атомна війна. Як вони потрапили на верхівки дерев? Далі камера ковзає по деревах, що встигли вціліти, і в цей момент щелепа майора відкривається, наче віко у скрині, й залишається висіти. «...ля» — каже майор. Толя мовчить, кліпає очима і пітніє.

На задньому плані, у вітах дерев, виразно видніється велетенський лик. Він супить брови і люто дивиться на трактор, що ще торохтить внизу. Торс трактора розчавлений. А ось і решта оперів — щось оглядають, записують, а за ними стежить і стежить те зелене чудовисько, якого не помітили під час виїзду слідчі. А якби помітили? Він вимальовується у вітах дерев і має спільний з ними колір. Власне, цей страшний лик і сам створений з дерев, із їхнього листя, гілля...

У цей час лунає телефонний дзвінок. Усі нервово здригаються. Майор хапається за слухавку.

— Павловичу, слухай сюди уважно. Там у вас трупи в лісі, кажуть, з дивними пошкодженнями. Ось тримай ще до колекції: те ж саме сьогодні сталося з депутатом Прогібаком і з головою Київради Коротким. Це вони ті документи на вирубку погоджували. П'ять га. Отаке. Висилайте машину.

В кімнаті стало тихо. Лише торохтів тихенько трактор з колонки комп'ютера, — єдиний «живий» свідок, який не міг нічого сказати. Навіть якби вмів.

ДІАЛОГИ З ДУШЕЮ

Заплаканий ангел

Впали роси на покоси,
Засвітилися навколо;
Там дівча ходило босе,
Білу ніжку проколало...

Дмитро Павличко

— Пам'ятаєш той засніжений день і спалах болючої радості, що пронизала тебе в ту мить?

— Так. Це назавжди залишиться зі мною.

...Сніжинки, такі витончені й бездоганно білі, падали додолу, де тисячі ніг місили їх, перетворюючи на чорносірий бруд. А вони падали й падали, величні й байдужі до всього.

У великій світлій залі снувало багато людей. Їх принадили сюди ті розкарячені літери «М», що світилися жовтуватим хижим світлом. Тут давали дешеву чужинську їжу. Люди аж не тямалися від нестерпного потягу набити рота давким, наче вата, хлібом з кавалочком м'яса та запити чимось кольоровим та несправжнім із незручних високих склянок. Усі метушилися та сновигали в пошуках вільного місця, несучи таці, заставлені тим їдлом. А потім сиділи за столами і ковтали похапцем те, що роздобули, поволі ставали поважними й неквапливо йшли собі геть.

— А що привело сюди тебе?

— Я зарання знала, що так потрібно.

— Пам'ятаєш, як тобі раптом стало холодно серед цього нагрітого чужим диханням людського мурашника?

...Заплакала дитина. Вона стояла посеред натовпу, крихітна й безпорадна. Якась жінка шарпала її за руку й

суворим окриком намагалась вгамувати її плач. Але від цього дівчинка заходилась ще дужче. Нажахана й страшенно самітня серед метушні й цілковитого безглуздя, вона кричала пронизливо й жалібно, неначе маленьке покинуте звірятко. А тітка все сіпала її та грозилася, щоб вона зробила з нею, якби та була її донькою... В її різких рухах та затвердлому, наче маска, обличчі вгадувалася ніяковість, що оберталася роздратуванням. Але крихітка нічого не розуміла, просто їй було тут дуже погано. Нарешті жінка лишила малу напризволяще й кинулась за її матір'ю, яка, напевне, чекала в черзі своєї частки штучної їжі.

Маленький ангел залишився на самоті зі своєю маленькою нестерпною скрутою. Повз неї проходило багато ніг, тих, що звикли топтати без жалю білі розкішні сніжинки...

— Пам'ятаєш, тебе наскрізь пронизало болем... Ти виринула з мене великим м'якокрилим птахом так легко й природно, що я не відчула жалю, лише мороз пройняв моє єство. Раптом мені не стало шкода себе...

Я пригорнула її до себе і відчула, що немає в цю мить сильніших за нас. Я плела їй смішні нісенітниці, мої руки обіймали її, гладили її біляве м'яке волосся. А потім не стало слів, і я згадала тиху-тиху мелодію. І сталося маленьке диво: дівчинка важко зітхнула, плач почав стихати, подих її став спокійним, наче уві сні, і вона почала танути, мов сніжинка. Але вона не стала краплиною води. І ніхто не зміг би змішати її з асфальтовим брудом — вона перетворилась на маленького ангела. Ми коливалися в плавкому ритмі давно забутої колискової, і на якусь мить мені здалось, що на всій землі ущух біль і вже ніколи не буде страшно...

— Коли за дівчинкою прийшла її мати, ти так легко відпустила її... Тобі не було боляче з нею розлучатись?

— Ні, я вже знала: мій білявий засмучений ангел залишиться зі мною назавжди.

ІСПИТИ

Я натовмився вічно знати
В собі самому — двійника...
Душе! Обридлива яка ти!
І не примирлива яка!

Євген Плужник

...Ми й не помітили, як наші душі почали розмовляти одна з одною.

Щоранку, за мить до того, як має задзвонити будильник, я відчуваю ніжний, ледь чутний дотик Душі, що повертається до мого непритомного тіла. Вона завжди встигає вчасно, поки я сплю. Я чую шурхіт її крилець, відчуваю, як вона усміхається собі тихесенько, щаслива своєю нічною пригодною. Мені ж залишаються лише крихти її радощів, лише скупі, розірвані, часто нелогічні фрагменти тієї відеохроніки, що її ми називаємо умовно сном.

Наші душі вже давно проводять ночі разом. Вони пахнуть, наче коні, на лузі нічної розмови, яку не передати словами, — на сунічних полянах, де сріблом проливається місячне сяйво. Ніжні й цнотливі, вони стоять, обійнявшись, і їхня мовчанка виразніша за слова. Інколи та німа розмова набуває обрисів словесних.

Удень усі слова схожі на згаслі свічки, холодні й позбавлені сенсу. За ними ховається наш страх. Ми зрікаємося наших прогулянок у місячному сяйві, ми скидаємо їх в безодню забуття. Але наші душі пам'ятають усе.

Удень ми інколи так близько підходимо одне до одного, що ці крилаті норовливі істоти всередині нас починають хвилюватися, відчуваючи одне одного. Ми за звичкою приструнюємо їх, наче дітей, що просять морозива. Нама-

гаємося не помічати їхнього тихого, але настійливого лементу. Ніяковіємо, страхаючись зустрітися очима. Ховаємося за словами, щоб замаскувати те, що так бентежить нас.

Ми давно вже наче брат і сестра, які в розмаїтому світі серед усіх стежок обирають одну, спільну. І чому ми такі нажахані? Вони ж, наші душі, невинні, мов діти.

Інколи здається, що я тихенько підглядаю їхні зустрічі. Але хіба ж могла б я розповісти тобі, мій брате, як раділа я від нічного спомину, коли твоя душа огорнула мою?

Я пам'ятаю, як це трапилося вперше. Ми блукали з тобою містом. І чому б нам не розійтися по домівках? Але щось тримало і тримало нас разом. І раптом посеред велелюдного міста ти торкнувся моїх вуст і якимось дивним чином ми стали невагомими, невидимими і піднялися з тобою над людом, що лінкувато вештався асфальтовими лабіринтами у сіро-жовтих сутінках. І земне втратило свій сенс. Ми піднімалися вище й вище над містом, у синю глибину небес...

Ми таки вийшли з-під контролю тієї ночі. І навіть наші стражі — наші тіла — мирно спали в різних ліжках, у різних районах міста, такі далекі, хоча й не чужі. Брат і сестра по духу, добрі друзі, чемні партнери... Як багато визначень, лише немає слів, щоб сказати, хто ми є уві сні.

«Ти пам'ятаєш, як нам було добре?», — промовляєш тихо-тихо, і твої очі тонуть у моїх очах. І немає ніяковості. Ти обіймаєш мене так обережно. І — о радість! — ми залишаємося цнотливими дітьми й сумління кожного з нас чисте, мов роса.

«Так, — відповідаю я, погляд моїх очей спокійний, як вода гірського озера. — Таке не забувається». Чи повіряє твоя душа згадки про свої нічні мандри? Чи мовчить, немов хворий птах у клітці?

Шкода, мій брате, що я не можу тобі цього розповісти. Між нами — азбука людських домовленостей, які ми

вивчили достеменно. А для них, наших душ, як для тих птахів, немає перепон, немає відстаней. І коли ти від'їжджаєш, я навіть не нудьгую за тобою, бо моя душа — мій провідник, що полине вночі на зустріч із твоєю душею.

...Сьогодні вночі я бачила тебе далеко-далеко, ти стояв на протилежному боці гірського каньйону. Твоя камера була націлена на мене, хоча людське око не могло б роздивитися цяточку на гірському плато, якою я була. Ти дивився в об'єктив, і через свою душу, краще, ніж через телескоп, ти побачив мене і помахав мені рукою. Ти всіхався мені.

Таке розповіла мені моя душа сьогодні вранці. А день видався порожнім і чужим. І лише цей спомин грів мою душу, і з нею зігривалась я.

...І знову настане ніч — і наші крилаті мешканці покинуть нас, сонних, і полинуть у свій власний світ — на свої неземні побачення. Вони не завжди розповідають нам про те, що відбувається поміж ними. Що залишається потойбіч муру, що нас розділяє? Ніхто з нас не зробить зайвого кроку, щоб розгадати їхню таємницю.

Чи запрошуватимуть вони нас і далі на своє свято? Мабуть, наш контроль незабаром простягнеться й у світ сновидінь. І куди вже тоді подітися нашим ніжним пернатим? Мабуть, немає їм місця бути разом у жодному з наших світів.

Шкода, мій брате, шкода...»

Присвячую своєму сину

МІЙ БІЛИЙ НЕВІЛЬНИК

«Тварини — не менші брати і не бідні родичі: вони інші народи, що разом з нами потрапили до тенет життя, тенет часу, такі ж, як і ми, невільники земних страждань і земної пишноти».

Генрі Бестон

«Як зернятко у яблуці буду тебе берегти...»

Іван Козаченко

Розділ 1. Вгадане ім'я

За походженням він — справжнісінький турок. Його далекі предки мешкали в Анкарі, і в його генеалогічному дереві зі східною пишністю постають імена: Хан, Тимур, Тайфур...

Ми вибрали йому ім'я не одразу. Відчайдушно листали ономастичні словники, напружено пригадували, яка міфічна істота могла б стати йому оберегом... А він, безіменний, чекав і чекав, лежачи у позі Сфінкса, й інколи зазирає нам у вічі так, наче беріг загадку, на яку ми мали дати негайну відповідь. І ось нарешті ми в один голос видихнули коротке суголосся, яке на багато років стало ключиком до нашого з ним спілкування: Ельф¹.

---

¹ Ельфи — світлі і прекрасні духи Лісу. З легкої руки Джона Рональда Руела Толкієна, засновника жанру «фентезі», ельфи стали неодмінними персонажами однієї з молодіжних субкультур. Однак, автор дотримується першоджерел: Ельфи (нім. Elf, від alb — білий) — світлі лісові духи, казковий народ в германо-скандинавському та кельтському фольклорі. Згадуються ельфи і у шведських та норвезьких міфах.

На наш превеликий подив, з'ясувалося, що ім'я ми придумали (чи розгадали) водночас. Воно вигулькнуло з темряви підземки між станціями «Арсенальна» і «Дніпро» — для мене. А для мого чоловіка відкрилося на Правому березі, коли він, нервуючи, стискав кермо на перехрестях, що блимали червоними світлофорами й стримували його жадібний потяг додому. Ми дивувалися, наскільки синхронно йшов наш хід думок. А згодом ми звикли й навіть не завжди помічали, що світ чудесного — завжди поряд з новим членом нашої родини.

Коли Ельф почув своє ім'я, його очі звужилися й розширилися, посылаючи нам спокійне зеленкувате світло. Його привітний погляд промовляв: «Саме так, нарешті!».

...Як дивно в наш час сплітаються географія, міфи та реальності буття. Нащадок османських аристократів, що з'явився на світ у столиці України і отримав ім'я на згадку про міфи стародавніх германців та кельтів... А якби він заговорив, то українською, яку він розумів досконало.

Але на цій планеті він був народжений котом.

Розділ 2. Дитя алькову

Маленьке біле вухасте диво з трикутним писочком, мигдалистими очима, довжелезним хвостом і дивною текстурою шерсті, що нагадувала пір'їнки, мало зразкові ознаки породи турецької ангори, котиська родом зі стародавньої тюркської столиці Анкари.

Ця котяча історія розпочалася досить прозаїчно. В нашій новій оселі було порожньо без кота. І коли ми одноставно дійшли висновку, що цьому треба покласти край — на очі випадково потрапило оголошення про білих ангорських кошенят, що чекають на хазяїна. Коли ми прийшли за вказаною адресою, вибір був невеликим. Блакитно-

ока котяча дівчинка виявилася глухою¹, отже, спілкуватися з нею — все одно, що говорити з самим собою. Її братик відрізнявся від неї лише кольором очей — світло-зелених, наче трава напровесні. Ми взяли його, не роздумуючи, бо відчули серцем, що нам судилося бути разом.

Лише з роками нам стало зрозуміло, що кошенятко — це лише матеріал, якому людина допомагає рости й розвиватися. І не так швидко можна бачити плоди цієї спільної праці: котячої природи та людської цивілізації.

Перший крок було зроблено. Котяча дитина голосно нявчала, поки ми несли її додому — як усі маленькі діти, відірвані від мами. А коли воно прибуло на місце постійного проживання, то одразу замовкло, вилізло із кошика і діловито почало вивчати свою нову оселю. Маленький кіт ступив крок, другий — і раптом затряс лапками, наче він забруднив їх, а його мордочка висловлювала суцільне незадоволення. Підлога була не ідеально чистою, і маленький вибагливий звір це одразу помітив. Подушечки на його лапках були такі ніжні, рожеві, таким бездоганно білим було його хутро, що відтоді я почала вимивати підлогу двічі на день — з поваги до цього шедевури природи. До того ж ми надовго заховали капці — щоб випадково не наступити на лапку котячому дитинчаті, адже босоніж відчуваєш краще, куди ступаєш. Кошик, у якому ми принесли його додому, мав стати його ліжечком. Нас приємно вразило, що мала звірина прийняла наш подарунок і солодко заснула у той же час, коли й ми усі.

...Посеред ночі я прокинулася від якогось незвичайного відчуття: у тісному проміжку між нашими спинами, простягнувши свої п'ять довгеньких кінцівок, тихенько сопло

---

¹ Глухота у ангорських та інших білих котів обумовлена блакитним кольором очей, однак це трапляється не завжди. Якщо кошенятко народжується з зірочкою темного кольору на голові — взаємозв'язок білого кольору та блакитних очей розривається, зірочка з часом зникає, а слух і блакитний колір очей залишається.

біле створіння з рожевим носиком і великими рожевими вухами. Так ми стали частиною його «котячого прайдю», а він — окрасою нашого «алькову».

У порівнянні з ним ми відчували себе незграбними геркулесами, неповороткими пантаґрюелями... Але щось нам підказувало, що дитинча наче створене для тісних стосунків із людиною, й перестали хвилюватися, що випадково придушимо його своїми масивними тілесами...

Мабуть, така поведінка маленького нахаби була цілком природною. Вже пізніше, цікавлячись історією його славетного стародавнього роду, ми дізналися, що турецька знать тримала цих котів у гаремах, спілкуванню з ними тишилися їхні дружини. Якщо вірити оповідкам, то власник гарему надавав перевагу тій красуні, до якої найбільше був прихильним кіт.

Розділ 3. Пан Коцький

У розпал літа важко всидіти вдома. Околиця столиці, де ми мешкаємо, має свої принади, які ми не проміняли б на сумнівну розкіш центральних районів. П'ятнадцять хвилин підземкою — досягаєш центру столиці, десять хвилин пішки — стоїш на порозі храму Лісу. До центру звикаєш швидко, а Ліс залишається непізнаним дивом. Для втомленого городянина тут справжня розкіш будь-якої пори.

Золотаві сосни у суміші зі сріблом беріз, химерні зарості глоду й мереживо стежок — ось такий лаконічний портрет Нашого Лісу.

В осінній палітрі око радіє кораловим краплям шипшини, а той, хто шанобливо, до самої Землі вклоняється Лісові — помічає коричневі шапочки боровиків та сирійжок.

Взимку тут можна побігати на лижах, торкаючись обтяжених снігом соснових лап, здіймаючи сніжну куряву та серцем відчуваючи подяки дерев.

Весною у білому безумстві квітучих диких груш та здичавілих вишень витьохкують солов'ї, а десь високо перегу-

куються невидимі вивільги. Кажуть, раніше тут зустрічалися блакитноокі проліски та волохатий сон. І росли б вони на славу Богу й досі, якби не добрі люди...

А літо — як нагорода за тривале терпіння зимніх незгод: червоних від нежиті носів, промоклих ніг та промерзлих наскрізь тіл... Теплої пори на Заячій галявині матусі та бабусі вигулюють малечу. А трохи глибше, на Великій галявині, випасають коней. І повсюди бринять дзвіночки, золотиться на сонці звіробій, стелиться чебрець та інше цілюще духмяне різнотрав'я. Недарма ж старі люди казали: «Літечко святее!» Хіба є що краще за його Божу ласку?

Тож, як тільки випадав вільний час, ми запаковували в наплічники бутерброди і заморожену воду та їхали велосипедами до нашого Лісу — туди, де величні дерева поступалися малим і великим лісовим галявинам, що поросли усіляким зіллям. Найпростіша їжа на природі здається розкішшю гурмана. А лісові духи, невидимі прозорі ельфи, іноді нашптують тут цікаві думки-знахідки, лише навчайся їх слухати. Он де лягти горілиць і забути про все на світі...

Проте насолоджуватися цими Богом даними розкошами заважало легке, але дошкульне відчуття тривоги. Серце говорило нам як є: коли ми поверталися додому — покинута нами котяча дитина голосно скаржилася на самотність. Одного дня ми прийняли рішення: наш «прайд» повинен бути цілісним, отже, нерозлучним. Відтоді маленький «дух лісу», білявий котячий хлопчик на імя Ельф, став нашим супутником. Він гордо ступав стежкою поруч із нами, втягував носиком смолянистий подих сосен, ловив трав'яних коників, гасав за метеликами та ящірками, — словом, поведився, як усі коти, безвідносно до віку. А коли він стомлювався — ми несли його на руках. Проте його сили швидко поновлювалися, він пручався й виривався з рук, щоб знову зникати у заростях трав і потім слухняно повертатися на наш поклик.

Під час першої ж прогулянки Ельф вивчив фразу «йди сюди». Так потроху складався діалог між маленькою істотою в котячій подобі і великими двоногими, які стали малому захисниками, учителями, помічниками. Втім, наші ролі періодично змінювались.

* * *

За півтора року з маленького тендітного кошеняти вівріс справжній котисько: великий, з довгими стрункими лапами та доволі пухнастим хвостом, що сягав довжини тулуба, довгообразий, з мигдалистими світло-зеленими очима, посадженими навскоси. Шляхетну голову з добре розвиненими щелепами прикрашали довгі вуса-вібриси та високі рожеві вуха. Бакенбарди та розлогий «вікторіанський» комір, що розкішно лягав на груди, створювали враження ореолу навколо його трикутного писка. Шерсть анкарійських котів можна порівняти з оперенням птаха, і вони мають схожість з полярними совами, з лебедями, з какаду та іншими біло-сніжними пернатими. Спектр білого кольору не такий простий, як може здаватися: на сонці ворсинки спалахували діамантовими іскорками, переливалися перламутром, а в пітьмі променилися блідим місячним сяйвом.

Таких казкових котів зовсім не було в моєму дитинстві, вони почали з'являтися тоді, коли перейменували країну й усе закордонне перестало бути привілеєм обраних. Турецькі ангори прийшли до нас своїм «шовковим шляхом», але не були оцінені належним чином, і часто-густо потрапляли на смітники, вистрибнувши з вікна в гонитві за бентежним ароматом місцевих мурок. Тож повсюдно можна було зустріти котів, схожих на ангор, які народжували на світ смугастих, чорних та рябих. Продовжувати рід цих турецьких красенів не мало сенсу — майже ні з ким було вести племінну справу. Каструвати нашого kota вже було запізно — він вже занадто усвідомлено сприймав світ. До того ж, ветлікарі того часу проводили такі операції на рівні експериментів. Тож кіт залишився котом.

...У ньому було так багато справжнього, живого. Тубільна кров нуртувала в ньому, кров звірини, яка тримає в пам'яті дотик землі, кори дерев, пахощі вітрів і того, що вітри приносять на своїх крилах. А що могли подарувати йому ми? П'ятдесят метрів панельної, цементованої площини, над якою нависає стеля? Ми запаслися повідком, який охоплював його шию й тулуб, та вирішили розширювати територію його проживання. Втім, прогулянки на природі не були безпечними, а з часом ставали навіть загрозливими для його життя.

* * *

Йому страшенно подобалося валятися в піску на лісових стежках, залізати на розлогі дикі груші й сидіти там, підстерігаючи уявну здобич, подібно до його великих диких родичів.

Хижа натура запалювала зелені вогники в його очах. Він переслідував вертких ящірок, що залишали йому свої хвости, рятуючи життя. Ельф спантеличено підбивав лапою свій трофей, що довго ще звивався в лісовій траві, а тим часом подивитися на чудернацького звіра злітали граки й сірі ворони. Ельф удавав, що не помічає цих крикливих пернатих. Однак вони звужували коло прямісінько над ним, намагаючись скубнути його за білий пухнастий бік. Тоді він припадав до землі, розпушував хутро й сичав на них, як змії, демонструючи червону пащу, повну гострих зубів — небезпечна така тварюка! Ми хапали його за шкірку й ховали в кошик. Він блимав звідти зеленими вогниками гніву, а потім посилав нам «маячки» своєї прихильності й подяки. Врятували, знову врятували — бо на те ми й є!

Одного разу, коли я лежала горілиць у густій траві, а Ельф діловито міряв кордони нашої галявини, на стежині виникла постать старенької бабусі. За нею чимчикувало трійко маленьких песиків. Я й незчулася, як Ельф виступив

їм назустріч, наїжачився весь, розпушився, вигнув спину, збільшився удвоє і попрямував прямісінько на стареньку та її хвостатий почет.

Наближуючись, він кинув їм свій бойовий клич, від якого похололо всередині і в собачок, і в бабусі, і в мене. Усе відбувалося дуже швидко, і поки я схопилася на ноги — то бабуся та її челядь перелякано дала задній хід. А далі уся кампанія синхронно розвернулася на сто вісімдесят градусів, чимдуж дременула стежкою і зникла в заростях.

А Ельф гордо плив у густих травах, здіймаючи над головою свого пухнастого хвоста, немов бойова каравела з переможно піднятими вітрилами. Його хутро білосніжним плюмажем розвівалося на вітрі, а вираз його котячої фізіономії був таким, як у французького вельможі під час вручення Ордена Почесного Легіону.

Мабуть, і моє обличчя в ту хвилину заслуговувало б фотокамери, бо мене просто розпирало від суміші сміху, остраху й гордості за мого маленького хороброго воїна. А він, порівнявшись зі мною, сказав мені «мур-р!» і потерся об мої ноги. Герой, ну що йому скажеш? Щоправда, та бабуся лишилася зовсім іншої думки і про мене, й про мого kota...

А вже за кілька днів наш Пан Коцький гартував свій бойовий дух, змусивши капітулювати ніжну сором'язливу колі. Собача красуня не очікувала агресії з боку kota, що чатував на неї за кущем глоду, й кинулася навтьоки. «Фу!» «Фу!!!» «Фу!!!» — кричала хазяйка колі — і не собаці, а котів! Довелося вибачатися за таку поведінку мого вихованця та змінити й маршрут, і час прогулянок. Однак невдовзі після цих небезпечних і водночас комічних ситуацій на нас чигала справжня небезпека.

Ми почали приходити на околицю лісу години на дві раніше, ніж звичайно, і знову не вгадали: якраз у цей час мешканці Лісового вигулювали своїх ротвейлерів, німець-

ких вівчарок, різеншнауцерів, що слугували їм свого роду зброєю для самооборони. Мій недосвідчений котячий воїн, що здобув таку легку перемогу над чималенькою колі (не кажучи про дрібних бабусиних «ковбасок на ніжках»), був певен, що його список переможених поповнить, наприклад, ось цей собачий бовдур. Зачувши баритональний гавкіт грізного ротвейлера, якого господар і в лісі не спускав з повідка, Ельф безстрашно пішов з ним на герць. Добре, що я тримала в руках засіб для транспортування kota: плетений з верболозу наплічник. Якимось дивом мені вдалося «запакувати» до нього злющого котяру. Усю дорогу додому довелося слухати його гнівне вурчання.

А остаточно лісові прогулянки довелося припинити після того, як Ельф прицільно, немов торпеда, кинувся, припадаючи до землі, у певному напрямку — йшов на ураження, а його мішенню був дебелий самець німецької вівчарки. Той рухався назустріч, нанизуючи петлі і скорочуючи відстань до потенційної жертви (справжній стратег!). Я кинулась напереріз собаці, схопила за шкірку kota й кинула його до кошика. І знову він був дуже сердитий на мене, що я зірвала йому його царське полювання.

* * *

І щоразу в таких ситуаціях я відчувала несумісне зі здоровим глуздом почуття ніяковості, наче я — його поневолювач, а він — мій невільник. Виплеканий, випещений, коханий, але невільник. Мабуть, я сприймала хвилю почуттів, які кипіли в котячому серці. Він мислив себе хоробрим воїном, якому стане сили дати перцю своїм одвічним ворогам собакам. Мені ж доводилося виконувати роль його інстинкту самозбереження. Його вдячність за порятунок щоразу проявлялась трохи з запізненням.

Згодом він збагнув, що цей світ незатишний, сповнений смертельної небезпеки, і царюють тут не коти, й навіть не пси, й не завжди люди...

Він зрозумів ще багато чого, але його туга за волею не минала ніколи. Він споглядав з вікна наш двір, обмежений сусідніми будинками, де росли миршаві дерева, поневірялись вічно голодні собаки та коти, пролітали не райські птахи... Чи потрібна була йому така свобода? Це за нього вирішували ми.

* * *

Поступово ми навчалися розуміти й довіряти одне одному. Ельф, як і ми, мріяв про власний будиночок з садом, однак доводилося користуватися лише запрошенням у гості від наших друзів та родичів. І добре, коли їхні маєтки були оточені парканом. Тож не раз доводилося нам бігати в пошуках білого нетутешнього звіра. І лише трава, що колихалася, коли він пропливав у зеленому морі, видавала його присутність — хитрун не хотів відгукуватися на своє ім'я, ковтаючи повітря жаданої свободи.

І не одного разу я за кілька дачних кварталів чула тоненьке завивання котячої «а капели», де головне соло виводив знайомий голос. Я завчасно прихоплювала якусь ряднину — вже знала, як важко і небезпечно витягувати його з котячого клубка.

У фелінологічних довідниках доводилося читати, що кіт на чужій території завжди почувається не дуже впевнено й зазвичай зазнає фіаско, зіткнувшись з хвостатими господарями території. Проте цього не можна було сказати про нашу «біляву бестію», бо він усюди почувався альфакотом. Одного разу довелося спостерігати, як він доводив свою першість не одному — трьом місцевим котам. Котиська помірялися силами лише на «ментальному» плані, після чого місцеві розбіглися, наче їх батогом оперіщили. А наш Пан Коцький залишився дуже гордим собою: він виступав неквапом — із вигнутою спиною, з найжаченим хутром й почервонілим від люті носом. Рядно в моїх руках стало у пригоді — бо котик не зміг би зупинити свого войовничого

азарту, а кігті його — наче гострі маленькі кинджали. Їхню небезпечну силу мені довелося скуштувати, й не одного разу.

Розділ 4. Курс лексики, фонетики і трохи телепатії

Своє ім'я, чи кличку, — як кажуть стосовно тварин, — Ельф сприйняв одразу, формулу «йди сюди» засвоїв під час прогулянок як інструкцію для виживання. Він швидко збагнув, що він — частинка нашого «прайду», отже, мусять нас триматися. Помітивши тямущість кота, ми продовжили розширювати діапазон побутової лексики задля зручності спілкування.

Звісно, спочатку найуживанішим було слово «їсти». Ельф швидко засвоїв, як називаються котячі страви: «м'ясо», «хрумтики» (так ми називали дотепний заморський винахід, від «віскасу» до більш якісних комбінацій сухої їжі), «вода», «молоко»... Коли кіт подорослішав, ми, улягаючи порадам ветлікарів, замінили молоко на кисломолочні продукти. Відтепер, щоб полегшити розуміння такого переходу, посилали команду «молоко-ряжанка». Коли кіт довго вагався, їсти йому чи не їсти, варто було трохи grimнути на нього: «Ану їж!» — і він, наче слухняний хлопчик, починав спустошувати блюдце, й дуже швидко з'являлося дно, на якому посміхався портрет його вусатого побратима. Ми помітили, що Ельф і посуд любить особливий: не мілкий, але й не глибокий, ще й з пологими краями. Їв охайненько, раз по раз підбираючи за собою маленькі шматочки, які випадали з його пащі.

Особливий ажіотаж у кота викликав пучок свіжої трави. І хоча ми пророщували для нього овес, він надавав перевагу голчастій травичці, що напилася сонячного проміння та вільного повітря лісу. Тож на слово «трава» котяря неодмінно вибігав зі своїх потаємних містечок, з яких його

неможливо було виманити звичайним «Ельфе, іди сюди!» чи «Ельфику, м'ясце!». А ховатися в помешканні він був майстер, і неабиякий.

Одного разу, повернувшись додому, я була занепокоєна тим, що кіт не зустрічає мене. Я покликала його — жодної реакції. Я заходила відчиняти усі шафи, де котяря мав звичку ховатися — безрезультатно. І тут раптом я помітила, що на балконі вікна розчинені настіж. Я глянула вниз і мало не зомліла: там, на землі, під кущем троянди, лежав білий кіт.

Не тямлячи себе, з шаленою швидкістю я збігла вниз. Там дійсно лежав кіт, але не наш, і був він не зовсім білий, а з сірим хвостом та зірочкою на лобі. І, головне, він був цілий-цілісінський, живий-живісінський — він просто ніжився на сонечку. Коли я знесилена й спантеличена повернулася до хати, мене зустріло радісно-здивоване «мурк». Де кіт знаходив собі «схрон» (і щоразу новий) — назавжди залишалося його таємницею.

Україн стурбовані ризиком можливого падіння нашого чада з верхотури, ми вирішили поставити решітку на балконі, але поки там що, почали навчати кота техніці безпеки. Ми терпляче пояснювали йому, що таке страх: легенько підштовхували його «у прірву» однією рукою, притримуючи водночас іншою. Інструктаж подіяв, кіт збагнув, як це страшно, коли лапи відриваються від тверді, а там унизу така висота, що дух забиває. Так ми закріпили в ньому розумний розсудливий острах — вияв інстинкту самозбереження. Вроджена кмітливість та набута мудрість оберегали кота від авантюрих викрутасів на краю прірви, тож він вдавав, що не помічає ластівок, котрі затівали спокусливий і примхливий танок у повітрі. Відтоді він полюбляв лежати на перилах балкону, з незалежним виглядом звісивши лапку. Видовище не для нервових, але ми були за нього спокійні.

Коли поруч з людьми мешкає дорослий кіт, виникає турбота з його гігієнічними звичками. Слово «туалет» ста-

ло чи не найуживанішим у той період, коли кіт підріс, усвідомив себе хазяїном території і став визначати її кордони. Не раз ми заставляли бешкетника, що тряс своїм довгим пухнастим хвостом, відмічаючи вхідні двері або дверцята шафи у передпокої. Свіжі мітки нагадували спочатку пахощі смородинових бруньок, що прокидаються напровесні. Однак потім ця «смородинка» перетворювалася на нестерпний сморід, що доводив нас до відчаю. Знаходити, а особливо відмивати ці мітки було непросто. Ми взялися за перевиховання звірюки. «Де туалет?!» — кричали ми хором, заставши його на місці злочину. Цей окрик діяв на kota як чарівне слово. Він блискавкою прослизав через котячі дверцята до туалету і з невинним виглядом вмощувався на своєму лоточку. Він прекрасно розумів, чого від нього хочуть, але випробовував нашу пильність та волю. Згодом котярка таки прийняв наші умови і бігав до туалету навіть під час шлюбних ігор.

* * *

Розвиваючи його мовні здібності та прокладаючи місточки до спілкування з ним, я помітила, що він чудово розуміє не лише усталені паролі-команди, а й варіації фраз. Забавки ради ми відпрацьовували стрибки з крісла на письмовий стіл і навпаки. За кожен сумлінний стрибок Ельф отримував смачну винагороду. Коли я збільшувала дистанцію, кіт, керуючись здоровим глуздом, зістрибував на підлогу, а звідти вже на крісло.

«Ні-ні, гарно роби, стрибай через верх!», — наставляла я, супроводжуючи вимогу відповідним жестом, окреслюючи в повітрі бажану траєкторію його руху. Оскільки молодому коту гра подобалася, як подобалися й ласощі (та й спритності було не позичати), він виконував стрибок так, як його просили. Мало того, його рухи ставали підкреслено демонстративними, він наче зависав у повітрі, як білка-летяга. І вже згодом, коли я просила «стрибок з зависанням у повітрі» — він виконував і цей трюк, розуміючи зміст сказаного безпомилково.

Подібним «демонстратизмом» він дивував нас іще не раз. Якось спіймали його на шкоді: котяра «гострив кігті» на нашому дивані. В його чорних розширених зіницях танцювали бісики, з усього було видно, що він отримував задоволення від того, що дразнить нас. «Ельфе, я тобі дам дерти диван!», — сказала я з удаваною погрозою. Кіт поглянув на мене й припинив свої знущання над диваном і моїми нервами. Наступного дня я знову захопила його за цією ж вправою. «Ельфе! Я тобі дам кігтити диван!» — скористалася я майже тією ж конструкцією. Реакція kota була несподіваною: бешкетник вискочив на балкон, де для «заточки» кігтів стояв рулон старої килимової доріжки (у ті часи сезалеві забганки для такої котячої потреби були раритетом). «Мур-р-р-няв, мур-р-р!» — котярка видав не позбавлену змісту мелодійну руладу і заходився точити свої «кінджальчики» в дозволеному місці, при цьому виразно зиркаючи на мене, повертаючи раз по раз голову у мій бік із дзвінким «мур-р-няв», усім виглядом показуючи, що він цілком розуміє мене і хоче виправитися.

«Молодець! Ти найкращий у світі Ельф!» — хвалила я, а сама була приголомшена такою мотивованою поведінкою kota, таким бажанням зав'язати з людиною дружні стосунки, а не робити все по-своєму, як це приписують його побратимам. Дивовижно, що після цього інциденту він залишив наш диван у спокої.

Подібна історія відбулася і з купівлею екзотичного крісла, сплетеного з водяного гіацинта. Коли крісло занесли до кімнати й розпакували, я жартома сказала: «Ельф, подивись, яке крісло я для тебе придбала!». Я й справді уявляла, як пасуватиме нашому улюбленцю це химерне азійське тло. Ельф зрозумів це по-своєму: він стрибнув на новий предмет і напрочуд азартно, з радісним муркотінням почав чухрати екзотичне плетиво.

«Ельфе! Якби ти знав, скільки це крісло коштує, ти б не став так робити!», — докірливо сказала я. Реакція kota була несподіваною: він зіскочив на підлогу з коротким

«мурк» і більше ні-ко-ли не зачіпав крісла, хоч використував його, як і ми, за призначенням. Ця єдина в своєму роді річ стала його власністю. Коли в нас збиралося гостей більше, ніж звичайно, я розставляла навколо святкового столу й стільці, й ослони, йшло в хід і чудернацьке крісло. Привілейоване місце займав Його Величність Ельф. Ніхто не смів застосувати до цього котяри презирливе «а куцу!». Точніше, таких людей ми до себе не запрошували.

Загалом Ельф, хоч і не був солоденьким котиком, був не проти людського товариства. Він полюбляв слухати людські розмови, але не допускав фамільярностей щодо своєї вельможної персони. Найкоротший спосіб йому сподобатися був таким: треба було в першу чергу з ним серйозно, як із рівним, привітатися, але в жодному разі не квапитися його погладити. Коли візит входив у русло цікавої бесіди, кіт приходив сам і приєднувався до кола співрозмовників. Він слухав уважно, час від часу прями вухами, наче кінь, і його очі виказували розуміння, особливо коли говорили про нього, хоч і не називаючи його імені. Інколи він підходив до того чи іншого гостя і терся об нього своєю чималою головою, і тоді погладити його та почухати йому підборіддячко було вже вимогою кота.

Ми вже давно припинили його вишкіл — у цьому більше не було потреби, ми просто розмовляли з ним. Хоча деякі фірмові конструкції залишалися у вжитку. Ельф мав досить незвичайну манеру виказувати свою прихильність: він не лише терся головою та усім тілом, «ставлячи мітку» на своїх людях та предметах — він енергійно штовхав, наче «свердлив» своїм мокрим носом вушну раковину, і робив це з такою пристрасною, що чутно було, як стугонить кров у його маленькому сердечку. «Ельфе, зроби вушко!» (або «засвердли вушко»), — просили ми. І він виконував прохання.

Згодом ми помітили, що Ельф розрізняє імена, наші та наших друзів. «Зроби мені вушко, Ельфе. Спасибі, любий! А зроби вушко Максиму!». І Ельф виконував «замовлення», але неохоче. Він надавав перевагу жіночим вухам.

Звісно, мене кіт обрав об'єктом номер один. Бувало, його «свердління» було таким пристрасним, що інколи кіт навіть злегка ранив своїми іклами вушну мушлю. Навіть коли він був не в гуморі, то все одно виконував моє прохання, хоч і робив це «для годиться». Він просто не хотів образити нас своєю відмовою. Звичайно, ми у будь-якому разі ґречно дякували за повагу та ласку.

Звір від самого початку демонстрував нам свою гідність, що передбачало спілкування з ним як із рівним. Ми завжди кликали його по імені, не користуючись звичайним «киць-киць». Однак ми пересвідчилися, що кіт чудово розуміє, що так заведено гукати його родичів.

Одного разу я кидала безпритульним котам шматочки м'яса — прямісінько з балкона (адже поки добіжиш до цих бідолах, то й слід їх пропав). «Киць-киць-киць-киць», — кликала я безхатченків. На цей звук прибіг наш котисько зі своїм здивованим «мурк?», мовляв, «І де ти мене шукаєш? Ось я, дивись!». Дивно, звідки він знає, що котяче плем'я прийнято гукати «киць-киць»? Ймовірно, запам'ятав, як кликали його матусю, а може спрацювала родова пам'ять?

Розділ 5. Котячі амури

Турецька ангора — така назва котячого племені, з якого походить наш Ельф. Анкіра, Ангора, Анкара. Така філологічна еволюція назви столиці турецької держави, прадавньої вітчизни цих вишуканих східних істот. Ще з IX століття нашої ери їх завозили до Європи з Візантії, звісно, в першу чергу до королівського палацу. Відомо, що їх обожнював кардинал Ришельє, а в XVII столітті вони були окрасою помешкань московських вельмож. Але у час тотальної попси смаки стали трохи іншими.

На українських подіумах котячої моди ангор швидко потіснили кряжисті, перевантажені пухом перси та дебели клаповухі британці. Вони виявились естетично ближчими українцям, які завжди підозріло дивилися на «худих». Ви-

шукані довготелесі анкарійські кішки стали некомерційним товаром, і їхня кількість стрімко зменшувалася серед розмаїття все нових і нових завезених з-за кордону котячих порід.

У родовій карті Ельфа було записано лише кілька імен його чистокровних предків, проте наш лебединий красень брав високі нагороди на фелінологічних виставках, аж отримав головний титул чемпіона України. На цьому його трирічна клубна кар'єра завершилася, і ми зітхнули з полегшенням.

Кожна виставка була великим напруженням для усього нашого «прайду», а особливо для Ельфика. Два дні підряд кіт був змушений відсиджувати у тісній клітці, демонструючи свою красу публіці. Йому доводилося терпіти метушню юрби, що зупинялася біля цього дивного, «непофарбованого» кота, витріщалася на нього та обговорювала його так, наче йшлося не про живу істоту, а про м'яку іграшку в вітрині магазину. Ми вивішували на його клітці табличку: «Обережно! небезпечна тварина!». Попередження ігнорували й реакція кота була блискавичною: лунало шипіння, наче з пляшки відкритої сильно газованої мінералки, і в ту ж мить слідував різкий, майже непомітний, як у східних майстрів кунг-фу, удар. «Ельфе, як тобі не соромно!» дорікали ми йому для годиться. Полонений звір у відповідь блимав на нас привітними очицями й промовляв виразно «Мур-р-р-няв, няв!». І щоразу, коли ми звертали до нього, він благально дивився нам у вічі й відповідав розкішною руладою, яка означала: «Прошу вас, заберіть мене звідси!»

Це клубне світське життя ми разом з ним терпіли заради того, щоб плем'я білосніжних ангорок не загубилося на ярмарку фелінологічного марнославства. Завдяки своїм титулам наш білявий Дон Жуан розпочав свою тріумфальну ходу в інформаційному просторі, й невдовзі його життя наповнилося амурними пригодами. Любовний екстаз допо-

магав йому зробити стрибок у свій котячий трансцендентний світ. Таким шляхом Ельф отримував ілюзію повної свободи, яку цінував над усе.

* * *

Кожного разу для нього це було велике свято, що прикрашало життя нашого невільника. Котячі весілля стали невід'ємною частиною наших турбот про кота. Незабаром ми помітили, що кіт дуже швидко засвоїв лексику телефонних домовленостей з господарями нареченої і вже завчасно починав хвилюватися. Варто було лише заговорити вголос на цю інтимну тему, як він починав збуджено бігати по всій квартирі й шукати кицьку, зазираючи в усі кутки, та запитувати в нас: «Мурк, мурк?» — мовляв, де вона? Тож ми старалися домовлятися з господарями кішок так, щоб Ельф не чув наших телефонних розмов. Інколи я виразно промовляла, вказуючи на телефон: «Дурненький! Киця подзвонила, що буде завтра», і він одразу заспокоювався. Розумів!

Коли контейнер з котячою красунею з'являвся на порозі нашого помешкання, Ельф, який до цього моменту спав, негайно виникав поруч і вже не відставав від своєї судженої, виводячи такі мелодійні й пристрасні серенади, що й у жіноцтва виду гомо сапієнс серця починали битися швидше. Його голос (мабуть, тенор) був прекрасним інструментом для освічення в коханні. Палітра фарб його ліричної рапсодії була надзвичайно розмаїтою: його голос то пірнав до нижнього віолончельного регістру, набуваючи майже людських інтонацій, то злітав угору, сягаючи солов'їної вишуканості. Не здивуюся, якщо й маестро Ендрю Ллойд Вебер у своєму мюзиклі «Коти» використав вокальні можливості саме ангорських котів.

Від пристрасі Ельф щоразу розквітав, наче куц жасмину. Ми жартували, що він одягає білий весільний фрак — так він мінявся, розпушуючи кожну лебедину «пір'інку» на своєму хутрі, що якимось дивним чином навіть ставало білішим на час весілля.

Ельф несказанно радів кожній котячій панянці, а деяким із них надавав особливої переваги. Ельф був настійливий, пристрасний, ніжний і невтомний. Його еротичні балади не стихали ні вдень, ні вночі. В певний момент киця, яка до цього тікала й ховалася від залицяльника, нарешті втрачала голову й поринала у світ насолоди. Однак, вже за два-три дні любовні утіхи набридали білявчику, він починав нудитися й навіть дратуватися від присутності на його території чужої кицьки. І лише з деякими з них він продовжував спілкування, не керуючись одним лише основним інстинктом. А тим часом, за велінням котячої природи, котяча пані чекала усе нових утіх і страждала. На волі киця збирала б навколо своєї персони принаймні трьох кавалерів. Таку поведінку хибно було б тлумачити як «розбещеність». Це механізм виживання котячого роду, оскільки в одному приплоді народжуються кошенята від різних самців, носіїв різних генів.

Втомлений коханням, Ельф втрачав інтерес до партнерки, роздратовано глухо бурчав і тікав геть. Тож ми завжди намагалися вловити перехід від пристрасності до відчуження, щоб не збудити роздратування нашого улюбленця, та й шкода було хвостату панянку. «Покинута» коханцем, вона рада була повернутися додому, де її втішали любі хазяї, а вже за кілька тижнів розпочиналося приготування до материнства і киця забувала про свою фрустрацію.

Коли Ельф залишався сам на сам після амурних пригод, він скручував своє довге тіло у затишний клубок, обгортався своїм пухнастим хвостом і солодко засинав. Кохання виснажувало нашого Ромео, адже йому доводилось чекати прихильності дами серця годинами, а інколи й днями. Але одного разу диво природи розпочалося нечувано швидко, у нас на очах.

З хазяйкою Ксюші (так звали білосніжну панянку) ми не обмежилися коротким знайомством — виявилась спільність інтересів, і, як то часто буває в такому випадку, вже

дійшло й до чаю. Поки ми тішилися розмовою та тістечками, хвостата парочка не гаяла часу, і просто на наших очах двоє білосніжних звірят раптом стали одним цілим.

Дивувало те, що вони довірили нам споглядати це таїнство, мабуть, тому, що звикли брати з наших рук усі блага життя — й домашній затишок, і їжу, й ласку. І навіть ця делікатна сфера життя наших малих невільників була б неможливою без нашого втручання. Білосніжні, мов лебеді, звірі солодко мружилися, а ми споглядали це чудове дійство, затамувавши подих, і все це здавалося нам сном.

Однак і це ще було не все. Коли любовний діалог закінчився, Ельф раптом підійшов і ласкаво та вдячно потерся об ноги Ксюшиної хазяйки, а потім — об мої. Відтоді ця дивна манера дякувати людям за радощі кохання закріпилася, а з часом я стала помічати, що тілесні утіхи відіграють не першорядну роль у його житті. Після любовців з кицьками він одразу біг до мене, і його очі висловлювали не лише подяку, а й щось більше. Його серце билося в грудях, наче птах, коли я притискала його до себе. Мене було обрано об'єктом платонічного чи майже платонічного кохання, що перевершило звичайний інстинкт звіра. Можливо, його хвостаті партнерки слугували йому лише посередницями: через них на хвилі пристрасності він прагнув донести свої глибинні почуття до мене. «Шкода, Ельфику, що ми з тобою звірі різних видів», — жартувала я.

І вже коли минули роки, сповнені не завжди радісних днів, я впевнилася у тому, що я й була його єдиним коханням. І, можливо, лише щире та безмежне почуття цієї дивної істоти й варте було взаємності? З роками наш словниковий запас поповнився освідченням у коханні, яке я говорила йому мало не щодня, і нікому з нас це не здавалося награним, набридливим чи недоречним.

— Я кохаю тебе, Ельфе!

— Мр-р-рняв-мр-р-рняв-няв! — відповідав котисько, посилаючи мені очима свої привітні «маячки».

— Мій єдиний, мій неповторний, мій незбагнений! — з театральним пафосом (йому така інтонація особливо подобалася) промовляла я. І знову у відповідь звучало арпеджіато котячої вдячності й розуміння.

Розділ 6. Альковний ритуал та мистецтво бути котом

Щовечора, десь опівночі, він подавав нам сигнал, що вже пора йти до ліжка. Він сидів і дивився на нас своїми сіро-зеленими при вечірньому освітленні очиськами, доки ми без кінця й краю правили теревені за чаєм. Коли ми помічали його мовчазну присутність й нарешті вставали з насиджених місць, він робив граційний переверот на сто вісімдесят градусів і вів нас до спальні. Він ішов неквапливо, поважно, з піднятим догори хвостом-вітрилом. Йому важливо було дотриматися придуманого ним самим ритуалу. У спальні він пропускав нас уперед, а потім сидів біля ліжка і чекав на запрошення. Коли ми кликали його, він з виразом надзвичайної значущості стрибав на постіль і неквапом обходив навколо нас. Завершався ритуал тим, що він лягав на подушці між нашими головами і примощував голову на моїй скроні, на щоці, на грудях. Коли я поверталася на інший бік — він терпляче чекав, коли я зміню позу і тоді вже лягав сам, неодмінно прилаштувавши своє підборіддя на якійсь фактурній частині мого тіла. А інколи він розпластувався уздовж мого тулуба, розкинувши свої довгі лапи врізнобіч. Від обіймів з Ельфиком напрочуд швидко минала втома, лише він один міг полікувати мою зимову остуду — ні гарячий душ, ані тепла ковдра не могли зрівнятися з моїм пухнастим цілителем.

* * *

Між першою абеткою спілкування kota з людиною та світлом людських абстракцій, де панує великий міф про бо-

гину Любов, пролягли роки. Чимало людей за цей час стали для мене чужими тінями минулого, але мої почуття до негуманої істоти, яка вийшла за рамки свого виду, лише зросли.

Цей волохатий білосніжний котяра був парадоксальним утіленням смішного й гарного. Він ріс поруч із нами, тішив нас своєю красою і змішив своєю невинною котячою пихою. Ми плекали його, як екзотичне деревце, яке росло, розвивалося, розквітало і з роками почало дарувати нам щедрі плоди.

На нього можна було дивитися безкінечно, й це ніколи не набридало. Довгастий носик, який так чарівно морщився, коли він гриз котячі «хрумтики», рожеві подушечки, прикрашені китичками, що переливалися на сонці перламутром, великі вуха, також рожеві, що гармонійно пасували до його розкішного коміра а ля королева Вікторія. І не лише вуха, носик та кінчики лап — він був рожевий увесь, і ця зворушлива рожевість була вкрита тонким шовковим руном, що елегантно лежала на спині, щедро прикрашала хвіст, черевце, одягала розкішними шароварами стегна.

Інколи нас запитували: «А в якого перукаря ви стрижете свого kota?», «Це філіровочними ножицями робиться така зачіска чи як?». Його хутро було незвичайне, притаманне лише його породі: бездоганна система шерстинок-пір'інок, з яких легко струшується пил. Ніякий перукар не придумає краще за Бога. Одне слово: аборигенна порода, та, в яку не втручалася людина.

Його довгасте, струнке й водночас міцненьке тіло з твердими м'язами прикрашала велика голова (одразу видно: домінантний самець!) із добре розвиненою шишковидою залозою — вмістилище його самості. Він міг висловити настрій чи потребу одним поглядом, навіть без міміки чи помаху хвоста. Іноді, при яскравому світлі, можна було відшукати схожість його зіниць з очима реп-

тилій, а в слабкому освітленні вони ставали величезними, чорними, бездонними й наводили думку про його інопланетне походження. Його очі променилися радістю щоразу, коли він зустрічав нас. Інколи він просив відкрити йому двері, налити свіжої води чи покласти в мисочку чогось смачненького. Я безпомилково читала в його очах саме те, чого він хоче. Але почасти він просто привітно всміхався самими очима — йому було приємно зустрічатися з нами в невігядливих лабіринтах нашого помешкання.

З роками ми стали помічати, що йому притаманно чимало людських рис, окрім штучності, награності чи фальші. Неймовірно тишило те, що його звірине єство потроху поступається правилам, заведеним у світі людей. Безперечно, порода завжди накладає свою печать на характер. Незалежності, «звірячості» було в котяри по вінця (ангори завоювали цим собі не дуже добру славу), але це врівноважувалося його проникливим розумом і довірою до нас. Він був трохи непрактичним у речах побутових, і їжа для нього не була головною мотивацією спілкування з нами.

Його погляд з роками ставав дедалі більш осмисленим. Інколи, намагаючись збагнути сенс людських слів, він навіть морщив лоба, а в його очах можна було спостерігати якусь дивну пульсацію. Він так силкувався зрозуміти нас, що йому наче ставало трохи боляче від напруження. Потім раптом його очі світлішали — це означало, що інформація була сприйнята. Жартома, а то й серйозно, ми називали його поетом, філософом, хоча у прагматичних речах його б випередив типовий вуличний кіт, увесь інтелект якого працює на пошук їжі та виживання.

«Це ж треба уміти бути таким котом!», — з дитячою безпосередністю сказав про Ельфу мій син.

Розділ 7. Місто, що належало йому

Коли цей гривастий білий котисько з поважним виглядом підіймається ескалатором метро, або гордо походить центром міста, можна почути зойки подиву та клацання фотокамер, — нечасто городяни споглядають такого незвичайного пасажира. Звісно, котяра прогулюється не сам, а на руках у своєї господині, надійно захищений її обіймами.

Його масивну шию прикрашає золотавий нашійник, поцяцькований овальними смарагдовими скельцями (виготовлення таких штук власноруч — це своєрідна медитація). Прикраса пасує до його зеленкуватих мигдалистих очей. Сказати б, це забаганка його коханої господині? Але спробуйте kota змусити робити те, що йому не до вподоби! Ельф одразу сприйняв мій подарунок як належне, не намагаючись його позбавитись. Кожного разу, коли йому надягали це «кольє», він велично закидав голову й усім виглядом висловлював гордість. Не інакше, він розумів, що це не просто аксесуар, а вища відзнака Його Котячої Величності.

Він не одразу звик до міста, особливо до гамірного метро. В легковому автомобілі він освоївся куди швидше, але його господарям не завжди випадало розкошувати. Ми надівали на нього хомут, який охоплював його кремезну шию і тонкий попереk. Транспортували його у пластиковому контейнері, й не одразу Ельфові вдалося нам довести, що він страждає від фобії замкненого простору. Він так жалібно нявчав, і так дрібно тремтів контейнер в моїх руках... Ми вмовляли його заспокоїтись, але він усе намагався переконати нас у своїй котячій правоті. Одного чудового дня йому це вдалося.

Я ледь відкрила кришку контейнера і замість панічного котячого нявчання прозвучав його радісний «мурк», що означало котячою мовою «привіт», і на мене погля-

нули його ясні променисті очі. Він потягнувся до мене, і я ризикнула. Я взяла його на руки, загорнула в широкі поли пальта й за хвилину відчула, що кіт перестав тремтіти. «Подивись, що там у нього в очах діється!» — гукнула я синові, що супроводжував нас. «Там нема страху — одна цікавість!» — відповів він. Так ми й попрямували до метро, і Ельф із утіхою розглядав місцевість. Коли проїздила машина, я намагалася сховати його голову, притиснути його вуха, щоб він не злякався шуму двигуна, але збагнула, що позбавляю котяру повноти буття. Справді, він з величезною цікавістю роздивлявся, як крутяться колеса цих чудернацьких механізмів, як миготять їхні габаритні вогні... Я б сказала, він вивчав цих залізних звірів з якоюсь чисто чоловічою технічною цікавістю. З таким же виразом очей він спостерігав рухомі механізми в майстерні мого сина. Маленький токарний верстат чи перфоратор викликали у нього не страх, а цікавість, і ревіння цих страшних штук не вбивало з рівноваги цього «котячого гуманоїда».

З часом він перестав жохатися потяга метро, що прибував на платформу, і навіть гучне «зітхання» автоматичних дверей не викликало в нього нічого, окрім цікавості. Ми зрозуміли: тваринний страх відступає перед його жадібним допитливим розумом.

У вагоні метро і на ескалаторі він із цікавістю розглядав людей. Іноді він навіть муркотів від задоволення і приязно штовхав мене носом, чим немало дивував пасажирів. Згодом Ельф навчився розрізняти, на якій станції треба виходити і, як порядний пасажир, завчасно «готувався на вихід».

Наші прогулянки велелюдними місцями були не примхою, а необхідністю — з роками принаймні раз на рік ми відвідували ветлікаря. Ельф надавав перевагу салону для тварин «Добродій». З упевненістю можу сказати, що це був його вибір. Мабуть, там вдало пересікалися паралелі й меридіани, а головне, лікарів підбирали таких, щоб відповідали назві закладу.

* * *

...Міф про дев'ять життів, якими нагородив котів щедрий Творець, не такий вже й далекий від правди. Наш улюбленець використовував їх одне за одним, борючись із різними малими й великими хворобами. Чи то хворобливість так позначилася на його зовнішності, чи генетика українських ангор була ослабкою, але неодноразово йому доводилося балансувати на краю життя й животіння. Його вуха часто втрачали рожевий колір, очі ставали сумними, хутро сіріло, кіт марнів і наче зменшувався у розмірі. Особливо тривожно було за нього холодної пори, яка триває в Україні не менш як півроку.

Кіт погано переносив зиму, довелось навіть зв'язати йому жилет із собачої вовни, і Ельф вдягав його з помітним задоволенням. Він жив за біологічним годинником південної півкулі: взимку худий та облізлий, у травні він знову набирив тіла, обростав пухнастим коміром, обживався шароварами. В розпал літа його вовна відростала так, що волочилася майже до землі. Такого красеня щоразу хотілося погладити та притиснути до себе. Він ставав дедалі толерантнішим до наших «домагань» і вже не сердився за незграбні прояви людської любові до котів.

Розділ 8. Кризь бар'єри

Коли Ельфику було близько трьох років, він захворів на якийсь маловідомий різновид дерматиту. Ми побували у всіх столичних світил ветеринарії (тоді ми ще не були пацієнтами «Добродія»), проте ніхто не міг нам зарадити. А тим часом хвороба роз'їдала його пишне хутро і скоро від його «вікторіанського» коміра не залишилося й сліду. І попри все облізде чудовисько було для мене найкращим у світі, і ми, як завжди, засинали з ним в одному ліжку. Ось тоді я вперше збагнула, що його прекрасна оболонка — це лише обгортка, стократ ціннішим було його ество.

Зрештою його взявся лікувати один темношкірий аспірант, майбутнє світило ветеринарної науки, позаяк це збігалося з темою його дисертації. Ми з одного краю міста їздили на протилежний, аби він наніс на котячі виразки чергову порцію якоїсь дорожньої багнюки, та ще й кожного разу іншої.

Кожен візит до лікаря давався нам дуже важко — Ельф нервував і в дорозі, й під час процедур. Поступово у нього, мабуть, геть здали нерви і він став дивитися на нас, як на причину своїх неприємностей.

Одного разу я меланхолійно відсърбувала вже прохолодий чай у себе на кухні і через відчинені настіж двері краєчком ока спостерігала за котом. Він спроквола дефілював з однієї кімнати в іншу і раптом помітив мене і... (о жах!) припав до землі, знітився й побіг ховатися кудись від мене подалі, як від страшної мари.

І раптом я зробила дещо незвичайне, неочікуване: я спустилася додолу й поповзла до нього на чотирьох «лапах». Мабуть, підсвідомо я хотіла уподібнитись котам і показати йому, що я не така височенна «Ейфелева вежа», на яку маленький звір змушений дивитися знизу вгору. «Ельфе!» — вигукнула я. «Розумієш, ми ж тебе рятуємо, як ти можеш на нас ображатися?! Вибач нам, котику, вибач! Ми не хотіли зробити тобі щось погане! Ми лікуємо тебе, бо ми кохаємо тебе!».

Мабуть, потужна хвиля моїх почуттів докотилася до його серця і прорвала стіну нерозуміння між нами. Пам'ятаю своє досить дивне відчуття: наче від мого серця до котячого протягнувся сніп срібного проміння. Ельф поглянув на мене, і в глибині його чорних зіниць раптом широко відкрились невидимі завіси. А там мерехтіли зорі, а під ними хлюпотів океан, і всі істоти Землі там плавали вільно в своїй первісній формі, і ніхто нікого не намагався проковтнути, вкусити, дошкулити, принизити, з'їсти... В такий світ зазирнула я і відшукала там нашого Ельфа, й він при-

вітав мене голосним радісним «Мур-р-р-р!!!» Я схопила його на руки, й ми ще довго коливалися з ним у ритмі нечутного танго. Він повірив мені, він злився зі мною в цьому танку, муркотів і навіть не думав видиратися з моїх рук.

Я не знаю, яке визначення надати тому, що між нами сталося, але відтоді Ельф спокійнісінько їздив у авті, спокійнісінько підставляв шию лікареві й поволі пішов на поправку. Хвороба забулася, грива віросла, а історія про те, як ми подолали бар'єр непорозуміння, назавжди залишатиметься однією з найяскравіших моїх спогадів про спілкування з чудовою істотою, чиє ім'я — як легкий подих вітру, як світлий лісовий дух: Ельф.

* * *

З часом кіт навчив мене і своїй мові. Але не йдеться про фонетичну імітацію котячих звуків, хоча існує думка, що «ангорська» вважається найбагатшою на звуки та фонеми усіх котячих племен. Я не одразу збагнула, що розумію цю мову, й не стала б стверджувати, що завжди мені це вдавалось. Проте...

Незважаючи на свою балакучість, Ельф завжди просив їжу мовчки. Він приходив на своє містечко на кухні і застигав у німому очікуванні. Він був певен: раніше чи пізніше його помітять, а він ніколи не поспішав. Згодом я звернула увагу, що кіт інколи дивиться на мене особливим поглядом, наче посилає мені інформацію, і я, маючи в арсеналі кілька різновидів котячої їжі, безпомилково давала йому саме ту, що він бажав. Наче я керувалася надиктованим кимось текстом, що лягав невидимою печаттю на білий аркуш. Зрештою, чому дивуватися, що такі досконалі істоти як коти користуються телепатичними комунікативними зв'язками?

Ця нечутна мова стала нам у нагоді, коли сталася біда. Одного недоброго дня Ельф прослизнув у випадково

прочинені двері нашої оселі й потрапив на волю. Минуло небагато часу, аж ми помітили пропажу. Ми кинулися на вулицю, обходили двір, облазили підвал, але наші пошуки виявилися марними. Я без зволікань поклеїла оголошення, мовляв, розшукую красеня-блондина, великого, з пухнастою гривною та хвостом, в золотавому, зі смарагдовими стразами кольє...

Минуло кілька тижнів безрадісних пошуків, сподівань та зітхань, і раптом до мене та мого сина уві сні почали надходити «телеграми» від Ельфа. Ми бачили нашого кота зовсім не у тих місцях, де шукали та клеїли оголошення. Там, у світі снів, його ловив якийсь чоловік, і хоча наміри його були зовсім не злими — навпаки — але кіт не давався йому до рук. І це відбувалося у цілком реальному, добре знайомому нам місці. На ранок ми побігли туди. Але ж якби все було так просто! Звісно, ми не знайшли його, й бабусі, що опікуються безпритульними, також не бачили білого великого пухнастого кота. А тим часом починалися осінні холоди і жити стало зовсім незатишно.

* * *

...За кілька днів мій син зустрів його, але цілком випадково. Ноги самі занесли його чомусь саме в ту місцину, яка нам обом приснилася. «Великий, білий, пухнастий, у золотавому кольє зі смарагдовими стразами»... Нічого схожого на цей аристократичний образ: худючий, облізлий, посірілий від бруду і, звісно, без нашійника... Ми ледве впізнали його. Лише очі, сумні-сумні, але це були його очі, його погляд! Так телепатичною поштою Ельф зумів надіслати нам свій сигнал «SOS», і головне — ми зуміли прийняти його!

...Він ніколи не муркотів так довго й так голосно. І ніколи неволя не здавалася йому такою рідною. Він навіть із задоволенням прийняв ванну! Його змарніле рожеве тільце обліпили паразити, й нам довелось добряче потру-

дитися, щоб їх позбутися. З провізії в нас не лишилося нічого котячого — усе роздали безпритульним. Поки я побігла до крамниці за свіжим м'ясом — украй зголоднілий звір намагався самотужки добути собі хоча б вітамінів, які раніше ненавидів. Ми залишили на згадку циліндричну бляшану коробку, поцяцьковану слідами хижих ікол на тлі рекламних котячих фотомордочок — експонат для «музею знайдених котів».

Довгий час він не наважувався навіть близько підходити до дверей. А місяців зо три потому я знову побачила, як кіт, нахмуривши лоба, з філософським виглядом сидів коло них. Я заходилася його вичитувати. «Два місяці ми шукали тебе, а ти, скотина біла звичайна, scottus albus vulgaris» і так далі, й тому подібне. Кіт не дослухав і до середини фрази — швиденько пішов собі геть, і навіть його потилиця та кінчик хвоста висловлювали ніяковість. Він зрозумів сенс мого монологу про те, що свобода тварини у нашому незатишному світі здебільшого коштує їй життя. Ще не раз, коли його заставляли біля дверей у ностальгічному настрої, варто було сказати лише пароль «два мі-і-сяці..!» як присоромлений кіт одразу пригадував свої злі пригоди на вільних хлібах: у брудних дворах, посеред смердячих контейнерів і не менш смердячих автомашин, лайливих двірників та усілякого душевбогого люду. Він отримав свій шмат свободи там, де вешталися потенційні та дійсні убивці котів, собак та людей, — живі мертвяки, що не мають жалю ні до ближнього, ані до малої звірини.

Інколи, проходячи серед сірих безликих житлових коробок спального району, ловлю себе на думці, що тут лише дерева, квіти, птахи й тварини здатні порятувати мене від естетичного голоду. Але чому ж ці прекрасні істоти такі незахищені, такі гнані й голодні? Яке нетривале їхнє життя на вулиці, які моторошні криваві історії відбуваються тут потайки від наших очей... Маленькі втікачі платять занадто високу ціну за свою жадану свободу.

Тварини, як і люди, несуть на собі хрест соціальних хиб. І хоча наш кіт належав за походженням до класу котячої аристократії, але, як показала ця історія, це не захистило його від поневірянь. Білий котячий ангел вижив тоді лише завдяки Богові, нашим молитвам та котячій теплоті.

Розділ 9. Дама з собачкою та дипломатія по-котячому

Наша типова двокімнатна квартира здавалась котові затісною і, мабуть, тому він полюбляв ходити в гості, сказати б, розширював територію свого панування. Найближчі сусіди, веселі молоді люди, охоче запрошували його до себе. Щоправда, Ельф вважав, що йдеться про розширення квартирної площі, де він — господар. «Як зручно полежати на ось цій новенькій комп'ютерній клавіатурі... Але що хоче цей молодик? Хто він такий взагалі?» Сміючись, приходили наші добрі сусіди й просили «порятувати» їх від страшного звіра, який не пускає хазяїна перевірити електронну скриньку.

Ми й самі завжди були раді гостям, а для Ельфа вони були носіями інформації. Він зустрічав їх на порозі і довго вивчав їх своїми шістьма органами відчуття. Ми жартували, що Ельф «читає газети» або «переглядає Інтернет». Напівжартома-напівсерйозно цей кіт панував у нашому домі, й наші гості ставились до нього з повагою.

Зовсім по-іншому склалися його стосунки з тваринним світом. Час від часу доля посилала нам випробування у вигляді покинутих кошенят, цуценят, скалічених птахів... Ми приносили їх додому — лікувати, а потім влаштовували, як то кажуть, «у добрі руки». Поява чужаків викликала у Ельфа спалахи гніву, які закінчувалися пригніченістю. Нам було дуже шкода нашого кота, але посправжньому нещасними були наші живі знахідки. Вони бу-

ли зайвими у хворіючому на жорстокість та байдужість людському соціумі. Жертви природного (а швидше соціального) відбору — таке визначення заколисує сумління багатьох наших громадян.

...Одного разу я привела додому собацюру з перебитою лапою, якого потім на нашому кухонному столі оперував ветеринарний лікар. Ледве прийшовши до тьми після наркозу, пес пішов «знайомитися» з котом (дехто забув зачинити двері на клямку). І досі моторошно від картини, як кіт панічно рятувався від чудовиська, літаючи по кімнаті, наче мотоцикліст у цирку, а з-під його лап сипалися шкільні зошити, книги, кактуси, чашки з чаєм, постільна білизна з шафи... Ось коли кіт отримав своє бойове хрещення, і, мабуть, дав собі слово мститися усім собацюрам, що зустрічалися на його шляху.

З часом Ельф став спокійніше ставитися до наших знайд і навіть виявляти милосердя до них, але цьому передувала ціла низка історій, які формували його характер і, дозволю собі сказати, світогляд. Одна з них сталася у новорічну ніч.

Зазвичай ми полюбляли зустрічати Новий рік у родинному колі, при розстелених про всяк випадок ліжках, не дуже затягуючи посиденьки за телевізором та святковим столом. Справжнє свято для нас починалося наступного дня, коли ми вирушали до лісу на лижах. Поновлювали лижню, насолоджувалися тишею (мало хто о дев'ятій ранку після новорічної ночі вибирався до лісу), розкладали горіхи білкам та сойкам, пригощали хлібом гайвороння, а потім діставали свої святкові ласощі та снідали там, на скатертині з білого снігу.

* * *

Якось на зустріч Нового року до нас у гості напросилася наша добра знайома. Напередодні вона розлучилася з коханим, тож самота у це найулюбленіше нею свято бу-

ла для неї занадто болісною. Звісно, ми не могли їй відмовити. Трохи розгублено вона додала, що доведеться залишити в квартирі свого старого пуделя. Нам стало шкода не лише нашу подругу, а й пуделя, тож ми вирішили, що зможемо владнати перебування песика на одній території з котом.

Проводи старого року відбувалися на кухні за кулінарними «ритуалами»: ми завзято готували різні смачні витребеньки. Весь цей час у ногах нашої знайомої сидів її вірний пес, а наш Ельф перебував під замком в іншій кімнаті. В моєму серці щось тихенько стискалося, тож час від часу я заходила до нашого в'язня. Вибачалася перед ним і розповідала йому, як я ненавиджу собак взагалі й пуделів зокрема. А далі вже казала правду: що кохаю лише його, мого єдиного, неповторного, незбагненого кота etc.

У Ельфика були дуже сумні очі. Він згорнувся клубочком, став маленьким, «покинутим», навіть хутро його посіріло, як завжди, коли він переживав свої життєві негаразди. Коли я заходила до нього, клубочок розгортався, сум перетворювався на ніжність і видно було, що він розуміє необхідність своєї тимчасової ізоляції.

Ось уже й на стіл накрили, й пудель зайняв місце поряд зі своєю хазяйкою — нарівні з усіма, лише наш Ельф був у такий святковий вечір під вимушеним хатнім арештом, і це неабияк гнітило мене. Аж раптом ми почули, як двері кімнати, де був закритий наш улюбленець, характерно скрипнули. За мить на порозі вітальні постав він сам. Мабуть, я не дуже щільно зачинила їх, але вже було пізно смикатись, і ми уявили, що зараз відбуватиметься щось жахливе: злетять у повітря наші салати, передчасно проллється шампанське, з кришталевим дзвоном розлетяться святкові фужери... Але чомусь ми сиділи нерухомо, мов зачаровані.

Напружена мить промайнула, й ми у німому захваті споглядали картину, як Його Величність Ельф неквапливо

й урочисто простує, немов імператор до тронного залу, гордо несучи свою красиву голову. Він проплив повз нашу знайому, повз її собаку і... стрибнув до мене на коліна. Слід зазначити, що він досі не мав звички сидіти в мене на колінах. Затишно згорнувшись клубочком, він провів цілу ніч з нами за святковим столом, роблячи вигляд, що собаками в нашому домі й не пахне. Та й взагалі — їх просто не існує в природі.

Але зарано було робити висновки, що наша білява бестія поміняла свої «політичні погляди» щодо собачої раси. Перед світанком знайома викликала таксі й пішла одягатися. Коли «дама з собачкою» вже стояла на порозі, наш котяра несподівано виріс поруч і в останню мить з усього маху наддав лапою пуделеві під його кучерявий зад.

Від нашого реготу, мабуть, протверезіли осоловілі від шампанського й олів'є сусіди, і разом з нами усім своїм котячим єством сміявся кіт. Він глумливо посилав нам очима веселі бісики, ставав на задні ноги, збуджено терся мордочкою та «свердлов» усім вуха. А ми цілували його прикрашені розкішними вібрисами щічки і говорили йому ніжні слова.

Ця новорічна історія, як ніщо інше, продемонструвала здатність кота не втрачати себе у вкрай несприятливих для кота обставинах і не принижувати своє горде котяче «я». Мене особливо тішило те, що кіт нітрохи не образився на мене — він таки зрозумів «усвідомлену необхідність» своєї несвободи.

Розділ 10. Подолати звіра в собі

Літопис нашого проживання з цим дивним звіром містить ще одну сторінку, яка є ключовою у наших з ним стосунках. Це сталося ще раніше, задовго до пам'ятної зустрічі Нового року. У невеличку продуктову крамницю, де ми постійно купували молочні продукти, прибився безпри-

тульний білий кіт з блакитними очима, якого продавці ніжно назвали Кісанчиком. Навіть безжальні контролери з санепідемстанції закривали очі на проживання цієї зворушливої істоти поряд із продуктами харчування. Чи то його хутро кольору молока відіграло захисну роль, чи то сили небесні були на його боці. Кісанчик почасти дрімив у вітрині, працюючи живою рекламою молочних продуктів та людської доброти.

«Молочний кіт», як ми його називали, міг зійти за Ельфового брата, і дуже прикро було побачити його одного разу важко хворим. В подібних ситуаціях я звикла не сумувати, а діяти, тож звернулася за порадою до відомого у столиці ветлікаря. Я й не сподівалася, що він, чоловік надзвичайно зайнятий, виявить бажання приїхати й оглянути бідолаху.

У крамниці розпочався справжній ажіотаж, коли під магазином припаркувався джип, з нього вийшов солідний чоловік з валізкою та попростував до Кісанчика. Він оглянув бідолагу, встановив діагноз, дістав із валізи з зеленим хрестиком рятівні препарати... Словом, життя налагоджувалося.

Тепер я, як сестра милосердя, мала задачу детально виконувати усі призначення ветлікаря. Раз у тиждень я приходила до магазину, озброєна шприцом. Здоровенний вантажник притримував малого своїми здоровенними ручиськами, поки я проводила болісну процедуру. Кісанчик усім на радість швидко видужав і далі працював окрасою вітрини молочної крамниці. Але за це видужання я заплатила свою власну ціну.

Після першого ж мого візиту до «молочного кота» я повернулася додому і піймала на собі прискіпливий погляд Ельфа. Мене одразу охопило недобре передчуття. Звір витягнув своє тіло у напрямку до мене і жадібно вдихнув носом повітря. Його ніс став червоним, рухи сповільненими, а в очах спалахнули недобрі вогники. Я зрозуміла, у чому річ, швидко здерла з себе джинсові штани,

на яких відбився ворожий запах чужинця, і викинула їх на балкон. Ельф провів траєкторію їхнього польоту байдужим поглядом, зловісно посміхнувся й кинувся до мене. Я метнулася в передпокій, де завжди в кутку стояла рятівна парасолька — старий непереможений ворог Ельфа. Але його швидкість була вищою, і, перш аніж я озброїлася, він встиг нанести по моїх беззахисних ногах серію блискавичних ударів.

Глибокі знаки Ельфових ревнощів пекли вогнем. До того ж пошкоджена була не лише шкіра: я відчувала ще й енергетичні пробоїни. Я продезінфікувала подряпини і, почувуючись напрочуд втомленою, впала на ліжко.

Прошло небагато часу, як раптом двері відчинилися і до кімнати зайшов мій Отелло. Він виконав свій звичний ритуал: посидів біля ліжка, потім стрибнув на постіль, обійшов навколо мене і схилився над моєю головою. Його агресія вичерпалась, він був дуже сумний. Я ще ніколи не бачила, щоб коти просили вибачення. Він заглядав мені у вічі з виразом безмежного каяття. І тієї миті я збагнула, як маю вчинити.

* * *

Я мала досить часу осмислити, що таке Кіт і яке його призначення у світі людей. Нам, мабуть, непросто уявити, як нелегко виживати йому у світі двоногих велетів. Мале звірятко мусить завжди дивитися на нас знизу вгору. І який подив та повагу викликає те, що інколи ці малі чотириногі ворохобники повстають проти сваволі всесильних титанів, ні на мить не задумуючись про наслідки такого безумства.

Найлегше, найпростіше мені було б продемонструвати йому свою фізичну перевагу, але тоді б я отримала перемогу над психічно зламанною, нещасною істотою. Мені найменше хотілося б, щоб тварина мене боялась — я прагнула з ним духовного порозуміння.

Мотивація його вибуху була зрозумілою: аромат чужого кота на моїх джинсах збудив у ньому бурю гніву, що пронеслась, немов торнадо, й змела усі стосунки, які нам вдалося збудувати за попередні роки. Він не зміг зарадити цій стихії, а тепер прийшов просити вибачення. Він мовчки стояв наді мною й хотів мені сказати, що погарячував. І що мала зробити я? Прийняти його у свої обійми? А раптом таке легке прощення дало б дозвіл на черговий спалах його некерованого гніву... Я не відповіла йому і відвернулась від нього з показним презирством. Я взяла паузу. Мовчанка тривала два дні. Протягом цього часу він ще не раз приходив до мене, дотримуючись свого «альковного» ритуалу. Настіж відчинялися двері (він штовхав їх своєю міцною головою), як завжди урочисто він підходив до мого ліжка й чекав на запрошення. Не отримувач його, стрибав на ліжку, обходив навколо моєї голови. Проте на моїх грудях коло не завершувалося, як то відбувалося щовечора згідно з усталеним роками звичаєм.

Я не запрошувала його, й кіт не знаходив собі місця. Він стояв і чекав, а я мовчала. Я скучила за ним, але мусила стримувати свої почуття — заради нього, щоб він зрозумів, що наші стосунки не можуть вирішуватися шляхом сили. Він ішов собі геть, а за деякий час приходив знову. І це коло треба було розірвати.

І от чергового разу, коли його голова нахилилася над моїм обличчям, я зробила рішучий крок.

— Ельф! — нарешті вимовила я.

— Мур-р-р!!! — радісно відповів Ельф.

— Послухай, я кохаю тебе більше за всіх котів на світі, але я завжди буду допомагати бідним звірятам — і котам, і собакам... У тебе є все, а в них нічого. Ти повинен зрозуміти мене! Чуєш?!

Ельф мовчав, понуривши голову. У цей час мої домашні, які підтримували мій педагогічний експеримент, стежили за цією сценою. Вони підтвердили потім, що уся

поза кота висловлювала сором і щире каяття, кожна його шерстинка промовляла, що кіт дуже шкодує про те, що сталося, і прагне помиритись.

— Ти розумієш мене?!

— Мурк! — відповів кіт, потерся мордочкою об моє вухо і потону в моїх обіймах.

Який же він був щасливий! Весь наш «прайд» зібрався навколо нього, усі гладили його, говорили йому ніжні слова, і Ельф просто саяв від радощів.

Варто було тримати цю дводенну паузу, поки я не відчула того слушного моменту, коли мої слова стали йому зрозумілими. Ця історія була перемогою моїх переконань. Усією душею я ненавиджу дресуру, що ламає натуру звіра, й він не виявляє свою агресію лише тому, що просто боїться отримати у відповідь ще більшу, ще страшнішу — з боку підступного, владного двоногого звіра. Ненавиджу, коли ставлять на місце слабшого шляхом примусу і фізичної сили, коли нагадують, що людина — цар і бог у світі тварин. Яким же жорстоким і тупим тираном виглядає тоді людина, й на що вона розраховує, коли звертається у своїх молитвах до свого всемогутнього Господа Бога?

Я перемогла не кота — а те темне звірине ество, яке присутнє у кожному, хто перебуває на нашій планеті. Перемогла звіра в собі — бо не відповіла розгніваному звіряті тою ж монетою. Відтоді ми отримали ще більш тісний зв'язок, на якому й далі розвивалося розгалужене квітуче дерево наших незвичайних стосунків.

Коли наступного разу я повернулася додому після лікування «молочного кота» — я вже не ховала свої джинси, навпаки — демонстративно вивісила їх на видноті. Ельф проходив повз них так близько, проте навіть носом не поводив — робив вигляд, що їх нема. Він прийняв наші правила.

І коли потім в наш дім потрапляли хворі, скалічені, скривджені двоногими недолюдками істоти — гадаю, саме цей урок допомагав Ельфю прийняти їх, і не просто терпіти їхню присутність, а й виявляти до них милосердя. Цей урок підняв його ще на кілька щаблів його розвитку, у його поступальному русі вгору, до вершин його духовної досконалості.

Розділ 11. Милосердя по-котячому

За дванадцять років спільного життя з Ельфом ми й не подумували про те, щоб залишити в себе те чи інше підібране кошеня, собаку чи птаха. Ми поважали право Ельфа на життєвий простір, якого й так було для нього замало. Ми активно працювали над влаштуванням підібраних нами звірят, використовуючи усі старі й нові методи. Але врешті сталося те, що неважко було передбачити.

В одному притулку для тварин я побачила ще зовсім юну, білу як сніг, кішечку. Вона лежала в якомусь брудному ящику, і здалеку було видно, що їй зле. Її хутро було вимазане кров'ю, безперечно, вона страждала від болю. В притулку працювали волонтери — вони займалися дезінсекцією, тобто ганяли бліх з собачих вольєрів і мабуть, вважали, що цього достатньо для благочинності. Вони підїхали до притулку на новенькій іномарці, але зовсім не квапились використати її як карету швидкої допомоги. Хазяйка притулку також не дуже переймалася постраждалою — мовляв, дійде черга й до неї, вона тут не одна.

Я багато разів запитувала у себе: а якби там лежала понівечена, скривавлена дівчина? У соціумі подвійних стандартів порятунок представників свого виду завжди є невідкладним, а тварин рятують тільки тоді, коли мають вільний час та зайві гроші.

...Ветеринарний лікар, він же викладач сільськогосподарської академії, розглянув лише частину її чисельних

травм — зламану щелепу, але чомусь не помітив відбитих нутрощів, не кажучи про численних бліх та вушних паразитів. Я прийшла за кішкою через кілька днів, після того, як їй прооперували зламану щелепу. Чому на білому хутрі знову і знову з'являються свіжі плями крові — лікар пояснити не зміг, та й не хотів... «Та нічого страшного!» — попростому відмахнувся цей, з дозволу сказати, лікар.

Я забрала кицю, схопила таксі й помчала до улюбленої клініки Ельфа. Добродійці не підвели: Оксана підняла на ноги своїх кращих лікарів Маріетту та Юру, а мене просто відправили додому, за що я була їм надзвичайно вдячною, бо просто падала з ніг від виснаження. На ранок я прийшла за прооперованою кішечкою, стан якої вже стабілізувався.

Повертати Білосніжку на старе місце було нонсенсом, найкращим у світі притулком для неї став наш дім. Коли ми принесли кішечку додому і поклали її, виснажену болями, в кошик — ми ще не знали, як сприйме це наш котисько, й невпинно тримали ситуацію під контролем. Ельф усе вирішив за нас: він підійшов до новенької і... почав вилизувати їй вушко. Ми не могли відшукати слів, щоб висловити свою радість. Це був іще один крок до досконалості нашого вихованця. Тепер він, як і ми, рятує знедолених!

Він піднявся ще на один щабель свого духовного розвитку: понівечена двоногими нелюдами котяча юнка пробудила в ньому милосердя. Не було й мови, щоб шукати Білосніжці «добрі руки», адже такі руки, а головне, лапи (!), вже були знайдені. Це було рішення нашого Ельфа.

Після тривалого лікування і дбайливого догляду Білосніжка повністю видужала й перетворилася на справжню красуню, яка поводитися у повсякденному житті так, наче на неї постійно спрямовані камери, софіти і погляди захопленої публіки. Витончена хореографія її рухів була вті-

ленням еротики й жіночності, тож отримала вона ще одне ім'я: Мерилін Монро. Пізніше ми нагородили її ще кількома іменами: Сніжка, Сніженька, Сніжинка, Сніг, Сміх, Сметанка. Усі клички їй були до вподоби, вона не любила тільки обіймів, нервувала, коли її відривають від землі й кудись несуть. Маленька звіринка стільки натерпілася від людей, що ми ставилися до неї надзвичайно поблажливо. А згодом щиро полюбили і дарували стільки любові й ніжності, що це компенсувало спогади і про недолугих та самовпевнених лікарів, і про диких вилупків, які чомусь та кож називаються людьми.

Сніженька поважала Ельфа, і Ельф не ревнував її до нас. Після травм та хірургічних операцій про продовження роду не могло бути й мови. А це доводило те, що в Ельфа до неї не було ніякого «корисливого» інтересу — лише милосердя та повага.

* * *

Незабаром до нашого котячого помешкання потрапила ще одна котяча панночка. Друг нашої родини від'їжджав на довгий час за кордон і навіть не мав сумніву, кого обрати опікунами для своєї улюблениці Амурки. Пухнаста красуня тимчасово посіла своє місце в ієрархії, верхівку якої займав, безперечно, Ельф. Він спочатку трохи драгувався від присутності гості, а потім збайдужів і просто не помічав її, але, як з'ясувалося, до певного часу...

Наш друг переконав нас у тому, що його киця, незважаючи на своє ім'я, не цікавиться амурними справами. Начебто він неодноразово намагався познайомити її з котами, але киця залишалася байдужою. Ми пригадали, що черепахові бувають лише кицями, і якщо дуже рідко на світ з'являється кіт такої масті, то він не цікавиться протилежною статтю. Знаючи про ці дивацтва котячої біології, ми припустили, що можливо Амурка (яку нерозбір-

ливий хазяїн назвав спочатку Амуром) — хоч і не кіт, але й не зовсім кицька, тож ми прийняли її до нашого «прайду», благословили нашого друга на тривале відлучення за кордон і навіть не очікували, як може обернутися наша легковажна гостинність.

Через певний час ми помітили, що Амурка помітно поповніла. Її черевце характерно округлилося, безперечно, вона готувалася стати матір'ю. Довелося прийняти цю ситуацію, як знак долі. «У людей ростуть статки, а в нас — кількість котів», — філософськи відмітив мій син.

Ми страшенно хвилювалися, коли киця почала шукати місце для пологів. Досвід котячого акушера в мене був, але дуже ранній: котячі пологи мені довелося спостерігати у п'ятирічному віці, і то лише одного разу. Бабуся на киця приносила на світ кошенят з сезонною регулярністю. Тоді, в дитинстві, мені було не страшно. Я ще не знала, що поруч із зародженням життя сновигає смерть: не так легко народжуються кошенята, як стверджує легковажна поговорка.

Хвилювало мене й те, що Амурка народжує вперше, та ще й проти ночі. Я запропонувала їй місце в комірчині, що служила нам гардербною, а сама постелила собі на підлогу каремат і вмостилася поруч. Мої очі були закриті, але я не спала, а усе продовжувала гладити кицю по спині, стимулюючи перейми. О другій годині ночі Амурка раптом зойкнула. Я схопилася на ноги і за хвилину на моїх очах на світ з'явилося щось, яке мало згодом стати кошеням. І тут раптом на крик породіллі відгукнувся татко.

Ельф (звісно, це він був винуватцем цієї історії) метався по квартирі і надривно кричав. В цей час молода мати зосереджено і беззвучно стежила за згустком життя, яке ворушилося поруч. За півгодини Амурка знову зойкнула, і на світ народилося друге дитинча, а ще за півгодини — третє. І щоразу на її короткий крик відгукувався

Ельф. Здавалося, що народжує не кицька, а він сам — такими відчайдушними, сповненими болю були його крики. Час від часу він підходив до Амурки і починав лизати їй за вушком. Цей жест співчуття і ніжності якнайкраще підходив для такої ситуації. Невдовзі Ельф заспокоївся, а молода мати зайнялася тим, що наказував їй інстинкт: вона ретельно чистила своїх діток. Я допомогла їм відшукати у пухнастому хутрі матері крихітні сосочки, повні молочка. З трьох кошенят лише один був білявчиком. На відміну від інших, він був таким же цупким, з вродженою міцною м'язовою системою, як і татусь. Він народився останнім, але був найбільшим, і найпершим покинув «гніздо».

...За кілька тижнів одного прекрасного вечора наша родина разом з Ельфом зібралася за столом. Ельф також щойно отримав свій чималенький кусень м'яса, нарізаний зручними маленькими шматочками. Ми любили вечеряти, споглядаючи, як шляхетно їсть цей приручений нами звір. Несподівано на порозі кухні постала малесенька копія Ельфа. Він діловито принохався і попрямував до татової миски. Для кошеняти це був найперший вихід у світ, і який влучний! Великий Ельф поглянув на малого, послав йому «привітик» очиськами, сказав «мурк» і поступився місцем біля годівнички. Ми сиділи з відкритими ротами, наші виделки зависли в повітрі, а малий та великий спокійнісінько продовжували свою вечерю, наче вони так робили завжди.

Розділ 12. Табу на полювання

Я, мабуть, й сама стала трохи кицькою, бо мій слух став чутливішим, а рухи точнішими. Я роблю стрибок уві сні, немов сновида, не розтуляючи повік, і мої руки хапають когось, я ще не знаю кого, лише знаю, що роблю правильно. Хапаю мисливця і жертву в його зубах (дві істоти в одній). Я рятую життя.

А сталося ось що. Крізь сон я почула пташиний крик. Я й незчулася, як опинилася на місці, наче мене виштовхнула з ліжка якась невідома сила. Я схопила білу тигрюку за загривок і розціпила його хижі щелепи, а звідти гульк — пташинка. І поповзла кудись, забилася, сховалася... Чи жива?!

«Як не соромно, скотина ти біла обикновенна!» — почала я. Було видно, що котові соромно. В нього був нещасний вигляд, його розривали навпіл дві сутності: природна хижість і набуте від спілкування з нами табу на кровопролиття. Легковажна синичка надто вже близько підлетіла до людської оселі — це стало її фатальною помилкою. А я відібрала в kota здобич, яку він чесно здобув за покликом своєї крові.

...Він — сама досконалість. Стільки доводиться працювати людям, щоб досягти бездоганності рухів у танці, а родині котячих це дано природою як інструмент для виживання. Вишукана хореографія його рухів слугує не для розваг, не для естетичного задоволення їхніх власників, а для здобуття їжі. У ситих домашніх котів інстинкт сублімується, перетворюючись на гру, дрімає, але до певної пори. В його генах живе хиже єство. Воно віддає йому накази, і він забуває про наші заборони. І хоча немає потреби в полюванні (він їсть досхочу) — але нетерпляче тремтить, спостерігаючи голубів за вікном, і навіть голоси пернатих з телевізора будять у ньому прадавню жадобу, і його щелепи хижо рухаються — пережовують невидиму жертву.

Поки я розмірковувала над питаннями, на які немає відповіді, мої руки нишпорили під книжковою шафою, куди забилася пташинка. Я протягнула до неї руку — як їй страшно! А раптом вона скалічена — що робити? Ось вона в мене в руці. Я виношу її на світло, розтуляю долоні — пурх! Радісним «чичирк» синиця повідомляла усьому світові, що врятувалась від двох страшних потвор. Ціла! Неушкоджена!! Вільна!!! Маленька перната істота,

що відчуває біль, страх, радість, нудьгу, так само, як я, так само, як Ельф... Чи ж не в тому полягає гармонія цього «найкращого зі світів», що сильний пожирає слабкого — взаємовигідний харчовий ланцюг? А такі, як я, цю «гармонію» порушують... Уявляю собі, з яким же сарказмом і долею зверхності висміяли б біологи моє протистояння природному відбору, який є для них іконою...

Проте давно вже порушена та гармонія, до того ж не мною. Я відправляюсь до холодильника, де лежить шматок забитої корови. Ці великі рогаті худобини — завжди внизу у продуктовому ланцюгу. Після них лише трава. Я також їм «траву», і не їм корів. Але моя відмінність від корови полягає у тому, що не їдять мене. Проте я є замовником убивства корови — бо це замітник мишей і пернатих для мого kota, яких він не може вполювати сам. Я надіваю гумові рукавички, нарізаю корову на маленькі часточки і подаю їх котові з виделочки — я не можу торкатися трупа голіруч, мене нудить від запаху мертвої крові, але я не зміню цей світ. Хіба що себе. Я не стану давати котам тофу, сою і кунжут, бо вони не стануть цього їсти й помруть від виснаження. Десь існує інша цивілізація, де подбали і про їжу для котів та собак, виготовлену без кровопролиття, без жертвопринесення — повноцінна вегетаріанська їжа для домашніх хижаків. Проте й це не змінить весь світ, хоча б тому, що така забаганка надто дорога для мільйонів людей планети, серед яких і я. Мабуть, ідеальною твариною з точки зору вегетаріанця — це врятована з бійні корова.

Ми сидимо з котом на балконі. Я п'ю чай із родзинками і горішками. Повз нас пролітають верткі ластівки й діловиті ворони. Вони також їдять не щось, а когось. Можна приліпити їм до дзьоба флаєри з веганськими слоганами, роздати листівки і прочитати лекцію про правильне харчування під гаслом «Їж моркву, твою мати!». Але світ від цього не зміниться. Ми з котом сумуємо.

Я прошу в нього вибачення. Він приймає. Відтоді він більше не вбиває синиць. Лише мишей. Я ж про мишей із ним не домовлялась ...

* * *

Світла літня ніч за півгодини до світанку. Затишна дерев'яна дача наших друзів посеред старезного саду — ми поселилися тут на кілька днів відживити душу після пекла мегаполісу. В світанковій прохолоді приємно відчувати на собі пухнасте шовкове хутро. Білий кіт під білим простирадлом. Йому байдуже, де спати, аби поряд зі мною. Він руйнує байку про прив'язаність до домівки. Він, мабуть, мріє про гарний дім для нас обох, не лише для себе, я знаю. Ми кохаємо одне одного. Я страждаю без нього навіть фізично, він також. Що це? Справжнє кохання? Так не буває. Ми — тварини різних видів. Уявляю собі, як психоаналітики розберуть мене по кісточках — як на комсомольському зібранні за «аморалку». Препарують кожне моє слово, як ті вівісектори. Висміють, як обивателі на лавиці коло під'їзду «хрущовки». Полікують. Не вилікують. Проте мені байдуже. Я знаю масу прикладів, коли чоловіки і жінки живуть під одним дахом, і навіть сплять в одному ліжку, ненавидячи одне одного.

Хто ми, я і маленький звір? Втікачі з порочного кола усталених правил? Наразі — просто втікачі від великого міста — не назовсім, не назавжди. Тут наш тимчасовий Едем. Я забула, хто я. Усі визначення, усі відмітини облізли, мов паперові ярлики під струменем гарячої води. З такими роздумами я сіла в місячний човен і поплила рікою сновидінь.

...Уві сні я відчула удар — це «скотина біла обикновенна» відштовхнулася від моїх ребер своїми міцними задніми лапами і стрибнула кудись у своїх справах. За хвилину усе стало зрозуміло: на підлозі зчинилася якась

катавасія, там у когтистих лабетах борсалось щось маленьке, сіре, з тонким хвостиком. Я схопила Ельфа за загривок — кіт не випустив жертву. Мишка була вже смертельно поранена. Я гнівно викинула котяру зі здобиччю в зубах геть із кімнати й спробувала забути уві сні. Минуло небагато часу, і Ельф знову стрибнув на ліжко, ритуально обійшов навколо мене і вмостився на моїх грудях. Я з насолодою відчула його шовковисті довгі шерстинки й поринула у солодкий сон. Раптом щось холодне й мокре торкнулося моїх грудей: це була миша, мертва миша. Такий собі подарунок дамі серця від шляхетного кавалера!

...Згодом, коли пристрасті вгомонилися й жаль до мишки ущух, ми навіть пишалися тим, що Ельф — не якийсь там зманіжений сноб, а справжній кіт. А коли в наших знайомих на дев'ятому поверсі якимось дивом завелися миші, а з ними — бридкий запах, ми віддали його «в оренду», і кіт виловив їх доценту. Кожного разу, коли він здобував «дичину» — наші добросерді друзі забирали і відпускали її на вулицю, а котові відшкодовували ласощами.

Не знаю, що там про нас усіх думав Ельф, але миші нам точно були вдячні. А ще були вдячні голодні бездомні коти, які там на них пантрували. Назвемо це відносною гармонією цивілізованого світу — на сміх обивателю.

Розділ 13. «Вещізм» як ознака цілковитої гуманізації kota

Наше помешкання поступово збагачувалося речами чисто котячого вжитку. Кошик, у якому ми свого часу принесли додому маленьке налякане кошеня, став уже давно затісним для нього, однак Ельф і не збирався розлучатися з улюбленим предметом. Кумедно було спостерігати, як він втискає у нього своє дебеле тіло, і з обох боків звисає

те, що туди не помістилося. Втім, ми вже давно придбали йому нову «хатинку», і неабияку. Вона була плетена з міцної ротангової лози — найпридатніший матеріал, що витримує натиск котячих кігтів. Хатинка нагадувала юрту. Її віконця ми завісили прозорою тканиною, і кіт тішився, що може спостерігати за усім, що відбувається, однак при цьому почуватися цілком захищеним, замаскованим.

Ельф став членом нашої родини у ті часи, коли я ще користувалася друкарською машинкою. Він лежав поруч на письмовому столі, заворожував мене своїм світло-зеленим поглядом і створював мені напрочуд творчий настрій. У цьому співавторстві народжувалися газетні статті й телевізійні сценарії, що давало нам усім хліб насущний. А інколи ми разом із ним творили те, що наказували мені мої верховні «редактори». Тоді моя проза виходила віршованою. Згодом, коли я поміняла мою стару добру «друкарку» на комп'ютер, довелося замовляти й спеціальний комп'ютерний стіл, звісно, з урахуванням інтересів kota. Комп'ютер розташувався у ніші, над якою вищувалася котяча хатинка. Ельф одразу оцінив наш подарунок: тепер він мав можливість оглядати територію згори. Не змовляючись, ми прийняли рішення: ніколи не торкатися kota, коли він сидів на своєму «троні» — має ж бути й у сКОТинки свій особистий простір!

Усі коти цінують лозяне плетиво. Ельф та Білосніжка не вдовольнялися своїми власними лежаночками, вони полюбили займати кошики, які слугували для господарчих потреб. І треба було бачити котячу ображену мармизку, коли доводилося його виймати з теплого місечка, щоб використати кошика за прямим призначенням! Одразу котів перекладали на інше місце й примовляли: «місечко-місечко». Згодом вони затвердили цю формулу й слухняно вмошувалися на нове місце — любі хазяї поганого не запропонують! Така довіра цих впертих примхливих звірят нам неабияк лестила. Окрім кошиків та ле-

жаночок з українського білолозу та екзотичного азійського ротангу, у домі з'являлися все нові речі — для них, коханих.

Так у невеличкому закуточку передпокою поселилася плетена етажерка. Для своїх домашніх я втовкмачувала думку, що це дуже зручна річ, яка вирішить проблему з пошуком різноманітних дрібних речей. А насправді я знала, хто там віднайде своє «місечко-місечко»! І як зворушливо було спостерігати, що наші котиська сиділи там удвох (а пізніше й утрьох) — кожен на своїй полиці, біліючи в сутінках передпокою, поблискуючи таємничими ліхтариками зеленкуватих очей. «От бачте, зекономили на декорі! А то дехто викидає гроші на мармурові статуетки», — жартувала я. І справді, ці живі прикраси приймали щохвилини нові пози, одна одної чарівніші, й кожна з них була неповторною — живі витвори мистецтва.

Ми завжди тримали на видному місці фотоапарат, а інколи просто гукали одне одному: «Кидай усе — не пошкодуєш!». І справді, неповторні пози та вирази очей — це те, що не буде чекати, поки налаштуєш фотокамеру та вибереш точку... До того ж Ельф, сором'язливий від природи, не дуже любив фотографуватися. Націлений на нього об'єктив одразу «скрадав» половину його чарівності. Білосніжка, навпаки, наче вроджена модель, позувала, професійно працюючи на камеру. Її очі при цьому мружилися від задоволення. «Мерилін Монро!» — сміялися ми і з сумом пригадували ту страшну історію, через яку кішечка втратила своє жіноче єство та довіру до людського роду. Втім, не знаючи радощів кохання й материнства, вона була втіленням котячого Еросу. Чи не доказ, що корінь еротичності це не фізична, а ментальна властивість?

Окрім суто котячих меблів, наше котяче плем'я використовувало й наші дивани, шафи, холодильник — усе,

що служило для людського добробуту. Особливо ми остерігалися їхнього проникнення в шафу з одягом. Чистити одяг від тонкої білої вовни — справа нелегка.

Як усі коти, наші любили дивитися у вікно, що слугувало їм чимось на кшталт телевізора. Коли міняли вікна, ми врахували цю котячу потребу й замовили удвічі ширше підвіконня — на типовому підвіконні нашому старшенькому було затісно. Ми помітили, що котярки полюбують моститися в картонних коробках з-під черевиків. Сплять у них, і тут же «гострять» кігтики, розриваючи поступово свої лежаночки на друзки, створюючи в домі гармидер і бруд. Тоді ми вирішили питання з урахуванням і наших естетичних потреб: вибрали міцний ротанговий короб з гарно допасованими ручками та з невисокими бортиками — щоб зручно було котіві покласти підборіддя. Черговий подарунок добре став на нове підвіконня. Для повного комфорту ми підкладали Ельфичку подушечку. Ельф цінував нашу турботу, посилаючи нам очима свої теплі котячі «привітики». Ельф мав у своєму розпорядженні кілька подушечок. Цікава історія була пов'язана з однією із них. Я проходила повз магазин постільної білизни й побачила у вітрині цілу купу різнокольорових подушок «котячого» розміру. Як я могла прореагувати — здогадатися не важко. Продавці відповіли, що ці міні-подушечки слугують окрасою вітрини. «Шкода, — промовила я. — Якраз мій кіт любить такі, а в нього день народження на носі». В цей момент одна з продавщиць зробила нечуване: вона протиснулася між вузькими шибками вітрини й витягла звідти одну з них. «Це вашому котіві — подарунок на день народження!». Гарно так вийшло — нечасто зустрінеш таке розуміння й таку непідробну доброту у нашому прагматичному світі.

Звичайно ж, і посуд для котів був суто котячий. Ми дарували їм піали, розетки для морозива, у хід йшли і

блюдця з наших кавових сервізів, «трипільські» полумиски, латунні індійські вазочки для цукерок, голландські сувенірні тарілочки з конопляним листячком... З часом анімалістична індустрія запропонувала вже спеціальні мисочки з урахуванням особливостей котячого поглинання їжі: не малі й не великі, увігнуті й не дуже мілкі — щоб котячий язичок зміг підібрати крихітний шматочок, що ковзає по його стінці. А малюнки на таких фаянсових виробах слугували, мабуть, для вдоволення естетичних смаків господарів кішок. Проте, хто його зна, як тварини читають наші символи та образи...

Чергового разу я не стрималася й придбала їм посудину для води у прованському стилі: блідо-зелену, у формі сердечка, а її краєчка прикрашені фігурками пташенят — з душою зроблено! Коли я налила туди фільтрованої (як і нам) води, Ельф, завжди охочий до свіжої водички, перш ніж хлебтати — глянув на фігурки, що прикрашали посудинку. Похлебтав хвильку і знову своїм зеленим оком — глип та глип на пташенят. Згодом усі коти надали перевагу саме цій поїлочці, хоча усюди стояли й інші не менш зручні полумисочки з чистою водою.

Одного разу я спокусилася великою череп'яною таріллю ручної роботи, декорованою оригінальним етнічним малюнком. Вирішальним у цій покупці було те, що таріль була велика, квадратна, але з заокругленими кутами, та ще й вигнутої форми. Я одразу збагнула, як зручно буде котам лежати в такій посудині і як це буде картинно. А головне — важка масивна прохолодна глина порятує їх від літньої спеки. Так і вийшло. Ельф одразу зрозумів мене без слів і вмостився у новій посудині. Цікаво, що прохолоджуватися на художній глині сподобалося і Білосніжці, й усім маленьким знайдочкам, що, наче у Ноєвому ковчегу, час від часу знаходять порятунок у нашій оселі.

Розділ 14. Святковий торт та трохи містики

У полотно наших взаємин з Ельфом ми вплітали дрібку іронії, додавали не лише родзинок, а й перчику, але завжди пам'ятали, що будь-яка тварина вимагає до себе поваги.

Ельф виявляв неабияке розуміння, коли ми своєю ніжністю до нього маскували удаваною грубістю. «Скоти-на ти біла обикновенна, *skottus albus vulgaris*», — казали ми йому, запанібрата штовхаючи його у бік. Кіт посміхався (коти це чудово уміють) і відповідав нам енергійними поштовхами своїм вологим носом.

Його розуміння нашого справжнього ставлення до нього, його довіра, навіть трохи собача манера спілкування вражала нас із часом дедалі дужче. Він дерся угору по еволюційній драбинці, виходячи за рамки звичайного котячого ества. Коли йому виповнилося років із вісім — ми збагнули, що жартома чи серйозно допомагаємо його котячій душі досягати нових і нових висот.

Якось довелось почути оповідку, що у давнину в українських селах, коли котові виповнювалося дванадцять років, його виносили до лісу, бо людям було несила дивитися у котячі очі — не могли допустити, щоб кіт був розумнішим за людину.

Коли Ельф досяг дванадцятирічного віку, можна було вже з упевненістю говорити не тільки про розвинений розум, здатний до комунікацій з людьми, а й про совість (якраз у цьому віці він прийняв до нашого «прайду» Білосніжку). Інколи ми жартували, що інтелекту, почуття такту, милосердя й сумління у цій тварині набагато більше, ніж у переважної більшості двоногого населення планети.

Ельф ріс, розвивався з кожним роком, з кожною подією, а дивився в очі так, що от-от заговорить. Чи ж по-

дивуєте ви, споглядаючи за картиною наших стосунків з цим непересічним котом, що святкування дня його народження стало для нас родинним святом?

На відміну від старшого кота, Сніженька не дуже любила спілкуватися з людьми, до того ж дата її появи на світ була нам невідома. Те ж саме стосувалося й Меліси — котячої юнки, яка надавала перевагу не спілкуванню з людьми, а азартним іграм, що стихійно переростали в полювання на нічних метеликів, яких вона збивала на льоту, вдаючись до фантастично карколомних стрибків. І її дата народження була нам невідома — ми підібрали її ще крихітним кошеням. Зламана лапка визначила її долю: вона стала нашою.

Ми відзначали лише Ельфів день — у вузькому родинному колі, а інколи й гостей запрошували. Я пекла великий круглий торт. На його вкритому шоколадною глазур'ю тлі я створювала рельєфний портрет нашого білявого улюбленця. Зі збитої білкової маси вдало виходили його бакенбарди й розлогий комір. Матеріалом для зображення його зеленкуватих мигдалистих очей слугували напівстигли плоди ківі. Малинове варення відтворювало колір його носика та вух. Його «щічки» я посипала маковими зернятками, імітуючи ті отвори, з яких росли його довжелезні вібриси. Навкруги цього виразного промовистого барельєфу ми втикали свічечки, задмухували їх гуртом, а Ельф тим часом сидів у нашому колі й спостерігав за нашою грою. З усього було видно, що ритуал йому подобається, бо цілком і повністю був присвячений його персоні.

Гості, що розділяли з нами наше родинне свято, були нечисленними — лише ті, хто з розумінням ставиться до тварин, поважає кота Ельфа та наші почуття до нього. Здебільшого йому дарували їжу — найпереконливіше,

чим можна висловити свою симпатію тварині. Інколи це була навіть не зовсім котяча їжа: Ельф не відмовлявся скуштувати м'ясних делікатесів, на кшталт якісної шинки. Стіл накривався спільним для людей і кота. Ельф, який ніколи не мав потреби шукати собі ласощів на нашому столі (крадіями здебільшого стають лише голодні коти) в цей день приєднувався до святкової вечері. Безпомилково він відшукував на невеличкому чайному столику тарілочку зі своїми гостинцями. А торт із його зображенням та інші лагоминки діставалися нам.

Під час святкування говорили про нього, коханого. І не в третій особі — це образило б будь-кого. Ми згадували якусь історію, і тут же апелювали до нього: «А пам'ятаєш, Ельфе, як це було?». Ельф стежив за ходом бесіди, прямих вухами, вслухаючись у наші розмови. А коли зверталися до нього — в його зеленкуватих очах спалахували «протуберанці», він трохи напружувався, розумів, пригадував.

Коли до нас приходили кореспонденти чи телевізійники, виходило так, що інтерв'ю брали начебто в нього. Він був головним героєм, головною дійовою особою. Про нього були зняті сюжети, написані статті, картини, навіть вірші, але це були лише матриці, зліпки, маски. Яким він був справжнім, не розповість навіть ця повість. «Незбагнений, неповторний, єдиний» — він один розумів справжнє значення моїх слів.

* * *

Ельф сприймав сенс багатьох слів, почутих уперше. Либонь, він відчував не слова, а те, що стоїть за ними. Одна історія — цьому промовистий доказ.

На нашому поверсі є квартира, яку постійно здають в найм, оскільки там ніхто довго не затримується.

Одного разу до нас у двері подзвонили нові мешканці — молоді музиканти, що приїхали шукати доброї долі в столиці. Їхні обличчя були стривожені. Ми завжди симпатизували людям мистецтва, й, напевне, хлопці це відчували, тому й прийшли до нас за порадою.

Як виявилось, їм обом вже кілька ночей поспіль снівся один і той же жахітливий сон: силует жінки з недобрими очима, що наближається з мовчазною погрозою. Хлопці прокидалися від власного крику у холодному поту. Я пригадала, що власники цієї квартири були відомі тим, що проводять сеанси спіритизму. Мабуть, вони свого часу й викликали непрошену гостю, яка лякає новоселів.

Я не знаю в таких випадках іншого рецепту, як читання псалмів. Я запросила сусідів до нас на кухню, стіна якої якраз межує зі зловісною квартирою. Я запалила свічу, відкрила молитвослов і почала читати розділ «На вигнання лукавих духів від людей та тварин, проти шкоди від чаклунів та злих людей». Раптом двері кімнати скрипнули, від чого хлопці здригнулися, а я продовжувала декламувати: «...да избавльшесе от скорбей, болезней, бед и напастей и всякого зла...»

Я знала, що до нас завітала не відьма з кошмарів, а добрий ангел — мені на підмогу. Ельф серйозними очима оглянув зібрання, а потім заскочив на стіл. Варто сказати, що він не мав звички пастися на кухонному столі, але щось важливе змусило його переступити через це табу. Я продовжувала читати, а кіт розлігся зі значущим виглядом на одній половині молитвослова, тож я мала деякі незручності з перегортанням сторінок. Втім, я таки спромоглася дочитати священний текст до кінця. Ми деякий час сиділи мовчки, дивились на палаючу свічу і на kota, що приєднався до нашого духовного протистояння

силам п'ятьми. Відтоді хлопці спали спокійно й писали свою музику, яка невдовзі принесла їм і визнання, й хліб щоденний.

У зв'язку з цим дивним випадком пригадалася мені історія схиархімандрита Серафима, що заснував у Києві на Троєщині чоловічий скит. Поруч зі схимником, окрім страждених, змучених життям людей, мешкали підібрані собаки й коти. За такі «дивацтва» отець Серафим мав догани від церковного чиновництва. Але світлий старець не зважав на такі дріб'язки, бо був утіленням справжнього милосердя. Під час його денних і нічних молитв йому на коліна заскакував один із його хвостатих «схимників» — чорний кіт, за що старець і назвав його Молитвеником. Кіт залишався біля старця до кінця його трудів духовних, а по закінченню — йшов собі з Богом.

Глава 15. Десяте життя

Проходили роки і дев'ять життів, якими наділяє котів щедрий Творець, тратилися одне за одним, осипалися, мов пелюстки абрикосового цвіту. Останні роки його життя нам доводилося постійно стежити за станом його здоров'я. Ветеринарія на той час зробила відчутний крок уперед. Навіть стомлені й згасаючі нирки kota сьогодні можна підтримувати спеціальними пігулками, що фактично є еліксиром котячої молодості. Ми вже давно не обходились без «добродійців» — відколи кинули виклик невиліковній хворобі, від якої гине переважна більшість котів. Час від часу, особливо у холодну пору року, коли ми читали в Ельфових очах нудьгу, коли його м'язи втрачали пружність, а хутро — шовковистість та білизну, ми приїздили сюди. Вправні руки Оксани та її колег робили диво: вони знаходили тонесенькі котячі вени й насичу-

вали через них його, згасаючого, життєдайною вологою. З кожною процедурою він почувався краще і ставав самим собою: трохи бундючним і водночас беззахисним, ніяковим і загонистим. Він видужував у нас на очах, і знову моє життя набувало сенсу. Наче нічого й не сталося, щовечора він приходив до мене, здійснював свій ритуал обходу навколо моєї голови, лягав поряд на подушці, клав свою прекрасну голову мені на скроню, а інколи обіймав мою шию і розлягався на мені, розкинувши свої великі лапи в розкішних шароварах з лебединого пуху. Неповторно, незбагненно, бентежно...

Ми розуміли, що згасання неминуче, за вісімнадцять літ виростають діти, йдуть з життя найдорожчі люди, будуються нові держави, падають ілюзії цілих народів... Але як же нам завжди хочеться обманути час!

* * *

Його передостаннє восьме життя відібрав інсульт. Тепер він здебільшого лежав на моєму дивані і треба було бачити його очі! Вони були широко відкриті й відчайдушні. Там виразно читалася жага до життя. Він не відводив погляду від нас ні на мить, прагнучи послати нам своє прохання: «Врятуйте мене! Дайте мені ще один шанс!».

Ми боролися за його життя, як за власне, а тим часом з усіх боків вже доносилися «добрі поради» знайомих захисників тварин: приспати. Як ненавиділа Оксана такі поради... Життя, тільки життя — такий був її девіз. «І хто дав нам право вирішувати, коли їм піти? Ніхто не знає, чи ж буває цей перехід безболісним», — якось міркувала вона на тему еутаназії.

Отже, Оксана взялася до справи. Весь зрілий розум kota, весь його багаторічний досвід підказував йому:

цього разу треба довіритися людям повністю. Після ряду процедур йому стало краще. На той час він втратив координацію рухів і вже не міг заскочити ні в свою хатинку, ні на підвіконня — його найулюбленіші містечка. Ми то висаджували його на диван, то відносили на руках до туалету, то турботливо відчиняли двері... А потім взяли та й майнули з ним на дачу до знайомих. Напнули намет в садку, постелилися, кіт, звісно, з нами.

Ми залишили відчиненим прозоре віконце, й усю ніч Ельф сидів і жадібно вдивлявся в серпневу ніч, вдихав розкішне нічне повітря, мріяв. Як тільки зажеврів перший промінчик і птахи заспівали свій величний гімн Творцеві усього сущого — кіт підійшов до мене, сказав «добр-р-рий р-ранок» і виразно кивнув головою у бік виходу: «Пора!».

Я випустила його на волю, але вона була обмежена кількома метрами мотузку, якого ми доточили до його повідка. Це викликало його роздратування. Ризикнути й відпустити його ми не наважилися — забагато в пам'яті історій з поганим кінцем, що відбуваються з хвостатими втікачами. Довелося просто ходити з ним туди, куди йому заманеться, плутаючись в довжелезному мотузку, чим я чимало потішила нашого доброго старого друга, гостинного власника дачі.

Чи то не заасфальтована земля так сприяла одужанню, чи ж то ангели доточили йому трохи небесної енергії, але хвороба почала помітно відступати. Ще довгий час він ходив зі схиленою на бік головою й трохи заточувався, як старенький дідусь. З часом його голова майже зовсім вирівнялася, щоправда, його спритність вже не повернулася до нього.

У той час ми знову підібрали з вулиці двох маленьких знайд — вони мало не загинули під колесами автомобіля. Маленькі бестії відточували майстерність котячих

єдиноборств, і їхня енергія плескалася через край. Навіть Білосніжка, яка полюбляла ці спортивні забавки, не завжди витримувала їхнього юного запалу й тікала геть із роздратованим вурчанням.

Інколи кошенята влаштовували засідку й на Ельфа. Вже ослаблений хворістю й віком, Ельф ставився до малечі поблажливо, а ми всіляко оберігали його від їхніх хуліганських витівок. А малі так і силкувалися стрибнути на загривок старому. Одного разу довелося бути свідком дивної сцени: від нападу кошеняти Ельф не втримав рівноваги й упав. Ми тільки роти повідкривали, щоб шикнути на малого забіяку, аж тут котяра піднявся, надзвичайно лагідно й світло поглянув на кошеня, сказав свій привітний «мурк!» і лизнув його за вушком. «Він вже святий!» — промовив мій син.

Восьме життя осипалося абрикосовими пелюстками, але залишалося ще дев'яте, а може й десяте?

Він знову розквітнув весною, і зберіг своє розкішне хутро й на літо. Як завжди, він «плутав півкулі», цей виходець із теплої країни. Видно, підживлювався енергією Сонця. А коли нам подзвонили за давно забутим оголошенням у Інтернеті і запитали про в'язку — ми були трохи розгублені. А втім, що ще можна знайти для kota більш життєствердного, ніж кохання?

Розділ 16. Останнє кохання та голос блакитної крові

Ельф почувався прекрасно в гостях у панянки — всупереч звичним уявленням, за якими прийнято приносити кицю до kota. Ельф був чи не єдиним котом, що зламав цей стереотип. Особливо йому подобалися просторі помешкання, і своє гостювання кіт мабуть розумів не інак-

ше, як розширення свого ареалу. Одного разу йому випало побувати у квартирі площею, мабуть, з півтора квадратних метрів — освоєння такої території було для малого звіра захопливою пригодою. Коли я приїхала за ним, він уже охолов до любовних утіх, але вперто не бажав покидати цієї просторої оселі. Він так «примагнітився» лапками до дубового паркету, що я не без зусиль зуміла його «відклеїти». Таку техніку наш «котячий характерник» випрацював у досить зрілому віці і користувався нею, коли не бажав, щоб його переміщали без його волі.

Того разу котяра не зрадив поверненню додому. При вході в під'їзд він запручався, навіть завурчав. І я його розуміла. Нас зустрічав погано освітлений під'їзд з вищербленою підлогою, у якому смерділо сумішшю затхлою підвалу та курива. Настрій kota був геть зіпсований: навіть удома, замість того, щоб вимовити свій привітальний «мурк», він заліз до шафи й не виходив звідти до наступного дня. Таке буває з людьми, які пожили трохи за кордоном і заново оцінюють побутові «принади» своєї рідної батьківщини. Було дивно спостерігати таке генетичне прагнення kota до великих приміщень.

* * *

Схильність нашого kota до гарного життя не була гаданою. Ми мали змогу упевнитися у цьому ще раз. Чистокровну ангору Альбу, володарку чудового родоводу, привезли до Києва з Пітера — наші північно-східні сусіди виявилися чутливішими до західної моди, яка вже почала повертати заслужений, історичний престиж улюбленцям королів — Турецьким Ангорам. Родовід нашого Єльфа мав усього п'ять ланок генетичного ланцюжка, лише кілька пар чистокровних представників на-

ціональної гордості Турції. Але Ельф Хан Тимур Тайфур належав до першої генерації ангор в Україні, і їхню дорогоцінну кров ще не встигли розвести поширеними заміниками. Кіт Ельф був поза конкуренцією — хоча б тому, що ангорських самців здебільшого кастрували через їхній занадто крутий некерований норів.

Власниця киці Альби, пані Олександра, була рада, що наречений сам приїде до її улюблениці, а не навпаки, як це водиться в котячому світі. Елфу було на той час сімнадцять років — як перевести котячий вік на людський вимір? Ціле котяче століття, а то й більше, якщо брати до уваги, що у кожному котячому житті міститься дев'ять років. А його бранка була зовсім юною. Господиня Альби виявилася вдумливою, шляхетною, до того ж вільною від упереджень. Тож ми ризикнули.

За котом прислали казкову срібну «карету» й відвезли його в одне з розкішних передмість Києва. Котам тут були особливі привілеї: парочці виділили окрему кімнату, що дуже радувало і мене, й мого улюбленця.

Якби Альба була самоцвітом, то чистоту її породи міряли б у кількості каратів. Як виміряти чистоту котячої породи, як не відповідністю стандартів, репутацією клубу та ще й, звісно, кількістю заплачених за неї умовних одиниць? Ми були раді, що турецька ангора знову шанується у фелінологічному світі — хоча б десь за кордоном. Шлюбний союз наших котів був спробою повернути і в Україну генетичну чистоту цієї старовинної породи, тож ми були раді, що згодилися й титули Ельфа, здобуті в котячих судейських баталіях, серед яких «Чемпіон України» — не найвища, але й не остання винагорода.

Кіт не зводив очей з нареченої, його серенади не стихали і білий фрак став білішим за різдвяний сніг. Альба не могла не піддатися на його витончені чари. Свято

котячої любові тривало трохи довше, ніж звичайно, і це втішало, бо було для нашого старого kota цілющим бальзамом. Адже Ельф так любив зміни, та ще й у товаристві прекрасної котячої пані.

Я, як завжди, нудьгувала без нього, усе набирала телефон Олександри, і її голос заспокоював мене — головне, коти в безпеці: не випадуть з вікна, отримуватимуть вчасно якісну їжу, їм вибачать аромат «смородинки» та інші котячі капості. Так читала я між словами цієї серйозної і відповідальної пані — є речі, які важать більше за слова, які можна відчути лише серцем.

І от нарешті котяче коханнячко сповнилося, сплинуло, відбулося й перелилося через вікна. Настав час повертатися в русло звичайного життя. Та ж сама срібляста іномарка з Елфом на борту заїхала увечері за мною на роботу, щоб цього разу відвезти додому нас обох. Чемний водій відкрив мені дверцята — кошик з котом Елфом стояв на підлозі, і звідти пролунало збуджене, радісне «Му-р-р-р!!!». Я відчинила контейнер, і він стрибнув в мої обійми. Який він був щасливий! Він так «свердлив» мені вуха, так ластився і так голосно муркотав, що водій не міг стримати свого подиву. Йому ніколи не доводилося бачити виявів такого палкого прояву любові kota до людини, такої відданості та взаєморозуміння.

Хвилини п'ятнадцять, не менше, не вщухало його промовисте «мур-р-р-няв, р-р-няв!!!», а потім він уместився в мене на колінах і діловито почав вдивлятися у вечірні вогні на Дніпровській набережній, з цікавістю оглядати зустрічні машини, а його горлом продовжував текти золотий ланцюжок котячої саги про радість буття. Ось і Дніпро перетнули, і вже рідні квартали замерехтіли за вікном, а ось і рідна домівка. А де ж твоя радість, котиську? Ось же двері, які ти добре знаєш, і домофон вицвірінькує знайому до болю мелодію, і ліфт розкриває

назустріч свої дружні обійми... І саме тут, на порозі рідної оселі, його радість раптом змінилася розчаруванням. Кіт завурчав незадоволено і якось спантеличено. Він почав впіратися лапами у вхідні двері, він навіть завурчав! Його дратувало усе те, що раніше радувало. Я відчинила двері нашого помешкання, випустила його на долівку. «Ельфiku, маленький! Ти ж удома!».

Кіт незадоволено поглянув навколо, знітився і якийсь зламаний, наче його підмінили, поліз у шафу, куди він ховався під час хвороб і депресій. Ми були пригнічені такою поведінкою кота. Він зазвичай повертався з побачень втомлений, але радісний. Адже він не хворий — вулкан радощів від зустрічі зі мною там, в автомобілі, цьому переконливий доказ!

І тут пригадалося, як щось подібне вже було з ним — коли в нього була любовна пригода з панянкою із просторої стоп'ятдесятиметрової квартири. Невже таке може бути серед тварин? Невже в ньому спрацював голос його блакитної крові? Він вельможний кіт, від кінчиків хвоста до кінчиків вібрисів — улюбленець турецьких ханів, французьких королів і російських самодержців. Там, у гостях, він відчув, що потрапив у своє середовище, варте його шляхетного походження. Ось цей добрий дім — винагорода за його блакитну кров. Тут можна побродити лабіринтами квадратних метрів, а забажаєш — вийти в зимовий сад посеред теракоти черепичних дахів, і навіть краєвид з вікна пестить котяче око. Він мріяв саме про таке житло. Чи ж не тому печаль так часто захмарювала його ясний погляд? Проживання у просторих апартаментах розкішного передмістя видалося йому більш органічним, ніж «ув'язнення» у двох кімнатах із невиразною картиною з вікна. Мені стало сумно. Сімнадцять років неволі — хто б не був сумним!

...Проте наступного ранку він традиційно завітав до мене в постіль, розбудив мене своїм мармеладним «Добррий р-ранок!». Від його суму не залишилося й сліду. Мабуть, поки кіт спав, наш добрий старий домовичок колисав його і нагадував, скільки затишку в нашій оселі, скільки ніжної турботи в її господарях, скільки в них любові й поваги до малого члена «прайду». Усе-таки ми для нього важимо більше усіх багатств світу!

Інколи я думаю, що там, у тій срібній іномарці, кіт був певен, що і я разом з ним поселюся в тому гарному домі під теракотовим дахом, і він заживе щасливо поруч із коханою кицею і коханою жінкою.

Ще не народився той провидець, що може розгадати котячі думки. Одне знаю напевне: тлумачити котячу поведінку інстинктами, рефlekсами та розглядати кота (як і будь-якого іншого звіра) як суто біологічний набір хромосом, кров'яних тілець та життєво важливих органів — чистісінька омана.

* * *

За кілька місяців ми з Олександрєю зустрілися в котячому клубі, щоб зареєструвати трьох неземної краси кошенят від законного шлюбу наших елітних котів, які зробили б честь українській фелінології. Дівчинка з фіалковими очима була не глухою — рідкісний виняток! А ось цей хлопчик — весь у свого діда Тимура Хана Тимура Тайфура — різноокий — ще одна рідкісна удача. А ось цей цупкий зеленоокий — вилитий Ельфiк у дитинстві. Вони утрьох чемненько сиділи на столі у експерт-фелінолога, яка виписувала їм родоводи й відпускала кошеняткам компліменти. Ось і добрий початок для племінної справи.

На наші оголошення відгукувалися журналісти, про кошенят та їхніх батьків були зняті сюжети, написані статті в глянцевих журналах... Однак заклик «Шукаємо односторонців для відродження породи Турецька Ангора в Україні» — не був почутим. Олександра шляхетно роздала коштовних кошенят своїм добрим друзям. Племінна робота на цьому закінчилася. Ангори так і залишилися в нашій країні прекрасними чужинцями, перед якими знімають капелюха лише естети та знавці котячої блакитної крові.

Глава 17. Реквієм

Його останній День народження відзначався цифрами «1» і «7» — дві святкові свічі палали на святковому торті. «Сімнадцять років — це ще не повноліття», — жартували ми. Задмухуючи святкові вогники, я задумала єдине бажання: щоб наступного року замість сімки увіткнути у пухнастий білий крем вісімку. Я не просила більшого: Ельф ніс на собі величезну втому літ.

...До свого вісімнадцятиліття він не дожив усього три місяці. Ми не одразу зрозуміли, що кіт не хворіє, а згасає. Просто не хотілося вірити, що наступає кінець живий, правдивий казці про Ельфа — лісового духа, що втілюється у прекрасну білосніжну істоту, яка знала й уміла більше, ніж власне кіт.

«Він наче старезний дуб, що засихає. В його тілі дуже мало життя», — таке було останнє слово лікаря, проте ми ще вірили в диво.

Поволі темп його життя сповільнювався, його годинник вичерпав свій завод, і я молилася, щоб бути з ним в його останній час. Мої молитви були почуті.

...Була неділя. В домі було напрочуд тихо. Ельф попросився на підвіконня, наче останній раз хотів поглянути на світ, від якого його завжди відгороджувала прозора стіна. Через деякий час щось раптом підказало мені підійти до нього в ту хвилину, коли він хотів злізти донизу й мало не впав. Я вчасно підхопила його легке тіло. Він сховався до туалету — навіть в останні хвилини він залишився вірним своїм правилам. Його улюблений ротанговий ящик я поставила на долівку, поближче до теплого радіатора. З цієї хвилини я вже майже не відходила від нього. Пройшло ще кілька годин. Ми зібралися біля нього усією родиною, говорили йому теплі слова. Він тихо муркотів, його прозоро-зелені очі були спокійними, але він був уже десь далеко.

Раптом його тілом пройшла судомана й почалося таїнство виходу душі з тіла. Ельф тихо скрикнув, і, щоб втамувати його біль і страх, мої руки почали заспокоїливо гладити його, а губи зашепотіли молитви. Він відчув це, його тіло розслабилось — здавалося, він молився разом з нами. «Ельфе! Ми з тобою, чуєш? Не бійся, скоро ангели проведуть тебе у твій котячий рай. Там тобі буде краще. Вибач нам за все! Вибач, що не змогли зробити тебе щасливішим, що не могли зробити тебе вільним».

Він усе нам простив — це читалося в його очах, і білі ангели, схожі на ельфів, на світлих, добрих лісових духів, були вже поруч. Він посміхнувся нам і з цією усмішкою відійшов до свого котячого раю.

Вона ще довго не сходила з його котячих вуст, і ще довго подушечки на лапках зберігали живий рожевий колір. Чи то в оселі, чи то в наших серцях утворилася страшна порожнеча, наче було втрачене щось дуже важливе, те, чому не має заміників у цьому світі.

Його оболонку, яка вже мало нагадувала нашого улюбленця, ми поховали у лісі, трохи осторонь від інших наших звірят, яких ми не змогли вберегти в цьому незахищеному світі.

Душа кота Ельфа попливла понад Лісом і ступила за райдугу.

«Тепер ти будеш вільним, Ельфе!» — сказав мій син.

II

МАРЕННЯ

Мрії мої чудні
Пронизують ночі та дні.
Цівочка болю щемить,
До самої смерті ще —
мить.
Те павутиння тонке
Снів моїх та химер,
Те, що породжує біль,
Що прирікає на смерть —
Смерть моїх слів і бажань.
Ртуть не погасить жар —
Холодом рук твоїх
Торкайся важких повік.
Подихом вітру стань,
Тільки душі не рань.

* * *

Шовковиночка,
Шовку тонкого травинка,
Павутиннячка дотик,
Крилець метелика шум...
Я із сяйва нічного
Зіткала до тебе драбинку —
Як обірветься — що ж...
Лише швидше до Бога злечу.

СОН-ТРАВА

Я покликала, і ти прийшов
у мій сон.
Понад дахом світляків
легіон.
Сон-травою волохатою
марить сад.
Залишайся! Чуєш, як дзвенить
зорепад?
Поночі блукають душі
на самоті.
Зворохоблює волосся
дотик твій...
На світанку потюпились
світляки,
стало видно — ми з тобою
чужаки.
Я не знаю, що є справжнє:
ночі? дні? —
якщо ти приходиш тільки
уві сні.

ОСТРІВ ГОЩА

Час тримає у мертвих лещатах.
Скільки років у вічності нам позичати:
двадцять, тридцять, а може, сорок?
Над Нью-Йорком висить перестиглий морок,
а над Києвом дощ. В телефонному дроті
тоне крик відчайдушний моєї німоти.
Аркуш паперу блідий, непочатий —
і до чого слова? Я навчаюсь мовчати.
І на втіху вітрам літачок паперовий
понесе відпечаток німої розмови.
Скажеш, мовчанка — погана гра?
Нагадай мені, хто я: коханка, сестра?
У пільму твоїх снів у гощанським саду
я незваною тінню нечутно ввійду.
І слова, і ознаки розмиє дощ,
лиш залишиться острів під назвою Гоща.

* * *

Чорні жарти, чорні вільні птиці,
Чорні шати подруги-черниці,
Чорні кола на моїй криниці —
І несила випростати рук.
Чорні птиці, птиці-жалібниці
Хтять з очей моїх попить водиці.
З чорної ріллі зерно пшениці
Позбира дощенту чорний крук.

ПЛИСКА

Плескіт талої водиці
Лови срібної плотвиці.
Між полином — белена,
Плине плином пелена.
Стиглий колос у долоні,
Я у тебе у полоні.
У тумані долина,
Мліє, тліє далина.
Лиють ливні на Подолі —
Сльози щастя і недолі.

ОЙ НА ІВАНА, ОЙ НА КУПАЛА...

Рано-вранці прокинеться юнка
з ім'ям коханого на спраглих губах,
з теплим промінчиком у серці.
Непомічена в сірій імлі
пробиратиметься лісовими стежками —
вклонитися низько Купалі.
Сплете два вінка —
із синьооких яффин і огнених лілей.
Он де плинуть вони за водою у парі...
А надвечір зелений гомін
покличе закоханих до
царства Купали.
Там, лише там, цвітом папороті проростає
розкіш кохання земного.
... Стане їм дахом
підбите золотими цвяхами небо
стане постіллю їм шовковиста трава —
ось де сплетуться їх руки, обійми, цілунки.
Вивільга буде висвистувати
немислимі па їх любовного танцю.
...На світанні дзвони Купали оповістять:
сталось ще одне диво святого кохання.

* * *

Ех, літа шаленство — п'янить без вина,
Райських зваб роздає цілими пригоршнями.
Від щасливих і ясних облич розцвітає бульвар...

А мені куди скажеш іти, моя радосте?

Люди сядуть у авта, човни, літаки...
На край світу поринуть до обраних і жаданих.
Не зупинить їх смерч, не поглине вода...

А мені куди скажеш податися, моя радосте?

Як у літа багато доріг, як багато бажань!
Що не ранок — то свято, що не вечір — весілля.
Стугонить барабан, лихоманить юрбу рок і ролл...

А мені у танок з ким піти, моя радосте?

Літо-літечко, плинеш у небі, мов пух —
Невагомий тонкий тополиний цілунок.
Ластівок легкокрилих збирає небесний дзвін...

А мене чом не кличеш до себе, моя радосте?

* * *

Мов непролите молоко,
мов молоко —
тонке прозоре полотно
твоеї сукні
прийме в ніжні обійми
стомлене марним чеканням тіло.
Мов пір'іна легка,
легка твоя ноша,
світлі очі, безхмарне чоло...
Що ж, буває й таке —
земне і негрішне кохання.

* * *

Ти торкнешся моїх очей своїми.
Погляд буде обережний і нетривкий.
Від помаху твоїх вій,
заграють пустотливі мальки.
Стане лоскотно, бентежно і гаряче.
...Кава залишиться холонуту
у маленьких псевдо-трипільських чашах.
Ти торкнешся моєї долоні єдиний раз —
коли я спіткнуся на незвично високих підборах,
вибираючись із підвалу кав'ярні.
Твоє обличчя буде таким,
як на фото у «Вікіпедії» — для усіх.
...Метрополітен проковтне нас обох і повезе в різні боки.
Швидше, швидше додому! Відкрити фейсбук —
може там хтось напише тобі слова кохання,
а я прошепчу їх у відчайдушній тиші свого спокою.

* * *

Я знаю — це знову станеться:
захлинеться сніг у весняній зливі,
й там, на мості, скуте асфальтом
і живоплотом людських тіл,
вибухне абрикосовим цвітом
голе гілля. І тоді,
крізь отруєне смогом повітря
попливуть поважні джмелі.
Їхня густа хіть збудить небо й воно
скине сіру шинель і зайдеться
золотаво-блакитним сміхом.
...А усі чекатимуть і чекатимуть щастя
Й не помітять, що воно вже збулось.

КАРБИ

«Наче в світі є дві України,
але нас не любить ні одна»

Тарас Мельничук

Не лавровим вінком,
не пшеничним снопом,
привітали їх, привітали...

Не гарячим борщем,
а холодним дощем
пригощали їх, пригощали...

Від норильських снігів
до полтавських ланів —
все єдина чужинська держава.

Але пав моноліт,
та пройшло двадцять літ,
і тризуб золотий заіржавів.

...Не пшеничним снопом,
а терновим вінком
прикрашали їх, прикрашали.

Я поставлю свічу,
постою, помовчу.
А зозуля кувала, кувала...

РИМОВАНІ ЕКЗИСТЕНЦІЇ

«Я тихенький, тихенький. Тихіш од трави...»

Євген Плужник

Тихо собі іди,
В рот набери води
Як тебе звати, забудь,
Просто живи і будь.

...Нічого їм не скажу.
Тихо собі піду,
Увімкну в голові блюз.
Тихо собі засміюсь.

Почую крізь той сміх
Як тихо падає сніг,
Як шурхотить сніг,
Стелячись на поріг!

Прийду — заварю собі чай.
Калиновий, м'ятний рай,
Підсмажу хліба окрай,
Забуду слово «прощай».

Солодка як біль німота,
Цнотливо зімкнула вуста.
А за вікном сльота,
А на душі самота.

* * *

Кіт
дивиться у ніч,
в ізмарагдову безодню,
в мерехтіння Божих свіч.
Вся Земля в руках Господніх
Тс-с-с!
К-с-с-с!
Я із вами віч-на-віч:
Бог,
кіт,
ніч.

Зміст

Л. Кононович. Священний сад як місце сили 5

I

Священний сад бабусі Анастасії	9
Сіро-зелений метелик	26
На тлі похмурої стіни	26
Вони прийшли, коли їй стало зле	49
Зіпсована прогулянка	53
Діалоги з душею	63
Іспити	65
Мій білий невільник	68

II

Із збірки «Екзистенції»

Марення	137
«Шовковиночка...»	138
Сон-трава	139
Острів Гоща	140
«Чорні жарти, чорні вільні птиці...»	141
Плиска	142
Ой на Івана, ой на Купала	143
«Ех, літа шаленство — п'янить без вина, ...	144
«Мов непролите молоко...»	145
«Ти торкнешся моїх очей своїми...»	146
«Я знаю — це знову станеться...»	147
Карби	148
Римовані екзистенції	149
«Кіт дивиться у ніч...»	150

Ангеліна ЯР

**СВЯЩЕННИЙ САД
БАБУСІ АНАСТАСІЇ**

*Дизайн обкладинки С. Пionтковський
Оригінал-макет Б. Марковський*

«Бізнесполіграф»
Київ, Віскозна, 8

Підписано до друку 24.08.2013. Формат 84x108^{1/32}.
Ум.-др. а. 9,5. Друк офсетний.
Наклад 200 пр.